

ДРАГАНОВА НАГРАДА ЗА НАЈБОЉЕ
ПУТОПИСЕ СТАРИЈИХ 2022. године

ОСВОЈЕНИ ХОРИЗОНТИ

Београд, јун 2022.

ОСВОЈЕНИ ХОРИЗОНТИ

“Драганова награда 2022”
за најбоље путописе
старијих особа

ОСВОЈЕНИ ХОРИЗОНТИ

“Драганова награда 2022” за најбоље путописе старијих особа

Група аутора

Издавач:

Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity

Улица Париске комуне 1/12

11070 Нови Београд

тел/факс 011/66-71-523

имејл: nada@amity-yu.org

www.amity-yu.org

Уредник:

мр Надежда Сатарић

Дизајн и припрема за штампу:

Иван Халупка

Лектура:

Мира Сатарић

Александра Јовановић

Штампа:

BiroGraf, Zemun

Тираж: 300

ISBN: 978-86-89147-16-2

Београд

јун 2022. године

САДРЖАЈ

Уводна реч

Предговор

- „Један од могућих утисака по читању награђених путописних прозних и песничких радова достављених на конкурс за угледну „Драганову књижевну награду“, Видак М. Масловарић

Најбоља женска путописна прича 15

1. „Колико је топла брижност“, Драгица Томка.....16
2. „Овако замишљамо рај: Грза, Лешје, Ртањ“,
Негослава Станојевић.....21
3. „Хибискус“, Ђурђа Штефанец.....29

Најбоља мушка путописна прича 35

1. „Извор вода извирала“, Радован Саковић.....36
2. „Успомена са путовања“, Витомир Ђурчин.....48
3. „Путопис у завичај кроз време и простор“, Радивоје Миленковић...52

Најбоља прича о путовању по Србији 61

1. „Путовање у Ораховац“, Власта Ценић.....62
2. „Бела лађа“, Милка Велкер-Пантић.....67
3. „Дневник пловидбе брода Русалка“, Милан Кнежев.....72

Најбоља прича о путовању у иностранство 85

1. „Шафран манастир и змијска царица“, Милан Митровић.....86
2. „Зимско ходочашће у Ковадонги“, Бошко Ломовић.....95
3. „Никада није касно да постанете Баобаб“, Слободан Катић.....98

Најбоља путописна песма 105

1. „Монашка испосница у Тифрану“, Бранислав М. Вуковић.....106
2. „Сонет Ноктурно“, Јованка Божић.....108
3. „Вече над Љубостињом“, Драгица Ковачевић.....109

Посебно похваљени радови 111

- „Ела, Ели“, Бранка Рибар Брајић.....112
- „Смедеревска михољска јесен“, Душан Мијајловић Адски.....117
- „Ходочашће у Јерусалим“, Гордана Љубичић.....124
- „Изнад поља макових латица“, Јован Бундало.....132
- „Моја јубиларна 2019.“, Катица Р. Хедрих.....142
- „Прича из Варшаве“, Љиљана Бошковић.....155
- „Жељна хладног ваздуха“, Љиљана Фијат 163
- „Мали је свет“, Љиљана Пантелић-Новаковић.....167
- „Радост камповања“, Љиљана Шијаковић.....171
- „Никад не реци никад“, Љиљана Тамбурић.....177
- „Путовање север-југ“, Љубица Стојановић.....184
- „Заветно путовање у Петров град на Неви“, Љубица Жикић.....190
- „Под липом“, Михајло Орловић.....200
- „Сок од малина“, Славица. В. Мандић.....201
- „Хакуна матата“, Весна Бартула Продановић.....204
- „Случајност или судбина“, Зоран Петронијевић.....207

Путопис мајстора пера 217

- „Крај шадрвана“, Биљана Бенић.....218

Драги читаоци,

Пред вама је публикација **Освојени хоризонти** у којој су представљена **32 најбоља путописна записа старијих особа** од укупно 123 колико их је пристигло на **VIII Конкурс за „Драганову награду 2022“**.

Циљ Конкурса је да промовише активно старење и да створи простор за размену искустава, знања, лепота и изазова старења и мудрости аутора који имају 60 и више година. Истовремено, ова континуирана акција доприноси смањењу стереотипа и предрасуда које су иначе присутне у односу на све бројнију старију популацију.

На Конкурс који је био отворен од 01. јануара до 01. марта 2022. године, пристигли су радови аутора из Србије, Босне и Херцеговине, Хрватске, Словеније, Црне Горе, Македоније, Швајцарске, Немачке, Канаде, Аустралије, и из Калифорније.

Међу овогодишњим ауторима путописних записа су 81 жена и 42 мушкарца, са 48 различитих локација, од којих је 15 из сеоских средина у Србији. И ове године, аутори радова су најразличитијих занимања и нивоа образовања, почев од службеника, економиста, просветних радника, здравствених радника, инжењера, правника, новинара, вајара... Најмлађи од њих има 60, а најстарији 88 година.

Комисија у саставу: Јелена Оцић, новинарка; Видак Масловарић, књижевник; Александра Јовановић, уредница портала Пензин; Мира Сатарић, дипл. филолог, представник Амиту-а и Беба Кука, ћерка Драгана у чију част и сећање је награда и основана, оцењивала је 121 рад из пет категорија (није оцењиван рад мајстора пера и рад чији је аутор био млађи од 60 година):

1. **Најбоља женска путописна прича – 30 радова**
2. **Најбоља мушка путописна прича – 14 радова**
3. **Најбоља прича о путовању по Србији – 18 радова**
4. **Најбоља прича о путовању у иностранство – 31 рад**
5. **Најбоља путописна песма – 28 радова**

Поред 15 награђених радова, по прва три из сваке од 5 категорија, у овој публикацији је објављено још 16 посебно похваљених радова и један рад ван конкуренције – рад Мајстора пера, госпође Биљане Бенић из Апатина.

Захваљујемо свим ауторима који су ове године учествовали на Конкурсу. Надамо се да ће ова публикација инспирисати још већи број старијих особа из Србије и региона, да нам се прикључе и да у наредним годинама са нама поделе своје богато путописно и животно искуство, своја осећања, мисли и животне приче. На тај начин ће дати свој лични допринос промоцији активног старења и развоју инклузивног друштва.

Велику захвалност дугујемо свима који су укључени у реализацију Конкурса и који својим волонтерским ангажманом доприносе да ова иницијатива траје и буде препознатљива и ван граница наше земље. На осам досадашњих конкурса укупно је учествовало 922 аутора а нас посебно радује што се из године у годину прикључују нови аутори са својим радовима, као и аутори који су нам већ слали радове иако они до сада нису били награђени или похваљени.

Заједно са нама у овој значајној иницијативи, седам година је и Бранкица Јанковић, Повереница за заштиту равноправности.

До следеће године и нашег наредног Конкурса, желимо да вас подсетимо да:

„Нису битне године вашег живота.

Битно је какав живот живите у годинама које имате.“

С поштовањем,
Надежда Сатарић
Беба Кука

ЈЕДАН ОД МОГУЋИХ УТИСАКА ПО ЧИТАЊУ НАГРАЂЕНИХ ПУТОПИСНИХ ПРОЗНИХ И ПЕСНИЧКИХ РАДОВА ДОСТАВЉЕНИХ НА КОНКУРС ЗА УГЛЕДНУ „ДРАГАНОВУ НАГРАДУ“

У немилим временима какво је ово које живимо – још увек у страху од корона вируса те и ратних збивања која обескрвљују човечанство и уводе га у апокалиптични ток, „отварање слуха“ за стваралаштво припадника старије популације од изузетног је значаја, јер се читалачкој јавности приказује оно највредније, што је записивано током индивидуалних осама, којих је потоњих неколико година било на претек. Призив у сећање драгих тренутака са иних путовања по нашој земљи и далеким пределима „*плове планете*“, у таквим околностима може значити, и најчешће значи, драгоцен искорак из тишине сопства и улазак у свет чарања о најлепшем, виђеном и утомљеном за незаборав, на задовољство оних који због већ речених околности нису могли да путују и путопишу о свему виђеном и проживљеном.

Већ при првом читању радова приспелих на конкурс за „Драганову награду“ било је могуће запазити да, као и предходних година не јењава интересовање путописаца за учешће (неки су и раније запамћени), да је библиотека Зборника најбољих радова у неколиким жанровима и ове године приновљена значајним прозним и песничким садржајима које карактерише напредница у погледу тематског и језичко-стилског структурисања, у мери која поједине ауторе уводи у поредак одвећ остварених литерарних искусника, а почетну идеју иницијатора о подстицају активног старења сврстава у најдрагоценије примере добре праксе – може се рећи јединствене не само у Србији, већ и у знатно ширем окружењу. Учешће остварених књижевних имена свакако димензионира крајњи учинак и овој драгоценој иницијативи

Удружења грађана „Снага пријатељства – Amity“ и донаторке „Драганове награде“, др Бебе Кукке, даје особен и свевидан знак. Томе сведочи учешће неколиких одвећ остварених књижевника Бошка Ломовића, Бранислава Вуковића, Власте Ценића, Јована Бундала, Душана Мијајловић Адског, Љубице Жикић и других.

Љубитељи путописних кажа запазиће вешто структурисану причу Драгице Томке о путовању Португалијом са наглашеном емоцијом за доброту далеких а драгих људи, чију пажњу вековечи детаљима који су најјучљивији у ситуацијама које током свакодневља већина житеља планете не уочава због цивилизацијских токова који - колико нас благодаре, толико и неслућеном брзином удаљавају једне од других. На оригиналан начин, ауторка читаоцу речима чара обданицу „малих“ људи који су на свим меридијанима означени спонтаношћу и добротом без обзира на често мукотрпно живљење. Таква стања се најчешће идентификују без изговорене речи, често по дубоким борама на лицима пролазника, јер по њима се чита оно што траје у неком другом поретку моћније од свега изреченог.

Узнетренисценцијама, Радован Саковић приповеда својим потомцима о давно минулом времену, вешто инкорпорирајући запамћено у младим данима са историјским фактима везаним за топониме и догађаје који нису маштани, већ историјски утемељени. Као на филмској траци, у овој приповести смењују се низови слика у којима су наратор и његови слушаоци „учесници и сведоци“ догађаја причаних предачким језиком, што одређује тон и сензибилитет приповести. Саковић маниром искусног приповедача чврсто учворава речено и пажљиво прати реакцију малишана на хук сове или светлуцање свитаца, рецимо – гласника првог жетелачког снопља. Утисак читаоца је да је ова приповест могла да буде део и шире прозне целине, што и није искључено уколико аутор осећа потребу за тим.

У једном од „сањаних дана“ Власта Ценић трага за Призреном, Душановим градом у коме маштар његове волуминозности на аподиктичан начин доказује да дубоко проживљено не посустаје без обзира на немилосрдност протока времена – димензије која колико подстиче толико и опомиње да „*све дође и прође*“, како је Иво Андрић говорио. Један од Ценићевих осврта отвара простор драгог и далеког сећања, заумност успомена које су, нажалост, сиво осенчене догађајима током „разградње“ некада заједничке државе, али на начин који не ламентира, већ наговештава да иза свега, разумели то силници или не, незадрживо буја живот – онај који ће као и у другим немилим временима, (било их је онолико), кореновати на Светој Косовко-Метохијској Земљи, јер „*Има Бога, јер увек нешто постоји*“, ваљда и опстаје кроз векове, без обзира на све мукотрпности, које ни дан дањи не јењавају. Значајност овом путописном подарју дају аутентични називи топонима, Богомоља и људи које је током путовања сусретао.

И у путописном запису Милана Митровића читаоци ће запазити свевидност трага који следи, његов антропоцентризам, његов труд да приближи неколике слојеве историјских догађања, непрестаности градње и разградње и разумевања оних артефаката пред којима се загледи „*осећа сићушно и безначајно*“. Његово разумевање историјских догађаја, сурових губитака језика, те и идентитета – цене коју је често, на иним местима, (нажалост, и на нашим просторима), ваљало платити да се танки пламичак живота не би загасио. Губитак духовног идентитета, најшире гледано, обезличавао је многе народе те и оне чијим трагом се Митровић у неком континууму запутио. Нека места подвижништва о којима слови данас су напуштена и део су праслике, део су прича оних који јесу били, а којих више нема.

У једну од (нажалост празних) испосница загледао се и Бранислав М. Вуковић, песник и даровити прозни писац, из Берана, супротстављајући „Крадашке камене врлети“ људској крхкости и „*земаљском благостању*“ и маниром искусника у песми

МОНАШКА ИСПОСНИЦА У ТИФРАНУ приближио филозофему о минимуму потребног за срећу сваког мислећег створа. Беспрекорно римована песничка кажа Бранислава М. Вуковића се чита као аутентичан орфејски бисер.

Утисак потписника ових редова је да су и сви други награђени, похваљени и изабрани за штампу учесници конкурса заслужили посебну пажњу, јер је квалитет њихових записа на завидном нивоу и, доиста, вредан читалачке пажње љубитеља ове радо читане књижевне форме.

У речи на крају, ваља нагласити (из године у годину) све веће интересовање припадника трећег животног доба за књижевно твораштво, за литерарно сведочење о лепоти и проживљеном које у себи поседују и спремности да импресије о запамћеном са иних путовања по шару небеском поделе са другима. Учешће познатих књижевних имена на конкурс за „Драганову награду“, како рекосмо, увећава њен дигнитет и оправдава доиста велики труд организатора и дародавца награде.

Видак М. Масловарић

Драги читаоци,

Од овог издања имамо за Вас једну иновацију. То је QR код који ћете приметити поред неких наслова и изгледа као на слици десно.

QR код је графички линк (веза) уз помоћ кога и Вашег паметног телефона долазите до садржаја са интернета којим употпуњујете доживљај читања путописа.

Уколико се нисте са овим сретали раније, потребно је да на свом паметном телефону (Андроид или Ајфон) одете на Гугл / Епл продавницу и тамо потражите бесплатну апликацију за очитавање (скенирање) QR кодова.

За Андроид телефоне:

QR & Barcode Scanner

За Ајфон телефоне:

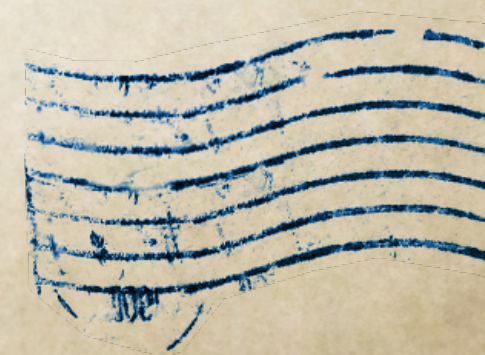
QR Code Reader for iPhone

Пошто сте инсталирали и покренули апликацију она ће аутоматски отворити камеру коју треба поставити изнад жељеног QR кода и када га апликација прочита, на екрану ће се појавити линк. Када кликнете на тај линк добићете тражени садржај са интернета.

Надамо се да ћете уживати у овој иновацији и новој динамици читања путописа.

Категорија:

НАЈБОЉА ЖЕНСКА ПУТОПИСНА ПРИЧА

КОЛИКО ЈЕ ТОПЛА БРИЖНОСТ

Музика: Мариза „Maiores Sucessos De Mariza Mundo“

Боја: црвеног вина

Мирис: свеже печеног хлеба

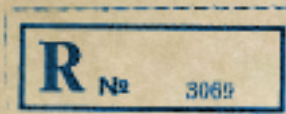
Укус: колачића пастел да ната

Португалија је земља у којој сам неколико пута боравила. Први пут стицајем околности, односно послом, а затим по својој жељи, да потврдим првобитни утисак, да пронађем то што ме је још од прве посете дубоко везало за ту земљу, океану окренуту.

Чини се као да се нит која нас везује понекад затегне, продрма, као да ме зове да опет одем, да се опет спојимо, вежемо, још дубље упознамо. Док путујем возом или аутобусом, трагам за тим нитима, желећи да их ухватим и вежем за себе, да их не бих испустила. А оне су некако увек бежале од мене, или пуцале, ваљда зато што су нежне попут паукове мреже. Остајали су ми само делови тих нити. Недовољно да заувек остану као прича, као целокупни утисак, али довољно да ме подстичу на даље трагање.

Португалија је пуна кутака. Кутак, ћошак, угао — мали је део нечега што осећамо као своје, где нам је добро, где смо ушушкани. Кутак који средимо, улепшамо, удобно га опремимо, а онда из њега посматрамо свет пред нама, послушкујемо, препознајемо звуке које смо већ чули, али примећујемо и непознате и онда о њима размишљамо, нагађамо одакле долазе и шта доносе. Да бисмо их уплели у своју мрежу. Посматрамо људе који пролазе и препознајемо шта су ново обукли, да ли су тог дана погнули главу јер их нешто мучи или је подижу, вапећи за сунцем и ветром који ће их померити, угрејати, погурати даље у живот.

У такве кутке, који у себи чувају видљиве трагове прошлости, обојене садашњим протоком времена, залазила сам свуда, по градовима, селима, на хридима. Зашто? Једноставно, зато што сам у њима налазила Португалце, топле, искрене, нежне. Португалце

који би мени безименој, кад купим хлеб, у торбу додавали и кифлу или макар бомбону. Португалце који би из кесе воћа које бих одабрала, на каси извадили лошу воћку и заменили је неком лепшом. Португалце који би ме, док се пењем стрмим улицама, повели до места које тражим, да не бих лутала, и онда се са осмехом враћали свом путу, остављајући ме нитима закачену за њихово срце које чисто воли.

И тако сам ређала утиске и нити искреног заједничког бивствовања, суживота њих као домаћина, и мене као странкиње, и већ после три дана осећала бих се ухваћеном у коло њихове спонтаности и делом њиховог не баш лаког живота.

А онда сам, једном приликом, неколико дана боравила у Лисабону. За свој привремени дом одабрала сам станчић у улици на врху старог дела Лисабона, Алфаме, насеља сиромашних породица лучких радника који су своје уске, уске куће збијали једну до друге, заузимајући тако што мање простора на земљи, а подижући их у висину. Алфама је простор где је настао, а и данас се чује, фадо. Тај фадо који вам у души буди носталгију, наду, сету. Није ни чудо што га већином жене певају, јер звуци фадое су звуци чежње, бриге за мушкарце који су далеко отпловили, бриге о животу који треба живети. Данас је тај део сабијен око Руа да Грасе, врло популарне туристичке дестинације. Упркос савременом добу, задржао је своју топлину, гостопримство, љубазност, који се, ваљда због те физичке збијености, нису ни могли распршити и нестати.

Том улицом пролази и диван стари трамвај 28. Какав број и симбол за мене! Дан у којем сам рођена, број који носи четири небеска броја 7. Трамвај 28 носи у Алфаму све оне који желе брзо да стигну до врха и виде, послушну, осете Португалце који ту, у том кварту, још увек живе свој живот. У зимској, сунцем окупаној Алфами, сусретала сам брижност на сваком кораку. Не ону брижност која је производ нагомиланих, нерешивих проблема, узнемирености, нелагодности, већ ону једнаку усплахирености, узбуђењу, жељи да другима посветимо тренутак, да им покажемо да мислимо на њих, да их осећамо, да смо ту јер желимо да им се нађемо, уколико им затребамо.

Једног дана, изашла сам у набавку. Хтела сам да припремим укусан ручак и приуштим себи мало уживања. Прошетала сам кратком, уском Руа да Грасом. Стискајући се између врата радњица и капија са једне, и трамвајских шина са друге стране, осећала сам

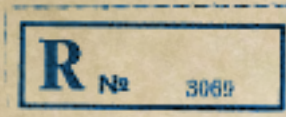

се безбедно у том уском пролазу који води право у дубине португалског начина живота. Упознала сам свет једне кратке улице, у којој се на свака два-три метра отварају врата неке нове радње. Попут оних пиљарница из комшилука, у којима се могу наћи разне ситнице, чути локалне вести о свему и свачему. Радњице у којима домаћин наплаћује, домаћица сецка, припрема, увија и услужује. Руа да Граса у Лисабону вратила ме је у сећања из детињства, када сам хитро улазила у месару у комшилуку, где би ме запахнуо мирис свежих виршли, или у пекару првог комшије баш кад из фуруне вади велике вруће хлебова и кифле за нас, децу. Тај мирис, та топлина, та непосредност живота и рада пред вашим очима и овде ме је освојила.

У тих стотину и педесет метара стисло се тридесетак малих дућана: пекара са фуруном позади, и роштиљем на дрва, јер ујутру пекар меси и пече хлеб, а увече припрема месо; месара у којој свега има таман колико комшилуку треба; радњице за све и свашта, пиљаре. Ту је и кафе-посластичарница са обавезним колачићима пастел да ната и дивном кафом која се може попиту и на тргу испод огромног платана који наткрива цео комшилук. Поглед привлачи и ресторанчић у чијем је излогу акваријум са раковима, берберин који, мирно грицкајући свој брк, чека муштерије на бријање и ћаскање. И тако редом, нижу се радње са кућним апаратима, па она са крпицама и миришљавим сапунима, па мала цвећара.

Али свет те улице чине и куткови насред тротоара. У њима је чисто, ту су клупа и мало дрво или биљка, који свему дају животност. Жене ту постављају столице и седају. Трамвај дрхтећи пролази на само пар десетина сантиметара од њихових дугих, црних сукања. Али оне мирно седе, забрађене, са длановима у крилу, посматрају и помало разговарају. Седим са њима, погледом пратим пролазнике, покушавам да осетим мисли и уздахе ових жена, док ме трамвај 28 својим дивним клопарањем и жутом бојом, из сна не пробуди.

Кашаљ, који ме је мучио данима, појачавао се и реших да одем до апотеке на ћошку. Улазим, кашљући. Апотекарка ме гледа, врти главом, подиже обрве и узима са полице сируп, показујући слику биљака на омоту и трља руком груди, како би ми објаснила да је то добро за плућа. Узимам сируп, разнежена њеном пажњом, и полазим. Осетим додир њене руке. Ставља ми нешто у шаку.

Погледам. Три медене бомбоне са биљним екстрактом. И маше ми док одлазим. Контакт је успостављен. Наредних дана, апотекарка би ми се осмехом јављала са прага њене апотеке и подижући обрве питала да ли ми је боље. После неколико дана, опет пролазивши том улицом, чувши мој кашаљ, сада већ мање звучан и снажан, она се насмеја. Тај осмех пријатељице, брижнице, био је круна мога оздрављења. Дубоко сам се поклонила, и немајући ништа друго, подарила јој загрљај и широки осмех. Хвала на брижности.

Другог дана мог боравка у Алфами, улазим у пиљару. Ништа ту није једнозначно, а ипак је једноставно. У радњи великој таман за двоје купаца, старији брачни пар сместио је све што треба за кување ручка: свеже поврће, мало меса, мало сира, зачинско биље, уље, зачине, со, сирће и незаобилазно португалско вино. Све је надхват руке. Поврће је сложено у плетене корпе на улазу, јер другде нема места.

Одушевљена овим богатством у малом, нисам знала шта да изаберем. Ту недоумицу је осетила и онижа, старија власница. Очито домаћица по души. Показује руком да ли желим супу, или ћу нешто да мешам у шерпи. Тако сам је разумела. Уживљавам се у овај разговор без речи, јер не говоримо исти језик, али разумемо се. Гестом показујем да срчем топлу супу која ће ми угрејати груди и стомак. Смеша се срећна домаћица. Из корпе, из хладњака иза тезге, одабира пар свежих листова зеленог поврћа и односи их прво на чесму а затим на мали сто у дну продавнице. Седа. Гледа ме у очи и схватам да не треба да бринем. Она разуме шта је за мене добро и све ће ми припремити. Одушевљено посматрам како вешто сецка лук, першун, кељ, чисти шаргарепу и све то ставља у кесу. Покретом ме пита да ли је довољно. Да, јесте, климам главом. Односи кесу своје мужу, који мирно чека, озбиљан и присутан. Он куцка нешто на каси. Затим руком показује на месо. Желим ли месо за супу? Да, климам главом. Одсеца комадић, пакује и мери. Обоје стоје једно уз друго, ширећи руке, као да питају да ли ми још нешто треба. Вино? Воће? Со? Уље? Све већ имам. Наклоном се захваљујем. Плаћам ситнином. Не знам како да искажем своју захвалност, своје прихватање њихове спонтане брижности, којом су моје жеље учинили опипљивим и мирисним. Машем им, уз широки осмех и благи наклон, и излазим на улицу.

Трамвај клопара, враћа ме у садашњост. Зготовљена чорбица имала је укус свежине, топлине и љубави. Од тада, готово свакодневно одлазила сам у њихово мало царство, мимиком и пантомимом показујући шта желим, и излазећи оданде руку пуних поврћа и воћа, одабраних захваљујући брижној пажњи те мале жене великог срца. И, да. Научила сам да се наклоним и кажем: „Обригадо, муито обригадо“. Не морам ни да кажем какво дивно место има та домаћинска Португалка у мојој мрежи женске снаге. Неколико их је, умрежених, сличних. Нека их.

Сада знам, сада то добро осећам, да је пажња дивних, топлих жена у Португалији у мени разоткрила значај те дубоке боре на челу, између очију. Сада знам да су те боре само одсликана брига, која је изашла на светло дана, са смелошћу да каже - да, ја јесам брижна, за све око себе, за људе, биљке, цео свет. Видим, осећам и делим своју пажњу, своју помоћ уколико је неко жели и због тога се осећам добро, снажно, испуњено, као португалске жене које су, стојећи на стенама Кабо да Роке, испраћале своје мужеве, браћу или синове у пловидбу далеким океанима, са надом у бољи живот, а затим се враћале у своје кутке, да везући наде спремају комшијама дарове из своје радње.

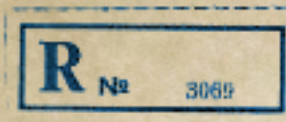
Муито обригадо.

Гледајући трамвај 28 како полако клопара стрмим улицама.

Гутљај црвеног вина.

Лисабон, фебруар 2018.

Драгица Томка, 69 година
Професор у пензији, Београд

Најбоља женска путописна прича: 2. место

ОВАКО ЗАМИШЉАМО РАЈ: ГРЗА, ЛЕШЈЕ И РТАЊ

У само један дан, кренете ли довољно рано и са крајњег југа и са крајњег севера Србије, може да стане и уживање у прелепим бојама извора и врела Грзе, и краће или дуже планинарење Јужним Кучајем у чијем подножју извиру поточићи који чине ову реку, као и обилазак нестварно лепог манастира Лешје који као да је изронио из неке руске бајке или упијање енергије у подножју Ртња.

У ери џи-пи-ес навигације можда су сувишне информације о томе како стићи до Врела Грзе (400 метара надморске висине), али није згорег рећи: када се из правца Београда скрене са аутопута лево, или из правца Ниша десно, на магистрални пут Параћин-Зајечар, после путоказа за Туристички комплекс Грза, потребно је скренути лево. Одатле, што бољим, што лошијим (мало више опреза, нужно је) путем који иде уз реку 4,5 километара од скретања код Извора, може се и колима прећи велики део пута који води до самог Врела Грзе. Тим пре, ако нисте склони пешачењу и притом бисте да уштедите време јер имате намеру да се попнете на видиковце или обиђете још понешто од набројаних садржаја и неких других, којима је природа овај крај несебично обдарила.

Оно што ће вам свако ко је посетио Врело и извориште Грзе рећи као свој утисак, најсажетије би гласило: нестварно лепа, јединствена тиркизно-зеленкасто-маслинасто-плавичаста боја вештачких језера у којој се преламају све боје дрвећа, махом јавора и јасена, и осталог растиња око воде и у самој води, зависно од годишњег доба у којем посматрате ову лепоту пред којом застаје дах, и савршени спокој који осећате док седите на камену или клупи

поред изворишта реке Грза, односно њених неколико поточића, чији се шум меша са цвркутом птица, као и фантастични поглед са оба кучајска видиковца, до којих вам је потребно једно пола сата пешачења.

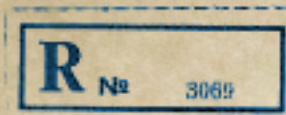
СВЕ БОЈЕ НЕБА И ЧИСТЕ ПЛАНИНСКЕ ВОДЕ

Неколико поточића који се низ каскаде, уз карактеристичан водопадски хук, спуштају са обронака Јужног Кучаја, састају се после краћег тока да би начиниле речицу Грзу, бистру, хитру планинску лепотицу чије чари употпуњавају цвркут птица, треперења листова витких јавора и јасена који парају небо својом висином, и, веровали или не, и поред толиких звукова – мир и тишина.

Поглед ће вам свакако привући иконе на стени, а уколико сте бар мало радознали и решени да одвојите једно сат времена, касније можете упознати и њихову ауторку.

Кренете ли супротним правцем од водотока, јасно обележеним планинарским стазама кроз непрегледну шуму јужног дела Кучајских планина, пет их је и кажу да их има у дужини око 50 километара, пре него што се попнете до врхова околних планина, стећићете привилегију уживања и погледу са неколико видиковца и стићи и до мале пећине (385 метара истражених канала), док око вас природа показује све своје ћуди зависно од годишњег доба. Листопадна шума, цвркут птица, преламање сунчевих зрака кроз гране дрвећа, шумско цвеће... Свеж ваздух који резе као најбоље вино, убрзани пулс, таман колико да устрепте и срце и душа, а очи се пуне лепотом...

Одлучите ли да пратите ток Грзе, супротним правцем од планинских успона, после бројних каскада поточића који је чине, њиховог спајања у ову речицу, у наставку тока вас чекају доње језеро (мостом испред језера може се наставити пут ка излетишту

Сисевац, уз упозорење: пут није баш за возњу аутом) и горње језеро.

Неколико стотина метара од језера низводно, од пута којем се стиже на Врело одваја се наизглед обична планинска стаза која и не обећава неки садржај. Да нисмо једног јунског дана, за који временске прогнозе нису обећавале лепо време, најпре кренули супротно од путоказа који воде ка Врелу Грзе, вероватно никада не бисмо видели посебно парче раја, које се не може мерити ни са којом лепотом. И не бисмо ни упознали госпођу Јагоду, која је са супругом одабрала овај рај на земљи још у време док су за живот зарађивали у белом свету.

Госпођа Јагода нас је пресрела насред свог огромног дворишта, иза велике капије од кованог гвожђа на којој пише: „Златни производи с Кучаја“. На крају дворишта уређеног по мери њене породице, угледали смо кућу која би, само да су власници мало претегли ка кичу, уобичајеном код људи који имају пара па још подлегну гипсаном и бетонским лавовима, родама и осталим тричаријама званим престиж, личила на ону из бајке о Ивици и Марици.

„Није вам баш најпогодније време за планинарење овом стазом“, рекла нам је госпођа Јагода, аргументујући свој савет помињањем поднева и змија, углавном, лошим избором термина за ову авантуру.

„Него, уђите да ја вама скувам прави ртањски чај, па се ипак вратите на Грзу, између осталог, тамо су и моје иконе Светог Јована на стенама.“

Све сам могла да очекујем у тој лепој кући и дворишту уређеном по мери човека, само не оно што нас је сачекало: старински предмети и делови намештаја у ходнику, којима је госпођа Јагода својом сликарском четкицом удахнула нову душу, па дневни боравак препун уметнина и антиквитета (годинама је, живећи у иностранству, обилазила продавнице старог намештаја у дуборезу и бирала шта ће једног дана понети у своју кућу) и њених сликарских и осталих ручних радова, са све турском собом,

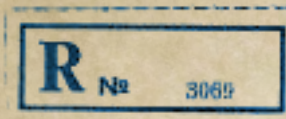
огромном библиотеком, местом на којем кува своја фантастична слатка и џемове и прави специјалитете са тартуфима, суши вргање и сремеш.

Причала нам је о животу у нетакнутој природи и енергији добијеној од ње. О томе како је удобан живот у градском комодитету и скучености градским условима заменила најдивнијим местом на којем се може саградити кућа и најдивнијим хобијем, пошто је давно стекла пензију... Сакупљањем плодова природе и њиховим сушењем и конзервирањем. О томе како живи без телефона и интернета. Како старим и давно избаченим из употребе предметима удахњује нову душу. И додатну лепоту.

Нисам ни очекивала другачији одговор сем одсечног: „Ништа“, на питање шта би могло да се деси па да је измести из овог њеног раја и симпатичне самоизолације коју је сама изабрала.

Друштво јој, сем супруга и сина, праве и пси. Међу њима, и један којег су набавили у околини Ниша, а који је прави мајстор за откривање тартуфа.

Сакупљају и остале плодове и биљке које суши и прерађује у ракију са тартуфима, сушене вргање и црне трубе, сушени сремеш, слатка од ружа, купине, малине, џенарике... Наравно, и одличан ртањски чај, захваљујући којем и уђосмо у њен дом. У којем, где год да погледате, видите трагове њених руку. Било да је у питању фантастичан цветни подметач настао тако што је извезла кухињску крпу, украсна чинија или ћуп, старински сандук за девојачку спремеш, огледало... На специфичан начин - рукама, окречени зидови или права правцијата турска соба, са све богатом драперијом на плафону и сећијом за седење која се протеже дуж читаве просторије. А уз то, стигла је да наслика и две иконе Светог Јована на извору Грзе, једну на стени, другу на камену. Овог свеца изабрали су и за породичну, крсну славу, будући да су им се на његов дан десила два пресудна животна догађаја: неким чудом, једне године њихова ћерка је преживела гушење плином

у купатилу, а већ друге, сасвим непланирано, родио им се син. Онај, који се већ укључује у мамин посао у намери да га даље развија.

„Децо, сада ћу вас одвести у рај на земљи“, рекао је гастарбајтерима Радосављевићима из Ћуприје, када су отишли на излет, сељак којег су случајно питали има ли ту неки плац да се купи. Огромна ливада пуна цвећа, од цивилизације само који километар далеко, а опет, ван свих путева па и стаза, сем оне планинарске на коју грешком ступисмо, освојили су их на први поглед. Толико, да је тог истог дана плац био њихов. Њен поклон за рођендан. За живот у рају до краја живота.

ЦРКВА НАЛИК НА РУСКУ БАЈКУ

Успете ли да се одвојите од лепота Грзе и кренете даље, такорећи преко пута чека вас још једна лепота: манастир Покрова Пресвете Богородице из 14. века, у селу Лешје, по којем је и сам манастир Лешје добио то друго своје име. Задужбина је жупана Вукослава, каже једна легенда, властелина на двору Немањића. Он је са синовима Држманом и Црепом на темељима некадашње богомоље саградио манастирски комплекс који су средином 16. века Турци сравнили са земљом. И још, легенда каже да су после Првог светског рата једва пронађени његови темељи. Откопали су их мештани села Лешје, на иницијативу Живана Марковића, немачког заробљеника у Великом рату, који се заветовао да ће, буде ли се вратио кући, саградити црквицу. По легенди, у сну му је Пресвета Богородица открила локацију темеља. И управо ту је подигао 1923. године минијатурну камену цркву покривену лимом.

Друго предање казује пак да је прву цркву на овом месту подигао Стефан Немања, који је поред овдашњих лековитих извора видао ране после битке с византијским царем Исаком Анђелом.

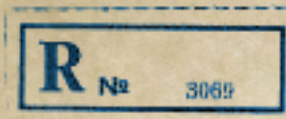

Захваљујући Оцу Јовану, 2004. године камена црква Живана Марковића је срушена, а на оним темељима некадашњег храма на којима је и сама била, саграђена је данашња црква, уз читав манастирски комплекс којем није налик ниједан други у Србији. Већ издалека, док се приближавате Манастиру, учиниће вам се да је реч о скупини грађевина испод огромног крста које лебде на литици. Од самог уласка у манастирску порту, уз уобичајен спокој карактеристичан за сваки православни храм, овде вам, осим поменуте асоцијације на руску бајку од темеља до крова сваког објекта, поглед привлачи и апсолутни склад грађевина, дворишта, парковског зеленила... Сваки грм ружа, сваки каменчић око њега, сваки ћошак травњака за које је искоришћен сваки делић слободног простора, показује марљивост и труд човеков да ово место заиста носи отисак Божјег знака на земљи.

Задеси ли вас срећа да се овде нађете пред литургију, чиме смо ми били благословени, уживаћете у необичној звоњави манастирских звона... Е, то вам већ, и поред све жеље, не умем речима дочарати. Али вам могу рећи да је реч о величанственим тоновима који као да долазе из самог раја и у којима уживате док вам пред очима пуца прелеп поглед све до... Па не само до Парађина, него преко Ђуприје можда и до Јагодине.

Сам звоник цркве је подигнут на каменој основи средњовековне куле, јужно од цркве Пресвете Богородице, а коју мештани називају кулом Орловића Павла, барјактара кнеза Лазара. На високим масивним стубовима од дебелог дрвета, који се уздижу изнад камена где је простор за паљење свећа, урезани су рељефни ликови светитеља, а на попречним гредама налази се оних 10 звона која производе фантастичан звук. Девет их је изливено у Русији.

У манастирској ризници се налази честица Часног крста Господњег, делић моштију једног од 40 севастијанских мученика

и епитрахил Светог Јована Шангајског и део мошти косовског великомученика Светог кнеза Лазара. Поред манастирских ходника, уређена је и башта која се назива Богородичином, а вода из два извора температуре 12 степена Целзијусових се користи током обреда крштења. Кажу, никад се није десило да се неко дете после крштења прехлади. Изнад манастира, на Хајдучкој стени, налази се посебно осветљен крст покривен огледалима, који вам привлачи пажњу још док се приближавате манастирском комплексу. Поглед одавде је величанствен, а када станете испред крста можете видети свој лик и пространство иза својих леђа.

На путу од Манастира до Хајдучке стене поглед ће вам привући велики број возила, не само аутомобила већ и комбија, које верујући у чудотворно дејство воде са Богородичиног извора, пуне пластичним балонима са овом водом. По регистарским ознакама возила рекло би се да их је највише из источне Србије.

„Јако је ово место“, објаснио нам је господин, касније смо сазнали, тада надзорни орган изградње гасовода, који самотне дане теренског радника крати честим доласком на ово чудесно место на којем се, каже, напаја енергијом са каквом се нигде другде није срео у свом богатом теренском животу.

За један дан, ово је сасвим довољно лепоте, природе и духовности која може да стане у једно људско срце. Сем ако вас не понесе усхићење доживљеним па зажелите да поентирате, макар површним погледом на врх мистичне планине Ртањ, и даље недокучиве за многе истраживаче привучене необјашњивим овдашњим збивањима.

Кажу, врх Ртња упија електричну, магнетну и органску енергију докле му досеже сенка, а онда ту енергију планина исијава. Могу је упијати сви који се овде затекну: зарад унутарњег мира и спокоја, здравља, позитивности, тако потребне савременом човеку притиснутом проблемима. Ми смо је, надам се, упили на

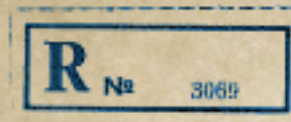
Светилишту названом „Врело“. Ту нам је група туриста које смо затекли (дошли су, рекоше, на прочишћење) како се врте укруг невеликом бетонском стазом око гомиле земље и камења, двапут у једном па двапут у другом правцу, објаснила да се затим одстоји 20 минута на камењу. Па тако, зарад потпуног прочишћења, ваља долазити још наредна два до три дана.

Рекоше нам још да током боравка на Врелу мобилни телефони не раде, батерије се празне, камере подрхтавају, фото-апарати не функционишу. Проходали смо два круга на једну, па два круга на другу страну, па одстајали 20 минута на камењу по упутству, али и демантовали ове тврдње о енергији која квари апарате: телефонирали смо, фотографисали, снимали, без проблема. У ствари, мало нам је било и жао што смо разбили један од ртањских митова. Или је наша техника била неког посебног квалитета па за њу ни митови не важе?

Е да... У време наше посете путоказа до „Врела“ није било, али јесте за Хотел „Рамонда“ (упозорење: све је овде прескупо за просечан џеп). Одатле наставите само право још тачно 1,8 километара и с десне стране приметите два висока дрвена стуба између којих почиње степенаста стаза ка „Врелу“.

Нас је у повратку пратила невиђена олуја и једва смо се спустили под јаким пљуском до аутопута, чврсто решени, ипак, да се једног лепшег дана вратимо на сва ова места. Рај на земљи није довољно видети само једном.

Негослава Станојевић, 64 године
Дипломирани економиста, Ниш

Најбоља женска путописна прича: 3. место

ХИБИСКУС

Тропска Африка ме није изненадила пјешчаним плажама и палмама. Њих сам се нагледала на промо брошурама, филмовима и изгледале су заиста једнако сјајно и из авиона. Тек кад су ме пустили из аеродрома у Момбаси на вањски зрак, удахнула сам влагу. То нисам могла осјетити ни на једном филму. Плућа су се на тренутак загрцнула, а онда продисала.

Смјештај у ризорту у огромном парку, био је примјерен мојој доби.

Као и све старије госпође које имају комадић врта и тегле на балконима, била сам одушевљена биљкама. Адамаи су тамо расли као драч, а ја дома плачем за сваким листом који се почне сушити. Још ме нека стручна сусједка увјерава да адам увијек има само три листа и кад му израсте четврти, најстарији умире. Док ја у Загребу радим погреб за лист адама, овдје их мачетом сијеку ујутро да би туристи могли шетати стазама тијеком дана.

Такви су и грмови хибискуса. Не расту тако дивље, али зато би се величина цвјетова могла упоредити с величином рога у симфонијском оркестру или ако више времена проводите на тржници него у концертној дворани, цвијетом бисте могли покрити једну просјечну бундеву од десетак кила.

То је та влага, брзо сам повезала. Ја ходам код куће с оном шприцаљком и влажим листове биљака ишчупане из свог околиша или још вјеројатније узгојене у туђини у нади да ће се осјећати као код куће. А оне преживљавају као да су на респиратору.

Одмах су нас на рецепцији упозорили да не хранимо мачке и мајмуне. Мачке се не храни, да би биле гладне и ловиле

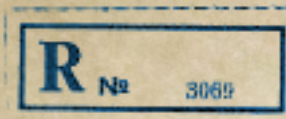
змије, а мајмуне се не храни јер их се послије не можеш ријешити и могу те угристи. Због мајмуна се не остављају отворени прозори и врата на балкон у собама. Још једно важно упозорење је било: „Не лијежи испод палме која има кокосе и сухе гране“. Имало је смисла. Падају.

Дани проведени у доколици, каква у таквим *all inclusive* ризортима оставља довољно простора да мозак почиње радити другачије. Слободан од брига што ће се данас кухати, одједном почнеш размишљати о тим змијама које мачке, наводно једу. Гдје су се смјестиле, колико су велике и најважније питање: Има ли довољно мачака у том парку?

А онда сам у шетњи парком срела гуштера величине средњег пса. Смјестио се у хлад хибискуса и својим језиком ловио лептире који су долазили по цвјетни нектар. Лептири су изгледали као спојене шарене рукавице које су свако мало завршиле у устима која су гласно хрскала сласне залогаје. Било је то мало окрутно за мој фотосафари, али сам се тјешила да су ти лептири прије били дебеле отровне гусјенице, па сам продужила даље. Једва сам чекала да ставим на друштвене мреже слике прождрљивца који је више личио на безубог крокодила него гуштера. Касније сам се сјетила да ми на фотографији недостаје нешто чиме би се успоредила величина. Боца пиве би била одлична.

Било је у том питомом парку још предимензионираних живих бића. Престала сам их истраживати након што сам видјела на грму паука величине мушке руке. Исплео је мрежу у коју би се комотно могла ухватити птица или шишмиш. А онда сам помислила да је можда њих и ловио, јер колико би њему муха требало за оброк. За једну лијечену арахнофобичарку био је то превелик изазов. Дословно - превелик.

Уплатила сам сафари одмах за идући дан с мишљу како те на сафари воде у комбију, гледаш животиње издалека и да ће то бити једна сигурна авантура.

Малим смо авионом долетјели до националног парка и смјестили се у слатке дрвене колибе. На креветима су нас дочекали лабудови од ручника и латицама цвјетова исписана честитка *Happy New Year*. Давно је прошла Нова година, али спремачи су само то знали написати, а надали су се бакшишу за труд.

Сутра је требало рано устати, па сам кратко сједила на тераси испред бунгалова. Чуло се вриштање мајмуна и рика звијери. Парком су шетали поносни Масаи и чували туристе. Педесетак метара даље била је права дивљина.

Како је падао мрак тако су звукови џунгле били све гласнији. Звијери су кретале у ноћни лов. Највише се чуло крештање мајмуна. Преко лимених кровова су трчале мале вјеверице и радиле несносну буку.

Макнула сам цвјетне аранжмане с кревета и увукла се испод покривача. Проматрала сам још мало на зиду слатке и добронамјерне геконе.

Перо, мој муж којег до сад нисам спомињала јер није био битан за причу, заспао је одмах. Ја сам још мало слушала вјеверице које су се утишале. Били су ми узбудљиви ти посљедњи дани па су ми у сан дошле све могуће животиње које сам сретала и које нисам. Мачке су давиле змије испод листова адама. Пауци су исплели мрежу на улазу у наш бунгалов. Кад је гуштер испружио свој влажни и љепљиви језик према мени скочила сам с кревета и вриштећи:

„Макни ми га с лица!“

Перо је, онако поспан и збуњен, упалио свјетло док сам ја вриштала поред кревета и скидала нешто са свог лица. Скакала сам с ноге на ногу и ударала саму себе по образима да уклоним ту љигаву звијер која ми се у сну залијепила за образ. Образ је био хладан и влажан и замишљала сам неког гмизавца који се залијепио за лице. Видјела сам на кревету нешто црвено, па је врисак постао

још гласнији. Могло се радити о крвавој мрљи или комаду коже или језику те животиње. Једва сам се усудила погледати у огледало, али нисам видјела ништа осим мале црвене мрљице која ме хладила.

Перо је хладнокрвно прегледавао кревет док сам вриштала:

„У кревету је, у кревету је.“

Кад су сви прекривачи били подигнути и претресени и кад је Перо три пута провјерио да испод и око кревета ничега нема, мало сам се смирила. Перо је узео црвену мрљу с јастука и рекао:

„То је латица црвеног хибискуса. Имаш још мрвицу и на лицу.“

Та се, од аранжмана, заостала латица у мом превртању залијепила за образ и помијешана са страшним сновима изазвала ноћни стампедо по соби.

На вриштање се нитко није појавио, нити туристи из сусједних бунгалова, нити туристички дјелатници. Питала сам се:

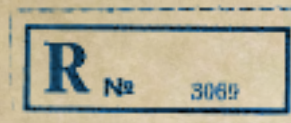
„Да ли је уобичајено да туристи ноћу вриште па се на то нитко више не обазире?“

Можда је опасност звијери које се шуљају око бунгалова реално пуно већа, па ником не пада на памет да провјерава што се догађа у бунгаловима.

Мало је било вјеројатно да нитко ништа није чуо.

Ујутро смо оставили бакшиш Масаи ратницима, који су поспремали собе. Фотографирали смо се с њима и њиховом копљима која су били спремни користити у борби с лавовима.

Опоравила сам се од ноћне авантуре и спремно се попела на џип да кренемо зором у фотосафари хватати на спавању афричке животиње.

Након што сам преживјела ноћну борбу с помахниталом латицом хибискуса, које би се више звијери требала бојати?

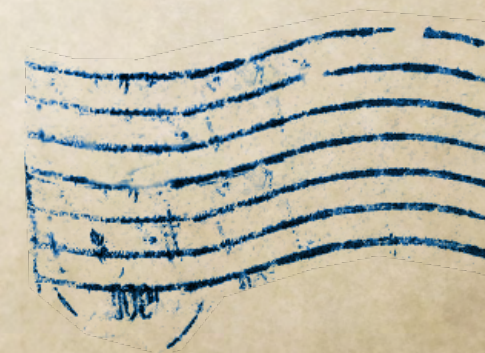
Ђурђа Штефанец, 62 године
Психолог, Загреб (Хрватска)

Категорија:

**НАЈБОЉА МУШКА
ПУТОПИСНА ПРИЧА**

ИЗВОР ВОДА ИЗВИРАЛА

Мила моја,

„Обећао си нам прошлог лета, деко, да ћемо разапети шатор на Голији и камповати“, весело рече Немања.

„Ми смо припремили шатор“, додаде Огњен.

„Дато обећање мора се испунити“, озбиљно рекох. „Замолите маму да нам припреми храну за данас и сутра. Понесите и топлу одећу.

Спустисмо се до реке. Вир изнад моста неодољиво позва дечаке да се мало брчкају. Часком боси почеше шљапкати по ивици вира. Изненада Огњен рече:

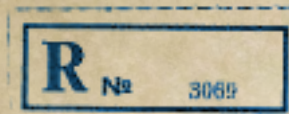
„Деко, која је ово риба са великом главом?“

„Ево га један рак. Да га ухватим?“, огласи се и Немања.

Дотрчах до вира и са задовољством објасних да је пре петнаестак година нестало ракова и пешева због загађивања реке. То што су се поново појавили говори да је река опет потпуно чиста.

Обиђосмо рушевине старе воденице. Испричасмо неколико страшних прича. Настависмо уз Паљевину стрмим кривудававим путељком од реке према школи. Кад избисмо из шуме, указала се школа. Седосмо да се мало одморимо и прикупимо снагу за наставак пута. Сећања навиру.

...Педесетих година прошлог века житељи неколико заселака договорише се и направише нову школу од чамових брвана. Направљена је једна учионица у коју се улазило из невеликог ходника. Учионица је била довољно пространа и светла. Имала је пет великих прозора. Два на јужној страни, а три на северној. Били

су двокрилни и редари су их лако отварали кад су проветравали учионицу. Из ходника се улазило у мали двособан стан предвиђен за учитеља. Испод дрвене конструкције патоса, био је подрум који је претворен у ђачку кухињу.

Те године, у дугој половини првог полугодишта почела је, на радост ученика и родитеља, да ради ђачка кухиња. Ученици би донели неколико килограма кромпира, мало пасуља и два воза дрва. Школа је обезбеђивала брашно, млеко у праху и остале зачине. Сваки ученик донео је шерпу или тањир, из кога ће јести, кашику и виљушку. Ох, какав је то избор био. У сали за ручавање постављена су два славска стола и клупе са стране. Обично се ужинало после трећег часа.

Ђаци су једва чекали да дође време ужине. Утрку би се сјатили испред подрума. Оквасили би руке на умиваонику, постављеном на два коца, као знак да су их опрали. А онда, у беспрекорном реду, са водом која им је цурила на уста, чекали су. Јело је лепо мирисало. А тек хлеб. Бели хлеб. Ех, брајко мој! Узмеш га у руке, очима једеш, а не смеш да откинеш ни парче. Смањиће се.

Гаврило износи лонац или шерпу испред кухиње и великом емајлираном кутлачом захвата и сипа сваком пођеднако у шерпу или тањир. А ђаци са обе руке држе посуду, односе до места где седају и чекају да се дозволи почетак јела. Кад се огласи учитељ са „пријатан ручак“ само се чује чагрљање кашика, мљацкање зуба и лагано стењање због тескобе на клупама.

Како се примичемо школи чини ми се да чујем жагор ђака и очекујем да сваког трена зазвони звонце и позове ђаке да стану у ред за улазак у учионицу...

...Час почиње. Пећ весело пуцкета. У скамијама по три или четири ђака. Седе заједно девојчице са шареним марамима око врата и гологлави дечаки од првог до четвртог разреда. Уђе учитељ. Као по команди ђаци поустају.

„Добро јутро“, поздрави их учитељ коме није могло бити више од осамнаест година.

„Добро јутро“, одговара хор.

„Седите. Прваци, извадите букваре... другаци, читанке ... трећаци, рачунице ... а четвртаци, земљописе, мало ћемо да пловимо рекама Југославије.“

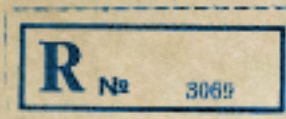
Излетеше шарене торбице из клупа. Гуркање, сашаптавање и глас Мирјане:

„Друже учитељу, Мирко ме чупа за косу.“

Учитељ се насмеши, опомену Мирка и приђе првацима...

Много је година прошло како нисам долазио до школе. Хтедох дечаца да се похвалим како је школа изгледала, какав је био намештај, али....

Још се само познавало где је била ограда око школског дворишта. Капија је нестала и са њом велика петокрака која је била на њој. Потпорни зид изнад школе се осуо. Кров школе са северне стране се проломио. Из њега изникла трава власача и печурке. Улазна врата запречена лесковим пружењем. Пажљиво уђосмо у ходник. Под зашкрипа. На учионици нема врата. Унутра некакав лом од намештаја и папира. У углу до врата стоји изломљена школска табла, а изнад ње поцепана карта Југославије, наопако окачена о зарђали ексер на брвнима. Ни трага ни гласа од шест братских република и две покрајине. Баш као данас у стварности. Сви прозори поломљени. Неки висе споља а неки унутра. Шашовци на плафону на више места поцрнели од прокишњавања. На неким местима поиспадали. Ступимо унутра. Даске на поду зацвилеше. Опоменуше нас. „Не улазите. Можете пропасти у подрум“. Изађосмо напоље. Одосмо испод школе ка подруму. Врата затворена и запречена некаквом жицом. Отворих врата. Зарђале шарке зацвилеше а унутра се поплашише прасад и у пуном трку побегоше у један ћошак, одакле су нас неверљиво посматрала питајући се: „Ко то ремети наш мир?“. Неки „досетљиви“ мештанин претворио је ћачку кухињу у свињац. Озлојеђен, повређен и понижен позвах дечаке, да што пре наставимо даље и да заборавимо људски немар.

Настависмо даље према Ћави. На највишем узвишењу изнад колиба Коматина, на већој ледини, уђосмо у добро очуван шанац. Ров, бедеми и унутрашњост шанца беху обрасли травом. На средини према западу обрушен бедем.

„Шта је ово деко?“, упита Огњен. Ко је ово направио и чему служи?

„Хајде да мало седнемо па ћу да вам испричам историју овог шанца.“

Почетком 19. века, српски народ под вођством Карађорђа подигао је устанак против вишевековног поробљивача. После успешних борби вођених од 1804. г. до 1808. г. дошло је време за ослобађање западних и јужних крајева Србије. У првој половини 1809. г., ослобођени су Ужице, Нова Варош и Пријепоље. На ред је дошла Сјеница и Нови Пазар. Карађорђе се са својом војском примакао Сјеници. Да би заштитио своје јединице од изненадних напада турске војске, на неколико места направио је овакве шанчеве, где се војска склањала и припремала за даље напредовање. Овде је могло да стане око 300 бораца. Борци су били наоружани мачевима, сабљама, јатаганима, пушкама кремењачама и кубурама. Имали су и по један или два топа. Цев првог топа, који је Карађорђе имао, била је направљена од трешњевог дрвета. Поседовали су јединице лаке коњице, које су изненадним нападима наносиле велике губитке турским снагама. Овај шанац је удаљен од Сјенице око два сата хода. Српска војска, по потреби, могла је брзо да стигне у помоћ војсци која је опседала Сјеницу. У случају напада на шанац, борци би се поређали у заклон иза грудобрана и пуцањем из пушака и кубура одбијали нападе. У погодном тренутку, кад су били сигурни да је дошло до пометње у непријатељским редовима, отварали би шанац и уз страхан јуриш упадали у њихове редове и јатаганима наставили да се боре. У таквим борбама изгинуло би много турских али и српских војника..

Слушајући причу, дечаки загледи у даљину залегли су иза грудобрана. Реших да потхраним њихову машту. Тихо сам рекао:

„Пазите, ено испод Куњеша креће се једна колоне непријатељске војске. Напуните своје пушке и будите спремни да пуцате кад дам знак.“

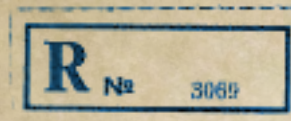
...Све се утишало. Борци полегали по грудобрану. Чује се како дишу, а понеко шкргуће зубима. Прате кретање непријатељске војске која на око 500 метара поче заузимати борбени распоред. Поделише се у неколико група. Прва група поче подилазити из правца Куњеша. Друга група оде нешто јужније и поче да прилази шанцу. Трећа група оста код Пашине чесме као резерва. Миленко Стојковић командова:

„Јунаци, ви са северне и западне стране, пређите на јужну и источну страну. Килибарда, соколе, тркни до Поп Луке до Ћаве и реци му: Кад отворимо ватру на непријатеља да муњевито са коњицом улети са запада у њихов бок:

Сунце се попело високо. Скоро ће подне. Огласише се непријатељски таламбаси, вика и галама а затим и први пуцњи. У шанцу влада привидан мир. Непријатељски војници са истока примакоше се на око 200 корака а они са јужне стране раширише се према западу користећи заклоне од шеварја са намером да опколе шанца. Приђоше на сто корака. Миленко оштро посматра и ћути. Пуцњава са непријатељске стране постаде честа. На око 70 корака непријатељ прилегао по земљи. Припремају се за јуриш. Тишина, а онда непријатељска команда за јуриш. Посакаше непријатељски војници. Исукали криве сабље и почињу да јуре према шанцу. Кад стигоше на око тридесетак корака проломи се Миленков глас:

„Пали.“

Проломи се плотун, а затим још један. Непријатељски редови се повише. Падоше први јуришници. У том тренутку, из шумице са Ћаве, у страшном галопу јурила је Поп Лукина коњица чији су борци исукали јатагане и страшно викали: „Јуриш!.. јуриш!..“

Непријатељ се поколеба. Поп Лукина коњица зари се у бок непријатеља. Секу сабљама, газе коњима...

Стојковић отвори шанца и дрекну:

„Јуриш браћо! Јуриш јунаци!“

Борци као гладни вукови поискакаше из шанца и улетеше међу непријатељске солдате.

Оба моја дечака и ја истрчасмо из шанца и јурнусмо преко пољане машући некаквим тољагама ни сам не знам откуда нам. Кад ми се учини да смо дубоко у непријатељским редовима викнух:

„Готово је. Станите.“

Они стадоше. Приђоше ми. Огњен ће:

„Их, деко, баш си морао сад да прекинеш. Таман сам био једног стигао...“

Немања додаде:

„Добро је деко. Био сам упао у гужву. Ко зна шта би било?“

Одморисмо се од страшне битке. Окреписмо се чоколадом и настависмо даље према извору Моравице.

Уз пут им испричах:

„Кад је НОВ Југославије продрла из Босне и Црне Горе у Србију 1944. године, овим путем је прошла Друга дивизија НОВ под командом Пека Дапчевића. Причало се да су данима пролазиле јединце. Сам Пеко прошао је јашући на белом коњу. Одмарао се на Карађорђевој шанцу.“

Још је занимљиво да су овим путем пролазиле римске легије крећући се из Далмације према Констинопољу и Солуну. Њихово путовање трајало је по неколико месеци. Сваки легионар носио је по један колац. Кад логорују испобадају коље и направе утврђење.

Исподкрша који се вертикално уздизао неколико десетина метара, извирала је вода и у великом млазу сливала се у корито непрекидно гргољећи и стварајући велике мехурове, који би отпливали до краја корита, па уз мали прасак нестајали. Из препуног корита вода се преливала и само корак пресијавала се на сунцу, да би затим нестала и скрила се у травом обраслом поточићу. Стотинак корака даље, изнад Гаљеве равни поточић би се показао у неколико вирића, а потом би оштро заокренуо и нестао низ шуму. Извору смо пришли утабаном стазом преко ливаде. Око извора неколико жбунова барског биља и угажена трава.

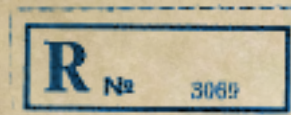
„Како је мали извор“, разочарано ће Огњен

„Ја сам очекивао врело“, допуни Немања исказујући своје осећање.

„Ово је само почетни извор Моравице. Велики број извора са једне и друге стране, већ ће након само једног километра удружиће воде за један озбиљнији поток. Кад прими Медовински и Саковски поток толико постаје моћан, да на њему може да меље воденица. До Међуречја покупи ће све потоке јужних падина Голије. Ту се стаје са Ношњицом која доноси воде са Јавора. У Лукама прима Марину реку, а код Ариља у њу се улива Рзав. Ђетиња код Пожеге допуњује њен водени ток. У Краљеву, у њу се улије моћни Ибар доносећи воде са Косова и Метохије. Тада мења име и зове се Западна Морава. Код Сталаћа удружи се са Јужном Моравом и до ушћа код Пожаревца, Србију на два дела дели Велика Морава. Придруживши се Дунаву њене воде одлазе у Црно Море. Јесте ли сад задовољни?

„То знамо. Велика Морава је најзначајнија река у Србији. А овај наш извор је почетак те велике реке“, са поносом у дуету закључише дечаца.

Освежисмо се хладном водом. На лепој заравани непосредно поред извора приступисмо ручку. Док смо ручали, на воду дође чика Миљојко, који је чувао говеда по оближњој крчевини. Пратио

га је ловачки пас – мешанац балканца и домаћих авлијанера. Поздравих га и позвах да нам с придружи. Он уљудно отпоздрави, приђе до нас и изненађено рече:

„Ене, то си ти рођени? Ово су?“

„Моји унуци, Наташини синови.“

„Откуда сте овде? Не видим кола.“

„Мало смо на излету. Кола су остала код куће.“

„Баш ми је мило што сам те видео.“

„И мени је драго што смо се срели. Хоћеш да запалиш једну?“

„Хоћу ако имаш?“

„Ти деко, не пушиш?“, рече Немања.

„Не пушим, али кад год пођем у село или негде на излет обавезно носим цигарете, шибицу, пљоску са ракијом, нож и батеријску лампу. Увек очекујем сусрет са људима који се веома обрадују дувану и пљоски.“

Чика Миљојко седе и запали цигарету. У размаку између димова, повуче неколико пута из моје пљоске. Попричасмо о прошлим временима.

„Рале мој, ето чувам два, три говечета. Не могу више да радим. Дошло време косидбе. Све стоји некошено. Нема ко. Младеж отишла у град и неће да ради. Баба и ја боримо се колико можемо, а Богами више и не можемо.“

„Добар сте косач били. Сећам се како сте на мобама у Медовинама били козбаша.“

„Ех, каква су то времена била. Твој отац је обично звао мобу на Павловдан. Па, то је на данашњи дан. Скупи се нас по двадесетак а понекад и више. Откујемо косе, па кад ти се закосимо уз Медовине. Болан, до Јаворја има пешке да се иде пола сата.

Ја не оштрим док се не закосе сви косачи. Стигнемо скоро до пола ливаде. Ожеднимо. Ето ти водоноше. Ја каква је, не би је срам било да је код Султана. Трава јој се сама размиче, цветови се повијају засењени њеном лепотом, а земља се угиба под њом. Утолимо жеђ па распалимо.“

„А ручак на ливади?“

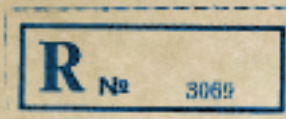
„Шта да ти причам. О томе се прича данима. И сад ми вода пође на уста.“

Кер у прво време резервисано нас посматра, а кад доби неколико парчади хране поче да маше репом и да се полако приближава. Ускоро седе поред Немање.

Узвишење изнад извора носи име Козја стена. Име је добило давно због једне ловачке неправде, која је нанета срнама. Наиме, једне зиме паде велик снег. Срне које су се затекле код крша остадоше заробљене у великом снегу. Данима нису могле никуд да пођу. Наиђу неки ловци и открију њихово склониште. Уместо да им помогну, побили су их до последње. Од тада се по кршу виђају само козе. Отуда и Козја стена.

„Ту горе, на врху оне највише стене, седео би мој чукундеда Маријан, досељеник из Турске. Његов отац Стефан борио се уз Карађорђа са Турцима на Суводолу. После битке сачекају га Турци у Комовима и из заседе лишише га живота. Поглед му се стално отимао према истоку и југоистоку где се простирала Пештерска висораван, срце и душа турског Пазарског пашалука. Видео је далеко све до Козника и Нинаје. Са болом у грудима гледао је плодна вапљанска поља, која су могла да дају по две жетве годишње, а њима су господариле аге и бегови. Гледао је и планирао како да изазове сукобе са Турцима. Због турског зулума морао је да напусти поседе у Вапи и да се пресели на јужне падине Голије.“

Са сетом освртао се према западу гледајући низ Моравицу па све доле низводно до Драгачева. Јужно и југозападно видео је Јавор са Василиним врхом и Корабчином. У видокругу био му је Мучањ, Златар и Златибор. Срце му је грејала Голија која је

пламтела на северу са Бојовим Брдом, Ташовим ливадама, Ђоновим пољем и Јанковим каменом. Својом силином Голија је надвисила пола Србије. У њој је нашао мир за себе и своју породицу.

Седи он тако, на оној стени, и почне викати:

„Турци! Турци! Турци стигли до Козје стене.“

Похитају војници са карауле на Бојовом брду, појуре сељаци са свих страна а од Турака ни гласа ни трага.

Једног дана дођоше жандари у село. Ухватише Маријана недовољно опрезног. Везаше га и одведоше у среско начелство у Ивањицу. Срески начелник, Симо Јоковић, саслуша га, направи записник и посла га Начелству округа ужичког.

Утамничише га на годину дана. Неколико дана по доласку из апсане раставио се са животом.

„Хајде да се и ми попењемо горе, да видите какав је поглед на све стране.“

И тако, Мила моја, остатак дана проведосмо на Козјој стени. Уживали смо у сочним плодовима модроплавих боровница и неднамашним укусима позних јагода. Препуштали смо се неуморној песми зрикаваца, умилном поју славуја, цвркату џивџана и заносној шевиној песми, која се дижући у вис губила у сунчевим зрацима. Пентрали смо се по столетним јаворовима и сребрнастим брезама. Ја до првих грана а они до врха тежећи да додирну небо. Играли смо скривалице са веверицом. Ваљали смо се по зеленом тепиху без бојазни од крпеља. Очаравао нас је стрмоглави лет копца у потрази за укуским залогојем. Дивили смо се нестварним шарама лептирових крила. Ноге су нам тонеле у зелени тепих док смо бирали најлепше цветове за маму мојих дечака. Утркивали су се који ће цвет убрати. Набрали смо читав сноп кантариона, камилице, хајдучке траве, нане и још читав низ лековитих биљака. Викали смо колико нас грло носи послушкујући чији ће ођек дуже трајати.

Кад се Сунце спусти на два конопца до заласка, махнусмо врховима Голије, Мучња и Јавора, насмешисмо се плаветнилу свода небеског, којим је моћни орао ширио двометраска крила и громко запевамо:

Са Голије, Мучња и Јавора

Гледали смо како свиће зора

Гледали смо реку Моравицу

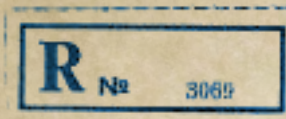
И лепу варош Ивањицу...

Поздрависмо гласно чика Миљојка и зажелесмо му добро здравље са поруком да нас чека и следеће године.

Дотегосмо пертле на патикама, напртисмо ранчеве и упутисмо се ка врховима Голије, ка Ташовим ливадама где ћемо разапети шатор и испунити обећање од прошле године. Задржасмо се на Осмањачи тражећи остатке колибе коју су Турци направили од брвана, прућа и ћерамиде, која је служила као караула. Пред сам залазак сунца стигосмо на сам врх Божовог омара одакле смо Јанков камен могли руком дохватити.

Разапесмо шатор. Донесосмо сена са оближњег пласта. Огњен и ја прикуписмо пуно грања, а Немања оде до Пашине чесме, да донесе воде.

Паде вече. Запалисмо ватру. Поветарац распламсава ватру. Пламени језици дижу се високо. Искочи понека варница. Полети високо. Заискри и нестане горе негде у мраку. Вечерња хладноћа натера нас да обучемо џемпере. Небо се окитило звездама. Уочисмо Вечерњачу. Пронађосмо Мала и Велика кола. Утврдисмо где се налази звезда Северњача. Орјентисасмо се према њој. Закључисмо да се Јанков камен налази на североистоку, Василин врх на југу а Мучањ на западу. Пропутовасмо Кумовом сламом и испричасмо причу о томе како је настала. Месец нешто касније обасја врхове Голије, Мучња и Јавора. Посебна светлост видела се тамо према југоистоку. То су била светла Сјенице. Кад се на небу појавише Влашићи исприча им бајку како су настали.

Зрикавци су неуморно певали своју песму. Хук сове и лепетање њених крила наговестише да ће страдати неки радознали мишић, слабо скривена птичица или, не дај боже, неки неопрезни зечић. Појавише се први свици са упаљеним фењерима. Кажу да има зрелог жита. У даљини чује се лавез паса.

Угарци на ватри су догоревали кад решисмо да пођемо на спавање. Набацасмо неке пањеве на ватру и уђосмо у шатор. Још дуго, дуго били смо будни... Не знам да ли је то био сан или јава...

...Ноћ је одавно навукла своју тамну копрену. Ретки гласови птица ремете ноћну тишину. Закаснили коњаник са косом на рамену клати се у седлу. Умор га савладао. Очи му се саме затварају. Лагани поветарац милује му лице. У шуми крцну грана. Уз клепет крила и гласно хукање полете сова. Путник се прену. Протесе главом. У почетку тихо, као да штима грло, а затим све гласније запева. Разлеже се песма. Шума зајеча а даљина одговори. Коњаник осети да умор попушта, па из свег гласа проби ноћну тишину. Оћек му даје до знања да није сам. Окуражи се и настави. Осећа да му је пут слободан, да се шумски створови повлаче дубље у шуму и да га сан напушта. Коњ убрза. Месец обасја планинске врхове. Путник извади фрулу и топлу мелодију просу.

Пробудили смо се кад је Сунце већ било одскочило читав конопац изнад Јанковог камена. Обећасмо да ћемо следеће године опет доћи да се дивимо непојмљивој лепоти природе, да слушамо приче ... шта је некад било, да идемо стазама ђедова... да пијемо воде са планинских извора, да ...

Мила моја,

Не, нисам заборавио. За Тебе сам убрао букет нашег планинског рунолиста. Чекаће те на јастуку. Чекаће те и нова прича... Само Ти дођи...

Радован Саковић, 75 година
Учитељ, наставник и професор, Крагујевац

УСПОМЕНА СА ПУТОВАЊА

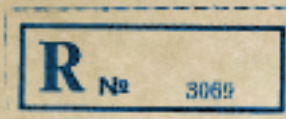

Живот је путовање! Увек смо се супруга и ја држали познате максиме да ако нам се нешто лепо деси, путујемо да би то прославили! Ако нам се нешто ружно деси, путујемо да би то потиснули! Ако нам се ништа не дешава, путујемо да се нешто деси! Трудили смо се да живимо пуним плућима, поготово кад смо зашли у пензионерске године, дубоко свесни пролазности живота.

Завршетак сваког путовања будио нам је извесну тугу и носталгију, али смо се тешили да је то и почетак једног новог путовања. Враћали смо се увек са неким сувенирима и прегршт лепих успомена забележених фото-апаратом, које смо касније обнављали сами или са пријатељима. Једна слика са морским мотивима на зиду у дневној соби будила ми је предивне успомене и са радошћу сам свима заинтересованима евоцирао њену причу...

У пријатној атмосфери климатизоване хотелске рецепције, удобно сам се завалио у фотељу, чекајући жену да одемо до неке удаљене плаже. Са занимањем сам посматрао људе око себе. Велика већина, поготово младих, такође удобно смештена по фотељама огромног хола, била је побожно заокупљена својим паметним телефонима. У беспрекорној тишини, потпуно незаинтересовани за свет око себе, прелазили су прстима преко екрана својих љубимаца. За рецепцијским пултом није било никога, па су две елегантне рецепционерке, до перфекције обучене и нашминкане, нешто претраживале на својим мониторима.

Таман кад сам помислио како је чудно да нема нових гостију, на улазним вратима појавила се, у веселом чаврљању, повећа група углавном старијих госпођа, које из милоште називамо и „бакицама“. На себи су углавном имале белу, комотну одећу,

тенисице на ногама и неизоставни шешир на глави. Са смешком сам у себи помислио „хокејаши“, с обзиром да су многима палице чиниле обавезни део декора.

Запазио сам и једну умиљату бакицу у колицима. Настао је општи метеж када се читава група, са прилично пртљага, као јато птица сјатила на рецепцијски пулт. Намах су ми изгледали као несташна дечурлија на екскурзији. Један ознојени младић, очигледно њихов туристички водич, имао је приличне муке да их одвоји од пулта, редом их прозива и предаје кључеве соба.

Комплетна група смештена је на спрату где сам боравио са супругом, па је читав тај простор ненадано оживео у виду буке, довикивања, међусобног посећивања, мука са пртљагом, откључавањем и закључавањем врата хотелских соба. Одлазећи тог дана на вечеру, помогао сам оној бакици у колицима да уђе у лифт и да дође до њиховог заједничког стола у углу огромне трпезарије. То је била прилика да боље упознам њу и читаву групу која је тог дана пристигла. Она је радо прихватила разговор, причала о себи и својој групи, а и мене свашта запиткивала.

Углавном, читаву групу чинили су полазници сликарског курса при једном геронтолошком центру. За време кратког боравка на мору треба да усаврше разне технике осликавања предивних морских пејзажа. Успела је да ми исприча да је удовица већ неколико година, да деце нема и да јој је изненадни губитак брачног друга пао јако тешко. Били су нераскидиво везани још од младих дана, када су обоје започели посао у једној грађевинској фирми. Она као архитекта, а он као грађевински инжењер. Имали су још једну заједничку страст – музику. Она је свирала клавир, он гитару, а лепо је и певао. Приликом обиласка једног градилишта, повредила је кук, што је у позним годинама узнатредовало и везало је за колица. Муж је уз њу био стално, учинивши максимално да она све физичке и психичке проблеме везане за инвалидност преброди успешно. Његовим одласком пала је у дубоку депресију

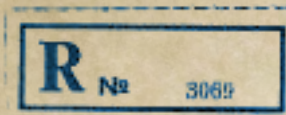
и читав живот јој је изгубио сваки смисао. Смештање у геронтолошки центар и окретање сликарству, својој младалачкој пасији, учинило је да се поврати у живот и полако се извуче из депресије. Комплетно се препустила радости стварања. У свом стваралачком заносу успешно се опробала у разним сликарским техникама и на изложбама добијала похвале и награде за своје радове.

Са симпатичном бакицом сретао сам се и наредних дана, увек је весело махала у знак поздрава.

Једном приликом је са својом групом на маленом, каменитом тргу, осликавала уске уличице медитеранског градића са углачаним плочницима, збијеним кућама, живописним прозорима са жалузинама и штриковима за веш. Некако јој се у први план на слици нашла једна прекрасна маца како се сунча на столици поред улаза у конобу. Страхујући да маца не напусти „позирање“, уз осмех ме је замолила да је мало забавим и задржим на столици што дуже. Прихватио сам то са задовољством и моја нова чупава пријатељица нашла се овековечена на слици.

Следећег предвечерја имао сам поново блиски сусрет са мојом бакицом на маленој риви, док је са својом групом на платно преносила предивни залазак сунца на пучини. Док смо седели на клупи поред сликара, чије су руке журно пратиле замицање пурпурне лопте, уживали смо опуштено у мирису мора који доносио благи маестрал и боровине из суседног шумарка. Угођај је био улепшан звуцима клапе из оближње конобе.

Једном приликом сам са супругом пронашао једно усамљено место на каменитој плажи, тик испод једне високе, камене литице. Улазак у воду је био прилично неприступачан, али смо били сами, окружени дивљом природом и са предивним погледом на пучину, суседно острвце са црквицом и читав залив. Док смо лежали на стени, учинило ми се да високо изнад нас чујем неку грају, па чак и да разазнајем познате гласове. Да бих то проверио, био сам

принуђен да литицу заобиђем у широком луку и успентрам се неким стрмим стазицама. На самом врху литице, одакле се пружао прекрасан поглед на читав залив, испод крошње једног великог дрвета, спазио сам сликарску групу из нашег хотела. Наравно, моја бакица ми је весело махнула и позвала да им се придружим. Објаснила ми је да су они ту већ од раног јутра и да се спремају за повратак у хотел. Посматрајући њихове радове у завршној фази, изненадило ме је колико инспиративни морски пејзаж може бити различито приказан на њиховим платнима, када му се надахнутом трансформацијом да лични, препознатљиви тон. Не знам колико сам био субјективан, али мени се највише допао баш рад моје бакице. Када сам изрекао своју похвалу, пропратила је то веселим смешком и враголасто ме кистом помиловала по носу. То је изазвало салву смеха код присутног друштва.

Наредног дана нисам запазио сликарску колонију на литици, па сам претпоставио да су пронашли неко друго место са којег лепоту крајолика кичицом преносе на платно.

Нисам групу приметио ни те вечери у трпезарији, па сам заинтригиран решио да се информишем на рецепцији. Љубазни рецепционар ми је рекао да је група тог дана морала хитно да се врати кући. Осећао сам се на неки начин испразно, јер су ми се времешни сликари, а поготово она бакица у колицима, увукли под кожу. Као да ми чита мисли, рецепционар ми је уз смешак пружио умотану слику с речима: „Али вас стара госпођа у колицима није заборавила!“

Преплавио ме је невероватно пријатан осећај, кад сам угледао слику морског пејзажа са посветом, урађену под крошњом оног дрвета на високој литици. Слику коју сам тад и похвалио и која је постала моја најдража успомена са тог путовања. Која и данас краси зид моје дневне собе.

Витомир Ђурчин, 74 године
Дипл. инг. телекомуникација и електронике, Зрењанин

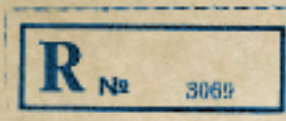
ПУТОПИС У ЗАВИЧАЈ КРОЗ ВРЕМЕ И ПРОСТОР

Некако сам, или тако мислим, ваљда судбински, био предодређен да стално путујем, да упознајем многе крајеве, људе, обичаје, државе. Такав ми је динамичан посао био да сам се напутовао за три живота. Моје прво путовање је почело петнаестог дана након мог рођења.

Овог лепог сунчаног јутра, сео сам у кола и кренуо у неизвесност, у завичај, са великом радошћу и страхом, шта ћу тамо наћи, какве ће ме слике дочекати. Возим уским асфалтним путем, већ сам сишао са Топличке магистрале, покушавајући да избегнем удубљена која су направљена због танког слоја асфалта којим је прекривен некадашњи сеоски пут. Неко време је био једини пут којим су крстарили трактори, колска кола, комбајни, камиони са приколицом, који су прикупљали родну летину – пшеницу, кукуруз, дуван, воће... тако да је сада у таквом стању, као да перната живина, ако је уопште има, чепркањем рони асфалт. Кола су се кретала као чамац по узбурканом мору, али то ми није сметало. Сваким пређеним километром, успомене су навирале. Спреман сам и да носим кола, а не она мене, само да бих стигао.

Сећам се прича, мајчиних и мојих сестара, да је те зиме нападао снег до висине крошњи. Кроз толики снег и таквом стању – девети месец трудноће, мајка је хтела да ме роди у крају у коме су ми се и преци рађали, а не тамо негде у белом свету, у свету чији језик није ни говорила – отац је био, као војно лице, на служби у Словенији. Мајка ме је донела на свет по лепом хришћанском обичају, на поду, са унетом сламом и купањем у кориту. Свет сам

угледао у породичној кући, у завичају, у једном малом сеоцету, у Зладовцу, са једва двадесетак кућа, на обронцима планине Пасјаче. И одмах сам почео да путујем. Само после петнаестак дана, у мајчином наручју пошао сам оцу.

Кроз ветробран, у даљини назирем врх Пасјаче и репетитор, који ме као репери усмеравају ка циљу. Ако ово лепо јунско јутро прерасте у леп дан, из села ћу видети околна места, Бојник, Лесковац, Ниш, па чак и наплатну рампу код „Наиса“. Ређају се са обе стране пута села, али ни једно није зелено као моје.

Злаговац има своју предисторију и историју.

У првом веку нове ере, Римљани су изградили пут Наиссус – Лиссус (Љеш у Албанији, који је водио преко данашњих територија Житорађа, Дубова, Зладовца, који је тада био засеок, Злате, према Медвеђи.

Најстарији подаци о селу датирају из 13. века. После династије Немањића који су владали Топлицом и распадом њихове државе, Топлица је припала на управљање кнезу Лазару Хребељановићу.

Након Косовског боја, Српска држава губи самосталност и прелази у вазални однос према Турској, који после неког времена почеше да чине зулуме, уводе харач, порезе... које становништво тешко подноси и почиње да пружа отпор и диже буне. То су турске власти користиле и предузимале репресалије над рајом, па су се устаници одали хајдучији.

Најпотпунији документ у то време, када су овим крајевима управљали Турци, био је турски дефтер – тефтер – попис из 1444-1445. г. у којем се помиње село Горњи Злаговац, са 14 домова.

У каснијем попису, село је имало 17 домова и 1 удовицу.

У 17. веку, у страху од турске освете, староседеоци - Зладовчани се прикључише великој сеоби под Арсенијем Чарнојевићем, напустивши овај крај, који населише Арбанаси, све

до после ИИ српског устанка, када су почели да се враћају и потискују ту присутне Арбанасе.

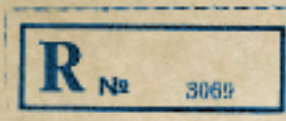

Крајем 19. века почиње поново насељавање Зладовца, који је 1877.г. био ослобођен. Досељеници су били из места из околине Владичиног Хана и са Власине.

У прво време, по предању, село се звало Златовац – због злата, којег су мештани открили правећи ћумур. Када је злато нестало, село је добило данашње име. За то време, за последњих 110-150 година, створено је потомство од седам генерација са преко 1130 потомака, од којих је – податак из 2005. г. живих око 870. По тој причи, порекло водимо од неког Миленка, отуда и моје презиме, који је на овим просторима дошао из села Летовишта, општина Владичин Хан 1905. године, са своја три сина. Прича се, да је Летовиште напустио да би сачувао породицу од турске освете, јер му је један од рођака убио неког Турчина, због девојке. За живот су изабрали Зладовац, који се налазио у брдско-планинском, шумовитом пределу на југоисточиним падинама планине Пасјаче. Село се тешко налазило и до кога се тешко долазило, па су мештани били заштићени од освете.

Када су их питали зашто су изабрали такво место за живот, прича се, да је одговор био – када легнем, хоћу да имам јастук под главу – мисливши на брдо.

Село се простирало правцем исток-запад, дуж пута од уласка до краја села, у дужини од неколико километара. Улазак у село, где су живели Петровићи, био је 520 м надморске висине, а наша махала се налазила на 570 метара. Од формирања села, становништво овог краја се бавило земљорадњом и сточарством. У почетку је било тешко, јер су морали да крче шуме и стварају оранице – било је присутно сиромаштво, а ту су биле и придошлице које је ваљало збринути. Касније, када су придошлице постале становници села и својом упорношћу у раду и великом броју деце у породицама, голо преживљавање су преокренули у бољи живот.

Највиша тачка био је Шупљи камен на 637 м надморске висине и за време лепог времена, са стене би се видео Ниш, Лесковац, Бојник... обронци Куковице, Радана. На Шупљем камену има остатака старог градског зида.

Забележено је, да је неки богати Турчин када је видео да ће морати да напусти ове крајеве (1878. г) закопао ту пун бакрач злата у пратњи свог унука Асан-бега, да када се поново врате у ове крајеве, ископа.

Народ овог краја се интензивно латио копања не би ли пронашао скривено благо које, бар званично, ни до данашњег дана нико није нашао. У непосредној близини Шупљег Камена, налази се место названо Црквиште.

По предању, ту је била саграђена црква у којој је кнез Лазар причестио војску пре одласка на Косово. Зидине црквице којих и данас има, помно су претраживали ловци на благо.

По другој верзији, те зидине постоје још из периода Римског царства.

Повратак у стварност.

Скрећем са асфалтног пута, на некада сеоски, па макадамски, а сад већ без јасне дефиниције... Немам речи којима бих описао некадашњи пролаз. Возим с камена на камен по траговима које су оставиле бујице, између борова, дивљих купина које су прекриле пут и ћилимом од цикламасто-розих цветова. Ваздух испуњен мирисом боровине и мајчине душице, опија, шири плућа... просто ме тера да бесконачно удишем и поново удишем тај ваздух. Излазим на чистину, а дуж пута, надвијене и тешке гране крупних ораха. Колико сам само препешачио, до увођења аутобуске линије, до суседног места, прво по дванаест а после тога, пет километара!

Возим, а срце бије. Још једна узвишица и испред мене видим велику капију, нову саграђену пред сламом када је нестало плеве,

блато, које се лепило између летава. Куће су имале стандардни облик и распоред. И малу, стару, моју родну кућу.

Наша „стара“ кућа саграђена је 1901. г. Кованица направљена од дрвене грађе: греда, летви и земље помешана са плевом (док је било), са сламом, кад је нестало плеве и блата које се лепило између летава. Куће су имале стандардни облик и распоред просторија. Имала је улазну просторију, огњиште за ложење ватре и припрему хране, са веригама и оџаком.

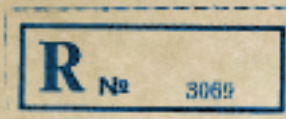
Сећам се црепуље, вршњика. Када би старамата замесила хлеб, ставила га у црепуљу, заклопила га вршњиком који би посула жаром и пепелом – ништа слађе.

Одаја је била без каратавана и била је начичкана дрвеним шипкама са краја на крај одаје и на тим дрвеним шипкама, преко целе године, пошто се ложило, сушило се на диму и топлоти, месо. Наспрам огњишта, дуж целог зида, био је смештен брашњар, где се држало брашно: био је висок преко једног метра, широк цео метар и дугачак два, три метра. Брашњар је имао неколико преграда - пресака где се држало брашно.

Између брашњара и огњишта, дуж целог зида, била је углављена полица са преградама за смештај кућних потребштина и она је била сва црна, упила је боју од дима.

Из улазне просторије, улазило се у окречену собу са два кревета и шпоретом, белим емајлираним (сви у селу су имали класичне, ручно рађене црне шпорете) који је послао деда из Америке и на који смо ми посебно били поносни. Шпорет је имао посебно казанче за грејање воде, у којем је увек било топле воде.

Зими, осим спремања обеда, на шпорету се увек нешто налазило: кувана пшеница, коју смо волели да једемо са топлим млеком, нарочито када смо долазили извана, са снега; велика

шерпа са куваним кукурузом у зрнцима, или смо пекли семенке које смо љускали, а које смо претходно извадили из тикви да би нахранили свиње. Поред шпорета до прозора, био је постављен, развучен обавезни житељ себе у зимском периоду, разбој на коме би вредне сестре после обављених послова, започињале да ткају. Волео сам да гледам, како само њима знаним покретнима пребиру по постављеним основама, провлачећи чункове са одређеним бојама по одређеним местима и онда када све то заврше и нијансирају, лупе оном направом да све то утврде. Ткале су црге, тканице, черге, ћилиме и врло ретко, чак се тога и не сећам, поњаве. Никад иста шара, а колорит живописан.

Дворишта су била велика – по неколико десетина метара унутар којих би била саграђена кућа, кованица или баскијара, помоћне зграде: амбари, штале, кочине, плевње, шупе, гумна, кокошњци... висину зидова (најмање један метар), дебљину, без пола метра нису били. Требало је из мајдана дотерати доста камена, а онда да се из тог камена извуку плоче. Зидане каменом била је права мајсторија, јер га је требало уградити на правом месту и у правом положају да би био стабилан у зиду. Ти мајдани и данас постоје и у њима се вири вода после топљења снега или после обилних киша. Претпостављам, да су за време сушних периода мајдани били легло змија. Село се снабдевало пијаћом водом из кладенаца и извора. Кренуо сам да се спуштам уском стазом ураслом, до мог омиљеног кладенца, из ког сам увек волео да се напијем хладне изворске воде. Разгрнуо сам отвор, захватио воде, напио се и сео на импровизовану клупу од неког четвртастог камена, да осмотрим село одоздо. Сећам се, неколико пута у току дана, какво год да је време, мене су слали са тестијама по воду. Био сам послушан, али ми је страшно неугодан био сваки сусрет са змијама, мада смо се обострано уважавали и нико никог није дирао. Како је растао број мештана, дођоше на идеју да сами себи спроведу воду до кућа. Сакупили се домаћини и све што је

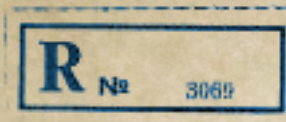

могло да држи крамп и лопату и почели да копају канале од неког извора под врхом Пасјаче. Копали су канале и постављали цеви два месеца и вода стиже у дворишта. Нажалост, поред свог мог труда да дођем до мапе тог водовода, да прочистимо цеви и резервоар, нисам успео. Пар седих глава нагађа, где су цеви пролазиле, где је резервоар, остали зналци и актери су помрли и сада су чесме само сведоци исконског труда паметних глава. А број домаћинстава и становника се стално мењао. По попису из 1948. год. село је имало 106 домаћинстава и 732 становника. Највећи број домаћинстава село је имало 1961.г. – 129, а највећи број становника 738, 1953. Нажалост, у годинама после тога, село бележи, прво постепено, а затим нагло, велики пад. Тако да је број домаћинстава 2002. год. био 12, а број становника – 20.

Ти бројеви су данас 4 домаћинства и 9 становника. Разлози за то су потреба за обезбеђењем егзистенције, бољим условима живота, стварање нових породица, школовање, природни одлив...

Дуг пут. Вишевековни. Хиљаде потомака. Да је било плодне земље, злата и ћумура, још би се о Зладовцу причале неке друге приче, попут оних о школи, воћу, снегу, а не да ће Зладовац бити вероватно прво село у општини Житорађе, без становника. Село је данас оронуло, куће су напуштене, димњаци ћуте, нема граје, само тишина.

Али када пређем праг родне куће, ја осетим мирис врућег печеног хлеба из црепуље, видим седељке и жене док преду поред огњишта при светлости петролејке, видим пуно малих главица са уснулим очима како отворених устију слушају из прикрајка приче старијих, видим неспретне мале јагањце тек ојагњене, како се уче да ходају, видим децу навешкану како висе са шљиве као најлепши лампони, видим и осећам мирис цвећа пред кућом, што су га руке мојих сестара неговале и браниле од наших несташлука...

Небо изнад завичаја је плавије него на другим местима, јабуке сочније, кукуруз слађи а камен тврђи. Гледам у ретровизор малу белу кућицу под трешњом уснулу, како се удаљава и тоне у тихи залазак сунца, а ја и мој ауто јездимо таласима зладовачког пута назад у градску вреву и сиви ваздух.

И ко једном њиме крочи, заволи га, а ко из њега оде, не заборавља га,

Такав је мој завичај!

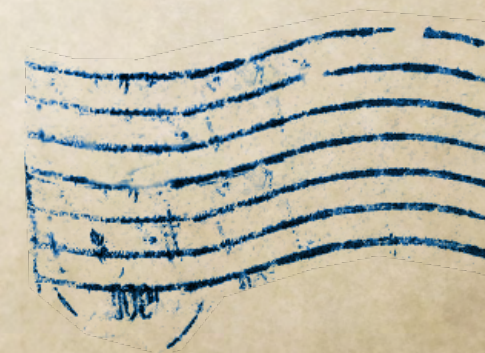
Радивоје Миленковић, 72 године
Професор у пензији, Ниш

Категорија:

**НАЈБОЉА ПРИЧА О
ПУТОВАЊУ ПО СРБИЈИ**

Најбоља прича о путовању по Србији:

1. место

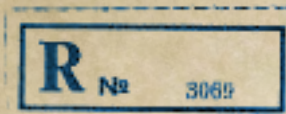
ПУТОВАЊЕ У ОРАХОВАЦ

Јесен 2020. године. На Косову и Метохији. Топао новембарски дан. Сањао сам овај дан. Да опет посетим Призрен, Душанов царски град, град моје младости. Са поносом увек истичем податак да сам био студент Више педагошке школе у Призрену. Далеких седамдесетих година. После тога био сам 2005. на Косову и Метохији...

Тада сам први и једини пут испред манастира Грачанице срео патријарха Павла. Сада, после петнаест година, ево ме опет. Остварење сна. Туга и радост спајају се са призренском Бистрицом. Тражим успомене. Улице Ђуре Ђаковића нема, сад је другачији назив. Али, у сећању је и даље ту. Моји пријатељи, новинари из Алексинца и Сокобање, и ја испијамо бозу, јер се без тога не може отићи из овог царског града. Посећујемо Богословију, цркву Светог Ђорђа, идемо до Светих Архангела, па даље до Велике Хоче, онда до Ораховца, између планинских врхова Паштрика и Коритника.

Први писани помен о Ораховцу је из 1348. године, у повељи српског краља и цара Стефана Душана. Године 1405. насеље је приложено манастиру Хиландару на Светој гори. После лепоте из Призрена, у моју душу ушуњала се нека стрепња. Нестрпљив сам, а, у ствари, радознао шта ћу доживети у Ораховцу. Горњи Ораховац је енклава на Косову и Метохији. О, зар се и то може у 21. веку? На ободу Ораховца, града од 15.000 становника, шћућурила се ова енклава. Тамо сада живи око 300 Срба, у кругу од 100 до 200 метара, у четири сокака Горње, српске махале. Мештани кажу да им је тешко, али да им посете из централне Србије „пуно значе, јер виде да, ипак, неко мисли на њих.“ Живе око једне цркве, ту је сав српски народ из Ораховца.

„Ораховац је место у срцу Метохије, у које, ко год да једном дође, увек се радо враћа. Његово највредније обележје јесу добри

људи који га нису напустили ни у најтежим тренуцима. Они су ти који највише чезну да буду посећени, да угосте, да поделе са људима бол, тугу, радост и песму и увере се да их ипак нису сви заборавили.“

Овако о Ораховцу говори Оливера, која је тек дошла из Војводине да овде живи. Са њом и њеним супругом Миланом Витошевићем разговарамо у конаку Пећке патријаршије.

„Овај конак је био у ужасном стању, катастрофа, али ја сам га уз божју помоћ обновио колико сам могао, да има неких услова за живот. Оженио сам се пре пет месеци. Узео сам жену из банатског села Мокрина. Уз божји благослов, живимо овде. Гледамо да опстанемо, да сачувамо ово где јесмо. Тренутно смо овде, у конаку Пећке патријаршије који је саграђен 1848. године, а посвећен је Арсенију Сремском. Још једна асоцијација на Војводину. Има Бога, увек нешто постоји.“

„Како је љубав учинила чудо да се вас двоје сретнете?“, питам.

„Све је то Божја воља. Оливера је посећивала манастире на Косову и Метохији, па смо се тако упознали. Заволела је ово место и одлучили смо да живимо овде“, помало стидљиво прича Милан, који ради као обезбеђење у овдашњој школи.

„Напустити Мокрин Раше Попова и Мике Антића и доћи овде, ипак је то велика храброст?“

„Знате, љубав не зна за границе, како кажу. Границе и не постоје, постоје алтернативни прелази. Она ми каже да је срећна, да је овде лепо живети и да се чак никада не би одселила одавде.“

Оливера Тонић је завршила Економски факултет у Новом Саду, смер за туризам. За сада нема посла, али се надају да ће им Бог и овога пута помоћи. Радознали смо шта би Оливера, као туристички водич, препоручила посетиоцима Ораховца.

„Свакако најзначајнија знаменитост у горњем делу Ораховца јесте црква Успења Пресвете Богородице. Она представља симбол снаге и борбе за опстанак на својим огњиштима. У њој се народ

окупљао и у добру и у злу. Налази се у центру српског дела града и око ње се и одвија живот Срба у Ораховцу“, води нас Оливера кроз ово место.

„Ту су и Попова кућа, Сахат-кула, пећина Дуло са извором и конак манастира Пећке Патријаршије, са капелом, посвећен другом српском архиепископу Арсенију Сремцу, у којем супруг и ја тренутно живимо. Све ово окружују виногради, о којима мештани са сетом причају и који у њима буде носталгију за безбрижним и бољим временима. На само пет километара од Ораховца налази се велика светиња, манастир Зочиште, у којем се налазе чудотворне мошти Св. Козме и Дамјана, које су исцелиле многе Србе, али и Албанце. Манастир је миниран и потпуно уништен 1999. године, али је 2004. године поново изникао, лепши него икада пре. Посетом Ораховца, свакако да чините добро дело људима који су чувари овог светог места, али и себи, јер ћете сигурно пронаћи мир у души и постати још бољи него што јесте.“

И родитељи ораховачке невесте долазе из Баната овде.

„Свиђа им се, одушевљени су“, објашњава њихов метохијски зет. Док разговарамо, чује се гугутање голубова. Асоцијација на породично гнездо. Очекујемо да ће овај дом ускоро бити богатији за неке голупчиће. Милан се смешка:

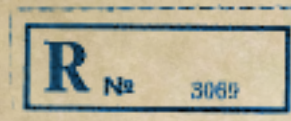
„Даће Бог још голупчића овде. Ускоро очекујемо и принову.“

Оливера добацује с осмехом:

„Најлепши украс ове рајске баште су деца, која својом песмом сваком посетиоцу измаме и осмех и сузе.“

„Зашто баш голубови?“, питамо Милана.

„Чувам голубове, јер се тешко живи, па ми је ово нека занимација. Овде је мало људи и ништа друго не постоји. Околина око 300 метара око цркве и то је све. Голубови су лепе птице, рајске птице. Лепо је имати животиње и бринути о њима. Бог је то оставио.“

Из недалеког Призрена као да долете песма „Ој, голубе, мој голубе“. То је наша најстарија песма коју је волео и цар Душан. Питамо домаћине да ли голубови знају за границу.

„Ви живите у кругу, а и они?“

„Они су слободне птице и увек се враћају у своје гнездо, не остављају своје младунце.“

Ех, кад бисмо ми били као птице, да не знамо за границе...

Пролазимо поред најстарије српске куће у Ораховцу, куће покојног Момчила Витошевића, ораховачког учитеља. У њој данас живе Момчилова супруга Добрила и ћерка Добрила, сада директор ораховачке гимназије. Иначе, то је омиљена кућа нобеловца Петера Хандкеа. У њој се већ два и по века гнезде ласте. И не одлазе.

Кад бисмо ми били као птице...

Онда нас је Оливера Радић, професор српског језика и на неки начин наш домаћин, повела у своју кућу. Е, то тек треба описати. Гостопримство домаћина и богатство домаће трпезе. И ораховачко чувено вино што опија душу. Нажалост, најплодније винограде годинама не могу да обрађују...

Док Оливера прича о својој дивној деци, а њен супруг показује врсте најбољег вина на свету, ја користим прилику да тркнем до школе. У ствари, у неколико корака сам испред школе. Све је овде тако близу. Настава почиње у подне. Деца пристижу. Унутра не могу због мера предострожности које нам је наметнула епидемија коронавируса. Ипак...

Овај сусрет са децом Ораховца никада нећу заборавити. Срећем прво Андреу. Брзо смо кренули са причом. Мој задатак је био да анимирам децу Косова и Метохије да се прикључе једном међународном пројекту читања и разумевања прочитаног, Читалићи, који је пре десет година смислила и успешно води Маја Радоман из Алексинца. Андреа је врсни читалац, а биће и „Читалић“! Даровао сам своју књигу „Крилати камен“. Цео њен б. разред, њих три!

Још ме растужује њена реченица да имају своје игралиште, али им „њихова“ деца не дају да се играју. За трен се збуних: чија деца? Онда се тргох и без одговора.

Оливера Радић са поносом истиче да се број деце у овдашњој основној и средњој школи не смањује, иако се смањује број становника у овој српској енклави. Одлазе они који не могу да издрже притисак. Али, они који остају, верују у будућност. А њихова будућност су њихова деца.

Испред Основне школе „Доситеј Обрадовић“ малишани чудно загледају непознатог госта. Овде је школа у објекту који су њихови родитељи, учитељи, наставници и професори, адаптирали за школу. Деца иста као сва деца света. Бистри погледи. Топли осмеси. Ускоро ће да се огласи звоно за почетак часа. Морам пожурити. Крећем са рецитовањем стихова. Деца се смеју. Ко је ово? Гле, како су шаљиви ови стихови:

„Пцувало ми још малечко!“ „Бате ће се жени...“

Песници за децу овде ретко сврате. Био је то најкраћи књижевни сусрет у мојој стваралачкој каријери, али најлепши, најмотивнији.

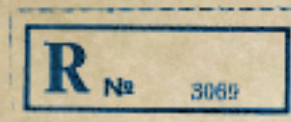
Колеге из ове школе одушевљено су прихватиле позив да нам се придруже у акцији „Читалићи“. Већ се радујем!

Планирам још једно путовање кад ова пошаст прође и пролеће дође. Метохија се не посећује само једанпут! Ко једном дође, жели да јој се опет врати. Професор Гавро Кујунџић је назвао ово место рајском баштом: „Родни крају, ружо мајска, Ораховцу, башто рајска.“

Ова ружа била је рајска и овог новембра.

Иако јесења.

Власта Н. Ценић, 65 година
Проф. српског језика, Дољевац

Најбоља прича о путовању по Србији:

2. место

БЕЛА ЛАЂА

Завршио се рат, али његова дуга рука узимала је сваким даном све веће жртве. Глад и немаштина, туберкулоза, рањени и обогалени, враћали су се борци из свих крајева тадашње Југославије. Смедеревски пут, од тенкова узоран. Остаци велике борбе поздрављали су нас из уништених воћњака, јаруга, са сеоских путева. Гробови знаних и незнаних бораца разасути по селу. То време сам запамтила, као и моје прво путовање и посету доктору у Београд.

Стигло је време да генерација 1940. пође у школу.

Моје здравствено стање, као и код већине деце после трагичних година, није било задовољавајуће за моју баку Радојку. Приметила је да сам невољна и слаба и „сачувај Боже, може да је одува кошава колико је слаба“. Глад за време рата, бежање од борби, из села у село, ослобађање Београда од 2. до 20. октобра 1944, туга за изгинулим мојим младим рођацима који су губили животе по Босни, Сремском фронту. Крстови, свежи гробови, сирочићи, црнине...

Као и сва остала деца, патила сам и ја од неухрањености. Моја бака Радојка дала је узбуну једне вечери:

„Милка није ни мало напредовала. Ево, пошла је у први разред, а најмања је и најслабија од све деце.“

И тако се реши једне вечери за дугачким столом после вечере да сутра рано устанемо отац и ја и да хватамо брод за Београд.

„Боље да је прегледа доктор Мурић на ленгер да будемо сигурни. Јер... Незгодна су нас времена прегазила.“

Никаких превозних средстава, до нашег напаћеног града

те 1948. Осим пешице, запрежним колима или „Белом лађом“, путничким бродом, који је саобраћао од Кладова до Београда. До Смедеревског пута, глиб. У лето, дубока прашина.

У селима на Дунаву у којима је лађа пристајала врло брзо је после рата обновљен саобраћај. Једно од пристаништа, на том путу уз велику реку до наше престонице, било је и село у коме сам угледала свет. Пристаниште је био један штек са штекарком који је сачекивао и отпратио бродове, путничке и оне који су вукли натоварене шлепове. На пристаништу-штеку се вијорила застава Југославије. Штекар је живео са породицом на штеку, излазио је са капом на глави и са ивице штека отпоздрављао бродове са којих се чуо узвраћени поздрав. На разапетој жици за веш на дунавском ветру лепршале су се кошуље опране дунавском водом. Деца штекара била су наши другови и другарице, посећивали су сеоску школу. Саживели се са селом и његовим житељима.

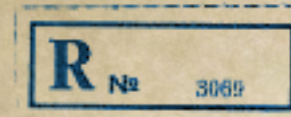
„Морамо да пожуримо, чује се сирена брода. Кренуо је већ из Гроцке и ево само што није пристао уз штек. Ја ћу да вас испратим до гумна, а ти, Милка, слушај тату. Брзо се стиже до Београда“.

То јутро мог одласка у Београд остало је као најлепше и најкраће путовање у мом животу.

Моја коса била је уплетена у три плетенице привезане црвеном вуницом. Мирно сам корачала радознала, држећи се чврсто за руке мога оца и моје баке. Код сеоског гумна бака је из џепа своје кецеље извадила новчанице и тутнула оцу у руку. Још једном нам је пожелела срећан пут и „ајде, за час сте до луке“. Као веверица лака стигла је на Главицу код споменика и са те важне стратегијске тачке испратила је нас и нашу „Белу лађу“.

Брзо смо стигли низ гумно до луке. „Бела лађа“ је већ правила заокрет за пристајање остављајући полукруг беле пене на води који је брзо нестајао.

Путници са кантарима који су вирили из тканих торби,

котарице, корпе пуне ритопечког воћа намењеног панчевачким и београдским пијацама. Сви смо се тискали преко даске — малог мостића између штека и присталог брода и нашли се у утроби брода која је мирисала на дизел. Чуо се звук подмазаних машина које су покретале она два велика точка са стране брода.

После краће возње, чуо се глас из капетанске кабине. Винча. Брод се поново нагињао на једну страну. Поново корпе и кантари. За Винчу смо знали да је на Петровдан вашар и да се гради некакав институт. Више ништа. Ни археологија. Ни ископине, светски важне.

Уз буку и поред топлих машина, са мирисом дизела, спавали су путници чије је путовање започело у смирај протеклог дана. На предлог мога оца, изашли смо на палубу. Било је и на палуби прилично путника који су почели да се померају како се брод приближавао Панчеву. Поново торбе, корпе и кантари, натоварена лађа полако се празнила. На пристаништу, на брод су чекали нови путници који су пунили брод. Панчево је за мене био велики град. И важан град. Из Панчева су за децу стизале бомбоне у облику коцке шећера у нежним, разним бојама увијене у фини целофан. Стизали су грудњаџи од јагњеће коже, опанци и вуна, новине, со, петролеум, чипке и украсни гајтани.

На палуби, близу капетанове кабине, седео је официр тадашње војске са саламом и комадом хлеба на распростртом листу новина. Бритвом је секао комаде саламе и доручковао. Ја сам тада први пут видела саламу и отац ми је објаснио шта је салама и када будемо прешли у Београд, моћи ћемо да купимо и саламе и белог хлеба. Велики доживљај за мене на том кратком путовању био је пролаз брода испод Панчевачког моста. Капетан брода је обавестио путнике да ће се димњак брода спустити и да би због дима било пожељно да уђемо у брод. Београд није био далеко и излаз из брода је већ био блокиран корпама, џаковима, кантарима, поспаним путницима.

Улазак у савско пристаниште најавила је бродска сирена, чији се звук губио међу таласе Дунава. Поздрављала је и будила

још увек поспани Београд у првим јутарњим сатима. Што се лађа више приближавала пристаништу, све више путника је напуштало утробу брода. Пресецао је брод ток реке и хватало заокрет према пристаништу. Захуктали мотори брода губили су снагу док је брод додиривао гвоздену зарђалу конструкцију Београдског пристаништа. Баш тај додир „Беле лађе“ са зарђалим доком био је и мој први сусрет са Београдом. То моје, не баш најсрећније сусретање са Београдом, доживела сам и са неким страхом од непознатих људи, који су журили према својој циљу. Поспана лица стремила су према станици „двојке“ и одлазила куд који. Београд је за све имао места и за све је био добродошлица.

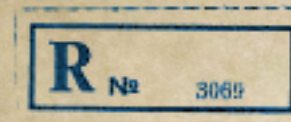
У савском пристаништу остајала је наша „Бела лађа“, уморна и као да је пристајањем уз матичну луку, одахнула од дугог пута кроз српско Подунавље. Поздравом Београду и пристајањем припремала се и да предвече прими поново војску путника и поново по ко зна који пут пође, овога пута, низ воде велике реке.

Отац и ја бродом смо се вратили после неколико дана боравка у Београду, после посете доктору и са флашицом „Витацитрола“, сирупа за јачање организма, посете зоолошком врту и лутком са плавим очима која је заузела место моје лутке од кукурузовине на прозору наше гостинске собе.

„Бела лађа“ је крајем четрдесетих година претворена у биоскоп са црвеним плишаним седиштима који је постао атракција у селу. Гледали смо „Бал на води“, „Песму са Кумбаре“, плакали за изгинулим партизанима из филмова о протеклом рату.

„Бела лађа“ је касније завршила своје дугогодишње путовање великом реком. На Смедеревском путу појавили су се и први аутомобили. Воће је стизало до београдских пијаца коњском запрегом.

Моја породица је напустила село. Прешли смо да живимо у Београду, на периферији, у делу који је био најближи путу за - назад. У случају да нас Београд не прими. А и ми Београд. Почетком

педесетих није било никаквог превозног средства. Пешице до Београда и назад на шпедитер наших рођака који су се враћали уморни са београдских пијаца. Између празних корпи, било је места и за нас.

На Циришком језеру саобраћа исти брод који је раније, као лабуд раширених крила, пловио Дунавом. Сваког лета се укрцам у брод „Цирих“ да бих осетила мирис дизела, који се ширио из утробе брода и, сећањем, вратила на моје прво путовање. И осетила сам мирис дизела на броду „Цирих“. На броду су били неки други људи, чули су се неки други језици, а било је и сендвича са сиром и саламом.

Све савремено и у корак са временом.

Моја глава је била пуна сећања, а недостајао ми је мирис Дунава и мирис расцветале врбове аде у пролеће и слика моје баке ка брду Главица која је све брже нестајала из видика како се брод удаљавао. Али није заувек нестала из мог сећања.

У лето 2021. посетила сам археолошке ископине у Винчи. Није било „Беле лађе“. Дунавска вода је преносила тихи звук мотора који је гурао натоварене шлепове.

У летњој магли учинило ми се да видим сенку моје драге баке Радојке Пантић- Ђорђевић, на брду Главица са руком испруженом према реци.

Милка Пантић Велкер, 82 године
Висока школа за спољну трговину, Визенданген (Швајцарска)

Најбоља прича о путовању по Србији:

3. место

ДНЕВНИК БРОДА „РУСАЛКА“

Нови Бечеј - Кладово - Нови Бечеј,
739 километара

Наутика је више авантуризам него туризам.

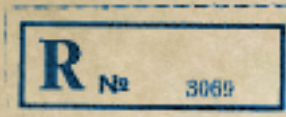
Брод: Русалка (водена вила), дужине 9,97 м,
поринут 2002. године.

Посада: Дана Јованов, сапутник у животу
и вишегодишњим пловидбама.

Пловидба је договорена у кратком сусрету са капетаном брода „Кити“, почетком маја 2021. године у марини у Новом Бечеју. План је био да се неколико бродића окупи код Беле стене на Дунаву, крајем јуна и да се плови до Кладова или Брзе Паланке.

20.6.2021. недеља. Полазак из Новог Бечеја око 9 сати. До преводнице је радила Кубота, а после превођења се пали нова двадесетица, Хонда, треба да се разради. Пловидба низ Тису је лака, пролазе Тарош, Бабатово, викенд насеље Зрењанин и Чикмеже, затим Дукатар, не заустављамо се, ови буџаци Тисе су давно виђени и упознати. Пристајање у Тителу на добро познатом месту, код врбе узводно од брода „Пловпута“.

21.6.2021. понедељак. Тител је богомдан наутичарима. На обали бензинска пумпа, у близини све потребне продавнице. Кратка пловидба низ Тису, а затим у Дунав, пуца ширина и даљина. Дунав носи грање, следи слалом уз брзину од 10 км на сат. Држимо се пловног пута. Пред Београдом почиње телефонирање и тражење марине за преноћиште. Дужина брода од 10 м је ограничење и осим Гога марине, није било избора.

Али Гога тражи 50 евра за ноћење, што је ипак превише. На Сави, између пловећих ресторана, места за вез нема. Љубазни наутичар нас је својим бродом спровео Савом до рукавца бродоградилшта и рекао да нас ту нико неће узнемиравати, ако се усидримо између марина или вежемо за врбу. Везали смо се класично са три канапа уз обалу, код неке старе напуштене фабрике бетона, а преко пута полиције. Обала је потпуно непроходна и зарасла у жбуње, изласка нема.

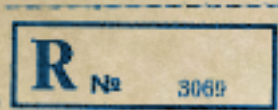
22.6.2021. уторак. Ноћ је била мирна, неки су спавали добро, а неки лоше. Сан квари непознато дивље место усред Београда, квар сајле за копчу Куботе и дилема око првог сервиса за Хонду на 10 радних сати, која је већ радила 15 сати. Уз кафу одлучујемо да прво санирамо квар на командама Куботе, а затим покушамо да нађемо сервис за Хонду. Квар је делимично решен интервенцијом на пластици команде. Команда је стара скоро 20 година и временом се извитоперила. Од четири овлашћена сервиса, једино је Пауновић обећао да ће можда моћи да уради сервис, ако га назовемо око 3 сата поподне. Радионица је на Сави на деветом километру, а ми смо негде на трећем километру, па смо решили да одмах кренемо и чекамо ред у близини радионице. На Сави је безброј јахти и сплавова, а бесни глисери дижу велике таласе. До сплава сервиса смо стигли око 12 сати и сачекали ред плутајући на реци, места за пристајање у близини није било. Пауновић је љубазан, па је уз сервис подесио и команде Хонде, да ручка лакше клизи и успут је одржао предавање о одржавању Хонде, преслишавајући ме два пута. Уз свој хонорар добио је књигу „Тисарење“ и пола литре моје комовице. У повратку смо прокрстарили до ушћа Саве, гледајући Београд на води у изградњи. За ноћење смо се вратили на исто место у рукавцу Саве, али овог пута вежбамо сидрење. То се на Тиси ретко ради.

23.6. 2021. среда. Мирна ноћ што се тиче сидрења, али бучна од музике са сплавова на живом току. Музика се чула до зоре. У рукавцу Саве, поред јахти и чамаца, обитава

колонија дивљих патака, а један дабар је око поноћи тихо пропливао поред крме „Русалке“. Интродукција даброва на Засавици је успела. Додуше, сумњиво је да у самој Засавици има даброва, али ево на Сави, у центру Београда, виђен је и потврђен. После доручка се спуштамо низ Саву и улазимо у ширину Дунава. Пловимо према низводном пролазу на Панчевачком мосту. Два бродича плутају између стубова моста за узводни пролаз. Поглед кроз двоглед и констатација да „Кити“ и „Бела лађа“, чији је бок офарбан у плаво, штеде бензин. Са овим бродичима треба да од Беле стене пловимо даље. У проласку им довикујемо да идемо до Панчева и да ћемо се наћи сутра испод острва. Они ће, кажу, да пецају око острва. Поред Беле стене пролазимо кроз сидриште баржи. Не препоручујем убудуће. Гурач „Радоје“ нешто маневрише, што се није одмах могло видети. Дана упозорава да је дигнуто сидро на баржи, на коју се накачио „Радоје“, мада се није видело да баржа гура воду. Баржа је од обале била око 20 метара. Могући потопљени балвани и плићак уз обалу су ме натерали да уђем у пловни пут. Обазриво смо прошли између два светионика на ушћу Тамиша, а затим између безброј чамаца и сплавова уз обе обале и нашли вез на узводном крају плаже, испод ресторана где се снимао филм „Балкан експрес“. После обилног ручака у једном ресторану уз обалу, следи купање и одмор до вечерње шетње по Панчеву. На обали нема много шетача, у оближњем ресторану трешти музика - сватови. На сигурном везу чекамо шест ујутро, да кренемо низводно до Гаја, следећег веза.

24.6.2021. четвртак. Низводно од Малих вода, на једно три километара у даљини, видимо наше партнере у пловидби „Кити“ и „Белу лађу“. Убрзо се иза нас појавио један чамац у пуној брзини. Још једно пловило које ће нам се прикључити. Аду Ђоку и следеће острво смо прошли ван пловног пута у рукавцу, следећи „Кити“ и „Белу лађу“. Дана негодује, не воли напуштање

пловног пута код пајсовања (скраћивање кривина реке уз обалу). Низводно од острва смо стигли „Кити“ и „Белу лађу“, посаде бродова се купају. После проласка Југова и моћне Смедеревске тврђаве, новопридошли „Посејдон“ је затражио шлепање због квара на бендиксу. После везивања у пару и паљења Куботе, која треба да буде поново главни мотор, констатујемо да је и Русалка у квару. Кубота нема хлађење. Палимо и возимо Хонду са трећином гаса. Ипак се још разрађује. План је да се у рукавцу Дубовачке аде привежемо код ресторана у Гају. У овај рукавац нисам никад упловљавао, а напер на уласку у рукавац, уцртан на карти Радомира Јечинца, буди ми нервозу. Замолио сам „Кити“ да ме сачека испред рукавца, што се нормално, није десило. „Кити“ је у саставу са „Белом лађом“ одмакао око пола километра, а ми смо теглећи „Посејдон“, уз око на сонару, полако упловили ближе низводној обали рукавца, бежећи од наслаганих дрва, уз обе обале, преко прага дубине два метара. Нервоза је била непотребна, пошто се испоставило да туда пролазе гурачи и барже са шљунком из мајдана негде три километара даље у рукавцу. Откачили смо „Посејдон“ на једном понтону и запловили према пловећем ресторану. Обишла нас је глисирајући „Морава“, правећи таласе, испоставиће се још један брод у нашој флоти. На обали нас је сачекао и прихватио „Кити“, јер је испод воде потопљена велика анкер бетонска коцка од пловећег ресторана. На обали, у башти провизорне кафане, било је загрејано друштво са „Беле лађе“. Како сам каснио за њима у танковању алкохола, вратио сам се Дани и шпагетама са туњевином уз чашу домаћег вина. Весела екипа је решила да преноћи два километра даље у рукавцу, због гласне музике из кафане и због лепе плаже на шљункари. Дана и ја смо решили да останемо, већ утрнули од музике са београдских сплавова и од сватова у Панчеву. После ручка и одмора погледао сам Куботу и из пумпе за воду извадио искидани импелер и пет парчића крила. Шесто парче је изгледа прошло кроз мотор. Импелер је трајао само 17 година. Сутра ће се пловити са зебњом и са једним мотором. Уосталом, у протеклим годинама сам углавном пловио

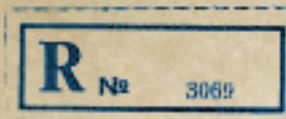

стотине километара без резервног мотора, Тисом, ДТД каналима и Дунавом, мада је увек около било пловила на које сам се могао ослонити.

25.6.2021. петак. Музика у ресторану се искључила у девет. Ујутро смо решили да прескочимо Костолац и да одмах отпловимо до марине на Сребрном језеру. Дунав је леп и пловидба је интересантна. Импресионира ширина Лабудовог окна и мноштво птица на њему. Лабудови у даљини, уз банатску обалу, правдају име. Прошавши Рам и ушће ДТД канала, упловили смо у ток Дунава где „Русалка“ није пловила. Успут смо видели прамац потпољене барже у близини пловног багера пре Рама, и преврнуто корито једног брода после Рама. Јасно упозорење, пловидба Дунавом није шала. Тура Гај - Сребрно језеро је трајала три сата интересантне пловидбе кроз прекрасне дунавске пејзаже. Упловили смо у залив Сребрног језера ближе црвеној табли на узводној страни, него низводном крају са наслаганим дрвима и колонијом чапљи. У марини смо лепо прихваћени. Уместо за четири дана, колико ћемо остати, уплатили смо за седам дана. Било је јефтине. Марина је светска, мада званично привезиште, има струју и воду на понтонима, топлу воду на обали у објекту и улаз на картицу. У марини наилазимо на мајстора, који наручује импелер. Биће испоручен пост-експресом. Уштедећу себи муке пошто ће га он поставити. Поподне смо доживели праву олују на Дунаву. Олуја је прешла преко „Русалке“, заштићене високим насипом, преградом која дели језеро од Дунава. У киши и ветру је нестала румунска обала. Таласи су се ломили преко самохотке у проласку реком. На савршеном месту смо посматрали савршену олују на Дунаву и пили кафицу. У вечерњој шетњи насеље Сребрно језеро нас је изненадило низом ресторана, уређеним плажама и туристима.

26.6.2021. субота. Један телефонски позив и сазнајемо да је моја сестра у Винцима. Позивамо их да нас посете. Договарамо

да зет колима превезе бензин до „Русалке“. Родбина је довезла банзин, а затим нас одвезла у Винце на роштиљ и спавање, а највише да се похвале викендицом коју су купили. Плац је леп и на добром положају у близини обале. На плацу постоје два објекта који ипак треба да се мало среде. Дана и ја смо констатовали да је све то лепо, али да нама више одговара пловидба бродићем.

27.6.2021. недеља. Вратили смо се у марину. Мало се купамо, а мало шетамо туристичким местом у експанзији. „Кити“ и флота су стигли један по један и везују се уз насип. Чујемо од њих да су имали авантуристичка искуства, док су у олуји прелазили из Гаја у Костолац. Људи свачим плове Дунавом. Посматрамо један огроман сплав катамаран са превеликом кабином, и две црне педесетице, како против ветра покушава да уплови на место у марини. Ветар га је бацио уз брод везан за обалу и људи из марине констатују да је најбоље да ту и остане. Ручамо укусне ћуфте у сосу у једном ресторану, који јеловником више личи на друштвену исхрану. Каснији чоколадни колач је отежао стомак, који се лечи вечерњом шетњом.

28.6.2021. понедељак. Јутром стиже импелер. Отварам утробу брода и стиже мајстор. Сигурно лакше од мене уграђује импелер. Палимо Куботу, пумпа гура воду. Савршено. Цена мајстора је да по потреби помогнемо неком наутичару у невољи на Дунаву. Цена је унапред плаћена, теглили смо „Посејдон“ у квару. По договору од синоћ, пунимо залихе воде и крећемо за Голубац, да стигнемо флоту. Пролазимо Градиште, велике пловне багере који копају шљунак, а затим пловимо десно од острва Молдова, ван пловног пута, не улазећи у румунску акваторију. Идемо средином између острва и обале по дубини од осам метара. Улаз у голубачку марину је без икакве ознаке. Без упутства, добијеног мобилним, да је марина поред жутих сунцобрана ресторана на обали, тешко би је одмах нашли. Дубина у марини је солидна, али велико потопљено камење уз мол на страни према Дунаву

отежавају вез. Другу страну су заузели рибари и чамци мештана. Увече имамо састанак флоте. Решава се да се плови до Кладова, а сутра до Доњег Милановца, уз свраћање у тврђаву Голубац и Лепенски вир, на тури дужине 50 километара. Вече у Голупцу је без комараца.

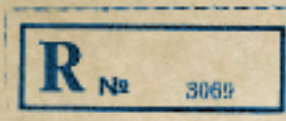
29.6.2021. уторак. Марина у Голупцу је показала лошу страну. Окренута је кошави, која је почела да дува после поноћи. „Русалка“ се неугодно бочно љуља. Ујутро се кошави убрзава и развија на Дунаву прилично високе таласе. Један по један бродич из флоте је испловљавао из марине према устима Ђердапа. „Русалка“, са ве коритом и високим прамцем, добро је секла таласе уз прилично ваљање, а неколико пута је уронила у воду до самог врха прамца. Вода је прскала по стаклима кабине. Дана је била у кокпиту и посматрала елису Хонде како израња из воде и врти се у ваздуху. У једном моменту ми је рекла:

“То си ти намерно хтео!”

“Нисам, Дано, па сви су кренули пре нас, како да останемо?”

Прошли смо поред тврђаве у заветрини брда, али то није смањило таласе. Пре уласка у клисуру смо обишли „Кити“ која се јако лупала на таласима. После смо чули да се друштво са „Беле лађе“ уплашило да варови на броду не попуцају од лупања. Код неког ресторана у клисури смо прошли „Белу лађу“ и „Мораву“ које су ту застале да се можда одморе од таласа. Они имају равна корита па лакше пристају уз непознате обале. Русалкино кормило гази око 70 сантиметара, па мора да избегава неистражене обале. „Посејдон“ смо обишли код Лепенског вира. Мени се пловидба није прекидала и наставили смо до Поречке реке. Везали смо се у рукавцу и започели одмор од целодневног ваљања на таласима.

30.6.2021. среда. Водостај у Поречкој реци зависи од рада бране и током вечери је пао за 30 сантиметара. Остали смо

насукани прамцем. Сонар је умирио стрепњу са дужином код крме од 1,5 м. Ујутро смо констатовали да се вода подигла, и да смо мало бочно налегли на обалу. Без муке смо исправили чамац и запловили назад у кањон. Ђердап је интересантан и живописан. Прошли смо казане, видели манастир Мраконију, семафор балоне за пропуштање бродова, Децебала и сликали се код Трајана, уз прилично љуљање на таласима глисера румунских туриста. Јуче кошави, данас глисери. Дунав у Ђердапу никад миран. Код Текије смо покушали да се вежемо у једној лепој ували, али су нас отерали домороци, вичући да је то приватна обала. У Србији постоји само државна и неправно заузета обала, приватне нема. Улаз у марину Текије се лако налази, али марина је ипак премала. Међутим, вода је мирна и лако смо маневрисали. „Посејдон“ се везао у марину, а „Кити“, „Бела лађа“ и „Морава“ су остали на плажи. Лако им је, равна дна пловила, само подигну моторе. Друштво са „Беле лађе“ је пекло рибу, и на њихов позив, придружили смо им се са вином. Мало смо поседели са њима и оставили их да уживају у риби, пиву и претераној галами. Галамили су до дубоко у ноћ са узвиком “Еее” код сваког наздрављања, а када им је нестало пива, отишли су у кафану по репете.

1.7.2021. четвртак. Јутром смо кренули до румунске преводнице. Наша није радила, па смо посетили Европску унију без пасоша. Испред преводнице смо чекали да се прво смести једна самохотка са три барже, а онда су нас преводничари пустили да упловимо. Битве за вез су клизне, прате воду, а не као на брани у Новом Бечеју. „Посејдон“ је имао мало проблема код прихватања за битву. Капетан „Посејдона“ је после коментарисао да њему није нико објаснио како се то ради (прва преводница у његовој каријери капетана), и да смо Дана и ја били тако синхронизовани. Колико смо ми само преводница прошли заједно... Румун преводничар је спустио пластичну флашу са каменом, изрезане стране, до чамца да убацимо папир са описом

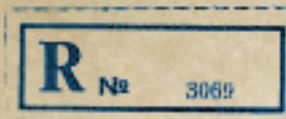

брода и списком посаде. У другој комори „Посејдон“ се везао прамцем окренут у смеру откуда је дошао. Преводница нас је спустила за једно 25 метара. У Кладову смо се везали у марини са дневним променама водостаја за по метар висине, услед рада бране. Марина је на шиповима са бетонским молловима. Обичај у марини је да се прамац веже конопцем за један мол, а крма за други мол. То отежава излазак пловила везаних ближе обали, али то су локални обичаји условљени променом водостаја. Кладово је лепо место, већ виђено раније. Уз обалу има два хотела, лепу плажу, главну улицу са низом кафана и кафића. Вечерали смо у једној кафани али вечера није поједена, порција је имала бар пола киле меса. Доласком у марину констатовали смо опадање Дунава, за пар сати, преко пола метра.

2.7.2021. петак. Ноћ немирна, контрола канапа и водостаја који пада. Ујутро продужено спавање, не плови се, дан је за одмор. Преподне допремање воде, поподне бензина, а увече излазак на колаче. Између, купање и излежавање, коначно летовање. Ветар дува цео дан и диже таласе на Дунаву. Сутрашња пловидба? Па, видеће се ујутро.

3.7.2021. субота. Крећемо по немирном Дунаву. „Бела лађа“ и „Кити“ чекају неку самохотку из Прахова да се окаче. Качење за самохотку у ходу је ризично, али штеди гориво. „Русалка“ се поуздаје у своје моторе и буџет за гориво. На преводници смо неочекивано добили зелено светло, без наиласка већег брода, па сланина и лук за доручак морају да сачекају. У преводницу прво упловљава „Русалка“, затим „Морава“ и „Посејдон“. „Русалка“ се лако качи на битву. „Морава“, две битве иза, нешто маневрише под пуним гасом. Морнар „Мораве“ је чакљом закачио битву, али је капетан мотором одвојио „Мораву“ од зида и шокирани морнар се нашао у води висећи на чакљи. Срећом, у близини је „Посејдон“, који се, по обичају, прамцем у контрасмеру везао

за битву, али је извадио несретног морнара „Мораве“ из воде. Морнар је добио суво одело, кафу и разумевање. О мобилном, агента за некретнине, размишљаће после. „Морава“ се у међувремену, поред свих двадесетак битви са обе стране коморе, закачила на „Русалкин“ бок. Капетан „Мораве“ је узнемирен, али га смирујемо. Искусни преводничар чека да се пловила закаче уз битве преводнице, па затвара капије. У другој комори, „Морава“ купи свог морнара, окренута прамцем у контрасмеру. Ту се мимоилазимо са две румунске самохотке. Ето одговора зашто су нас преводничари пустили саме у преводницу. После преводнице било је мало таласања у прамац, али право таласање је настало после Текије од румунских туристичких глисера. Сви су се трудили да прођу што ближе „Русалке“ и наместе што веће таласе. Ваљда је љуљање „Русалке“ атракција за туристе. После Трајанове табле, таласи се смирују и лако долазимо до Поречке реке. Једини инцидент је изазвала „Морава“ покупивши елисом две пецаљке мештана. Мештани ко мештани, негодују, но добијају претерану одштету за скидане најлоне, па се смејуље. Чини се да је капетан више узрујан, код скидања елисе и најлона са осовине, него кад је изгубио морнара. Јавио се „Кити“, код бране су се закачили за самохотку и журе узводно. После благе кише, ветар се смирује у мирно вече у Поречкој реци.

4.7.2021. недеља. Полазак касни, магла у Поречкој реци прави акварел пејзаж. Кроз праменове магле излазимо на Дунав. Најављен ветар чисти маглу и прави таласе. Пловимо уз склањање са пута теретном саобраћају. Слушамо радио кореспонденцију професионалаца на каналу 16:

„Предлажем пролаз по левом боку“, одговор: „Биће леви.“

Пале се бела ротациона светла на левим боковима бродова. Дана двогледом осматра реку, грање на пловном путу, контролише бове, саобраћајне знаке и табле километара на обали. Дунавских

белих лађа нема, зауставила их је корона. Упловљавамо у голубачку марину. „Морава“ је већ на везу. Њених 50 коња и лака пластична конструкција дају предност.

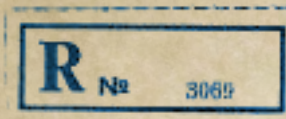

Капетан „Мораве“ гледа у резервоар и сумња да му негде цури гориво. Бензинска станица је одмах поред марине па смо и ми допунили залиху горива. Ручали смо поред марине у лепој кафани са стилем, али су порције опет превелике. Убудуће, низводно од Панчева за нас наручујемо једну порцију, са два тањира, две виљушке и два ножа, па ако зафали, увек може да се дода. Предвече шетња „морском“ обалом Голупца. Тврђава бљешти испред тамних обриси планина Ђердапа. Удаљена светла на румунској обали трепћу. Музика из бара са плаже није сметала, колико таласи у марини после два по поноћи од западног ветра у развоју.

5.7.2021. понедељак. Ујутро, од Голупца крећемо са таласима у прамац, брзином од осам и по километара на сат. После Градишта и Сребрног језера, брзина пада на осам километара. Код Рама само седам на сат. Рам је пријатељски био код оба проласка, ветра није било. ДТД канал Банатска Паланка-Нови Бечеј није. Чеп од трске или можда преводница код Ботоша, која се чешће квари, не дозвољавају нам скраћење пута, морамо околу. Уморни од пута, ушли смо у канал код Костолца. Разочарење, обала је или потпуно заузета пловилима и викендицама или блатна и плитка. Прелазимо у Гај на ноћење.

6.7.2021. уторак. Пловидба до Панчева, пајсовање. Узводно пајсовање је оправдано, штеди гориво. Ипак, у Панчеву смо се изненадили колико је Хонда потрошила бензина у узводној пловидби. А можда и нама негде цури гориво? Срећа, близу до плаже је бензинска пумпа.

7.7.2021. среда. Панчево-Тител, узводна тура од 75 километара. Опуштена пловидба по врелом дану. Пролазимо поред Београда, Земуна, не свраћамо, пајсујемо. Кинески мост

нас баца у пловни пут, ко зна шта су градитељи оставили уз обалу. Како напредујемо уз Дунав, брзина „Русалке“ пада, река постаје јача. Код Белегишког архипелага застајемо, купамо се на песку. Тако је некад било на тиском острву пре бране. Десет километара испред ушћа Тисе, брзина пада испод шест километара, пали се Кубота. У Тиси брзина расте, па се Кубота гаси. Вез у Тителу код врбе.

8.7.2021. четвртак. Пловидба почиње после набавке провијанта и доручка. Брзина осам километара узводно. Ручак у чарди Бабатово, ресторан добар као увек, порције примерене. Стижемо око 5 сати поподне до бране, капије се одмах отварају. После ђердапске преводнице, где стаје девет баржи и гурач, новобечејска преводница, где стаје једна баржа и гурач, мала је. Крај ђердапског крстарења. Мораће се поновити, али пре тога чекају Токај (трећи пут), Будимпешта, Беч...

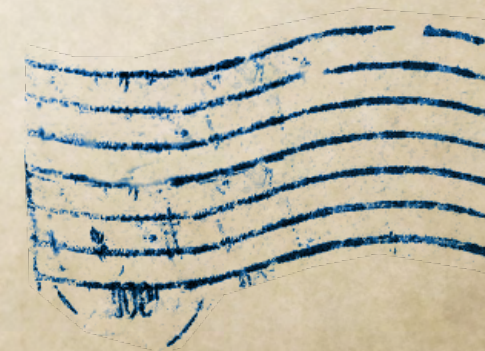
Милан Кнежев, 66 година
Грађевински инжењер, Нови Бечеј

Категорија:

**НАЈБОЉА ПРИЧА
О ПУТОВАЊУ
У ИНОСТРАНСТВО**

Најбоља прича о путовању у иностранство:

1. место

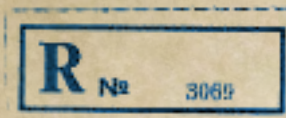
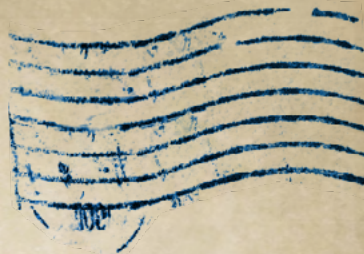
ШАФРАН МАНАСТИР И ЗМИЈСКА ЦАРИЦА

(Мардин, Турска)

На путу за Мардин, посећујемо манастир Деир ел Заферан, што би значило Шафрански Манастир. Име је добио због жутог, као шафран, камена од кога је изграђен, а посвећен је, иначе, Светом Ананију.

За разлику од бројних грчких и јерменских цркава и манастира које смо видели на овом путовању, од којих су остале руине, или су претворене у музеје и џамије, што углавном не раде, овај манастир је жив. Припада Сиријској православној цркви, а све до распада отоманског царства и доласка Ататурка, био је седиште патријаршије. По стварању нових, националних држава, Турске и Сирије, патријарх се повукао (или је протеран) у Дамаск. Тиме, међутим, Шафрански Манастир није изгубио на значају. Веома јака верска заједница, посебно у дијаспори, дала му је сву могућу подршку.

Настанак ове цркве везан је за Јакова Барадеја. Он ју је основао после раскола на Халкедонском сабору, који се тицао Христове природе. Зато се њени верници често називају јаковитима. Формални, теолошки разлог је био однос божанске и људске природе у Исусу. Док је за православне и католике, Христ био богочовек, то јест у потпуности бог и у потпуности човек, за монофизите он је морао бити или једно, или друго. За аријанце и несторијанце, он је био само човек, сличан, али не и једнак, Богу Оцу, док је за Јерменску, Коптску и Сиријску цркву, он пре свега био Бог, тако да је његова божанска природа у себи растворила људску. То би на крају, значило да је Бог Отац разапет на крсту, иако ниједна

од ових цркава то не тврди експлицитно. Отуда потичу представе Христа Краља на крсту, који се смеје, или мрко погледује, јер му људи и светина не могу ништа. Ова представа је веома честа код Германа и Јермена, док с друге стране, код латинских хришћана доминирају прикази потпуно људске патње, трпљења и понижења.

Као и увек, теолошке разлике нису биле пресудне у расколу, већ пре свега политичке и националне. Као што су Германи прихватили аријанство, Афричка црква у Нумидији, донатизам, тако су Јермени, Копти и Сиријци пригрлили монофизитизам. Тиме су хтели да истакну сопствену специфичност у односу на империјалну, грчко – византијску, или римско – латинску цркву, које су тада биле јединствене (барем у догми). На тај начин, са халкедонским расколом, коптска, јерменска и сиријска црква постају националне.

Прелазимо преко широког, каменог моста до манастирске капије. У голим стенама које окружују манастир, виде се многобројне издубљене испоснице. То сведочи о жару подвига у давним временима. Прича се да су се монаси добровољно зазиђивали у пећинама и тако остајали годинама, чак и доживотно. Храну су им доносили мање светачки настројени чланови братства. Данас су све испоснице напуштене.

На капији нас дочекује момак од двадесетак година, фанатичног погледа, али беспрекорног држања и манира. Он је званични манастирски водич, или Пи-Ар, како сам каже на одличном енглеском. Завршио је теологију на Кипру, а за цркву сиријску каже да је православна, али нехалкедонска. Ово говори да после старих подела, цркве такозваног источног обреда, обнављају сарадњу, схвативши да морају да превазиђу разлике како би опстале под притиском католика и муслимана.

У цркви нам показује драперије са библијским призорима, које су извезле и поклониле вернице. Прикази су једноставни и

можда наивни, али су веома упечатљиви због своје искрености и дубоке вере која је у њих уткана. Момак нам, затим, показује портрет седобрадог монаха – Јакова Барадеја, оснивача Цркве. Он је спровео језичке и литургијске реформе, како би цркву приближио народу.

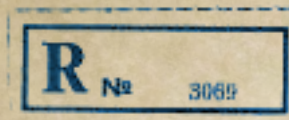
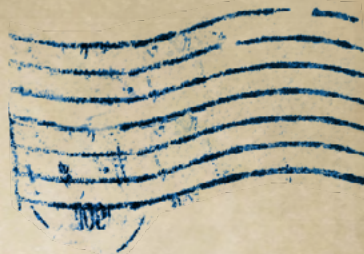
Уместо грчког и арамејског, у службу је увео сиријски језик, онакав какав се тада говорио. Данас је, нажалост и он готово изумро, под притиском арапског и сачувао се само у црквеним обредима. Свети Јаков Сиријски је на тај начин постао народни просветитељ, као наш Свети Сава, или немачки Лутер. Овај његов аспект наш водич посебно истиче, остављајући по страни теолошке размирице. Седобради монах је, такође, компоновао црквену музику. Момак нам показује његову литургију, осликану на зиду, у старом, византијском, нотном систему. Води нас, затим, пред раскошни престо, на коме је некада седео сиријски патријарх.

У цркви је посебно издвојено светилиште посвећено Богородици. Њој су се за милост обраћали катекумени, људи одрасли ван хришћанске заједнице, углавном пагани, који су пожелели да се покрсте. Они би у манастиру пролазили кроз верску обуку. Живели су у посебним просторијама, молили се и чекали од Богородице знак да их прихвата у своје окриље. Јер, она је била посредник између некрштених грешника и свога мушичавог сина и љутитог Бога Оца. Једино она је имала благост и разумевање за обичне људе.

„У стара времена“, прича нам водич, „на овом месту је био храм посвећен Сунцу. Та је религија била у много чему слична хришћанству, тако да верницима није било тешко да приме нову веру. У томе им је помагала Богородица. Сада ћу вас повести тамо!“

Сам манастир је изграђен над храмом Сунца, који је подигнут две хиљаде година пре Христа и био велико место ходочашћа.

Сишли смо у древне просторије изграђене од блокова тврдог, киклопског, савршено уклопљеног камена. На истоку,

прозор поздравља рађање божанства. Момак нам скреће пажњу на строп. Он је начињен од гигантских монолитних клинова, који преносећи силу са једнога на други, носе на плећима тежину од више тона. Све то без малтера и без везива. Посматрајући строп и зидове, овог ванвременског храма с почетка историје, осећам се сићушно и безначајно.

Наш Пи-Ар нас сада изводи из претхришћанских коренова цркве и води у обилазак конака. Ту нам показује беспрекорно чисте канцеларије са рачунарима, како би истакао контраст. За тиме, међутим, нема потребе; то се могло и очекивати. Право чудо је што је манастир жив и активан. Добре комуникације и логистика су се могле претпоставити.

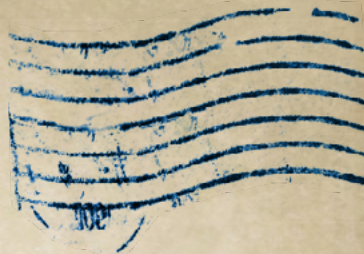
На крају, у хладовитој манастирској башти, испијамо чај са игуманом. У црној мантији, са наочарама за сунце, на глави му је црна покривка, ни капа, ни капуљача, са белим равнокраким крстовима. Према нама, туристима је учтив, али не нарочито заинтересован. Испивши чај, настављамо пут за Мардин.

Овај град личи на насукани брод у сред пустиње. Подигнут је на плећастој стени, налик на амфитеатар, који гледа ка сивкастој равници Сирије. Каскадни низови старих кућа су зато веома сликовити, гледани из подножја.

Град има две главне улице – горњу и доњу. Између је лавиринт сокака. Иако је веома стар, о чему сведочи Храм Сунца у Шафран Манастиру, мало се помиње у историји. Био је у саставу Абгарове Озроене, затим под Римом и Византијом, па краткотрајно, у оквиру крсташке грофовије Едеса, да би процват доживео тек под туркменским Артукидима. После битке код Харана, овај град дефинитивно постаје део исламског света. Крсташи су, међутим, оставили свој печат, јер Мардин по свему подсећа на млетачки, или ђеновљански приморски град, ако се изузму високи минарет и чињеница да гледа на пустињско сивило, уместо на морско плаветнило. Та сличност је толика да се сваки пут, изненађено тргнемо, кад се отвори поглед ка пустињи.

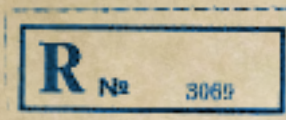
То важи, наравно, за улице и куће у којима живе обични људи. Не уништавајући постојеће, Артукиди су додали сјај верских објеката: медреса, џамија и минарета, изграђених од блештаво белог камена. Кад кажем, не уништавајући постојеће, ту наравно, не убрајам цркве и храмове, који се по ратном праву, углавном руше, или замењују симболима победничке вере.

У граду прво посећујемо цркву Девике Марије, добро сакривену иза високих зидина, како не би иритирала муслимане. Она припада унијатској Сиријској католичкој цркви. То значи да су задржали источни обред, али су прихватили примат римског папе, а овај је са своје стране, зажмурио на њихову јерес. На Леванту су унијатске цркве настале у време крсташких ратова. Тада освајачи нису имали милости према локалним хришћанима. Зато су многи, из страха, прихватили овај нечасни компромис. У почетку је то било болно, али временом су прихватили подељени идентитет као обележје заједнице. Цена опстанка је била да постану хришћани другог реда, конвертити и издајници за своју дојучерашњу браћу из Сиријске православне цркве, а јеретици и мање вредни верници за римокатолике. Зато је туга, осујећеност и нејасна кривица увек присутна у унијатским црквама, од Украјине, преко Хрватске, до Блиског Истока. Једини изузетак су либански Маронити, који су неподељени ушли у унију, што им је дало за право да се осећају битнијим од римокатолика и најбољим браниоцима хришћанства од ислама.

Дочекује нас млади црквењак, тихог гласа. Избегава поглед и због нечега изгледа као да се извињава. Због његовог држања кривца, без разлога, можда сам и написао претходне редове. Врло је могуће и да сам само пројектовао предрасуду сопствене средине.

Иако је посвећена Девизи Марији, у цркви нисам приметио ниједну њену представу. Зидове красе извезене драперије, као у

Шафран Манастиру. Испред каменог, паганског олтара, који сведочи о старини светилишта, издижу се у пару драперије; једна са четрдесет мученика из Севастије, док на другој некакав светац на коњу (мислим да је Свети Мина) предводи армију. Гледане заједно, сугеришу да су кротки мученици устали и кренули у коначни обрачун са силама зла. Обе су мајсторски израђене, тако да је тешко одвојити поглед.

Напуштајући цркву Девике Марије, кроз пусте сокаке, прати нас нејасна унијатска туга.

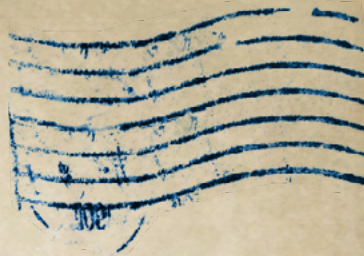
Потом посећујемо медресе султана Исе и Касим-паше. Обе сведоче о мутном времену када су из средњоазијских степа номадска племена надирала у таласима. Између најезде Селџука и стварања отоманске империје, у ове крајеве стижу Туркмени. Побеђују крсташе из Едесе и Антиохије и стварају краткотрајну државу, чија престоница је била Мардин. Њима, међутим, за врат већ дишу још суровији Монголи. Први напад Мардин је успео да одбије, захваљујући добро утврђеном положају. Туркмени се на крају добровољно покоравашу јачој сили, чиме је град избегао разарање. Пошто су протутњале војске Џингис кана, Хулагуа и Тамерлана, Мардин постаје део отоманског царства.

Медреса султана Исе блиста од белине и лепоте. Кресе је кубета и вртови. У средишту је базен са кристално чистом водом која извире из чесме у зиду. Јусуф нам прича о Туркменима и њиховој подели на кланове Белог и Црног Овна (Ак коину и Кара коину). Целу ту причу, ипак је тешко сместити у контекст на који смо навикли. А то је да Туркмени нису баш исто што и Турци, али да су слични. До данас су опстали као посебна етничка заједница, коју углавном чине номади. Најважније је, међутим, што су ти „дивљи“ сточари, чији тотем је био ован, за кратко време између победе и пораза успели да створе лепоту, која је опстала до данашњих дана.

Касими је медреса, по свему је слична оној султана Исе, сем што је више оронула. Са њених кровова, између кубета се пружа поглед, на равницу, која би по свему требало да буде море.

Од артукидске, туркменске, престонице најупечатљивије је усамљено, џиновско, бљештаво бело, минаре са Алаховим именима, исписаним на куфитском писму, веома старој верзији арапског писма.

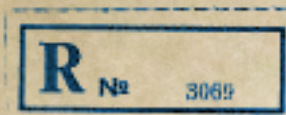

Шетајући суком, поред многобројних радњи са бакрачима и џезвама, како је то уобичајено на Оријенту, поглед нам привлаче слике на стаклу. На њима је доброћудна, буцмаста женица, румених образа, крупних очију и шпицастог носа, али змијског тела прекривеног смарагдним крљуштима. Да све буде чудније, она корача на четири, или шест кратких ножица, од којих је свака насмејано змијче. Њихове главе су женина стопала. На глави јој је круна и некакав украс који подсећа на зелене уши. То је Шах Мара, или Змијска Царица. Њена слика на стаклу доноси срећу и благостање.

Повест о Змијској Царици је једна од најлепших и најтужнијих међу причама из Хиљаду и једне ноћи. Прочитао сам је кришом, још као дете, јер то су биле бајке за одрасле, а не за децу, како су ми објаснили. Корице су, међутим имале тако заносне илустрације, да није помогло што су покушали да их сакрију. Саме књиге (јер било их је више) су биле пуне занимљивих слика. Змијска Царица је ту приказана као заводљива девојка, обнажених груди, змијског тела и опасног погледа. Са њом су пођеднако дражесне дворске даме, испреплетаних репова. Њих штите ратници – питони у сјајним оклопима, а „високи као палме“, како се у причи каже.

Некакав Хасиб, дрвосеча, случајно под земљом открива кристални змијски дворац. Стражари су спремни да га растргну, али Змијска Царица му поклања живот, под условом да се никада не врати у Горњи Свет. Јер, писано је да је то човек који ће бити узрок њене смрти.

Хасиб, међутим, тугује у заточеништву од драгог камења и друштву змијских лепотица, тако да му Царица приповеда

предугачку причу о некаквом Булукији, не би ли га разонодила. Овај је пропутовао цео свет и стигао до Алаховог престола, у потрази за Мухамедом, само да би сазнао да Пророково време још није наступило и да га он никада неће дочекати. У ову причу је још уметнута, нешто занимљивија, прича о шаху Џаншаху, како је то уобичајено у причама из Хиљаду и једне ноћи.

Све то није помогло. Хасиб је и даље копнео, тако да га Царица пушта на слободу, под условом да никада у животу не уђе у амам. Као и сви људи, Хасиб не само што неће испунити обећање, већ ће и помоћи да Змијска Царица буде ухваћена. Јер, њено месо је једини лек за султанову ћерку на самрти. Шах Мара допушта да буде ухваћена и добровољно се жртвује да би спасла принцезу, чак дајући упутства како да се отрови од стране из њеног меса. Хасиб, наравно, горко оплакује Змијску Царицу, али за утеху добија принцезу за жену.

Ова прича је по свему судећи курдског порекла. Томе иде у прилог и то што се на курдском змија каже Маран. Овде је, вероватно, реч о древном миту, који се временом заборавио и сачувао у облику бајке за одрасле.

Чудно је да змија, од које људи инстинктивно зазиру и плаше је се, постаје жртва и спаситељка, пуна милосрђа. То указује да је реч о древном змијоликом божанству, које до данас побуђује, не само поштовање, већ и љубав.

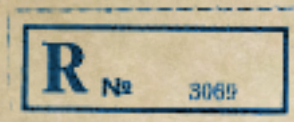
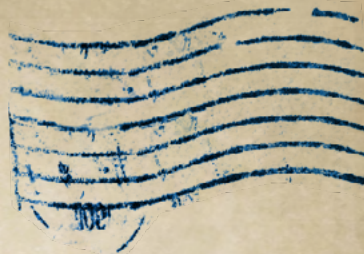
Слике на стаклу са Шах Маром први пут смо видели у Мардину и то у великом броју. Касније смо их виђали и на другим местима, као заштитнице радњи и кафана.

Опис чудног изгледа Шах Маре, који сам претходно дао, мало вреди док се не виде њене слике. Рађене наивно и често невешто, оне су одраз љубави локалних жена (јер оне су сликарке) према својој заштитници, која им узвраћа осмехом праштања и разумевања, као Девица Марија.

На крају дана, дочекујемо залазак сунца на пространом тргу који надвисује град. Беле куполе и минарет почињу да се румене, а небо прекрива стотине шарених, дечијих змајева. Сенке се издужују над бескрајном сиријском пустињом, а нижи делови града тону у таму. Време је за повратак.

Милан Митровић, 64 године
Дипл. инг. геофизике, Београд

Најбоља прича о путовању у иностранство:
2. место

ЗИМСКО ХОДОЧАШЋЕ У КОВАДОНГИ

(Како је Дон Пелаја, пре 13 векова, одбранио Астурију и зашто су Астуријанци беље пути од осталих Шпанаца)

Житељи покрајине Астурије, који чине само 2,8 одсто становништва Краљевине Шпаније, су „уздигнутијег носа“ него осталих 97,2 одсто њихових сународника. Радо певају своју химну Asturias, patria querida (Аустрија, домовино драга), а на небоплавом пољу њихове заставе је жути астуријански крст са словима грчког алфабета, алфом и омегом. Иако је то на први поглед немогуће утврдити, Астуријанци истичу да су беље пути од осталих Шпанаца – не истичу то као привилегију (далеко било!), само констатују и светлију кожу објашњавају историјском чињеницом.

Од марта до првог снега мноштво света се слива у Ковадонгу, а ми смо посетили – тако се наместило – ово астуријанско светилиште, свакако поштовано и од осталих Шпанаца, у јануару. Били смо, тога дана, једини ходочасници. Врхови Европе, како се назива читав крај, били су под снегом и осенчени прамењем магле. У „октавији“ Хосеа Максимилијана Панђеље, економисте и солидног znalца астуријанске прошлости, брзо смо превалили осамдесетак километара пута који од Овиједа води на исток ка Сантадеру, прошли кроз варошицу Кангас де Онис („Ово је била престоница Дон Пелаја, некрунисаног краља Астурије и Леона“, обавештава наш пријатељ) и прешли реку Сељу на којој још пркоси времену лучни камени мост из доба Римљана. О мосту, над водом, виси велики астуријански крст под којим је Дон Пелаја бранио последњи преостали хришћански комад поробљене Шпаније.

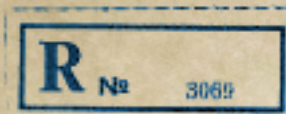
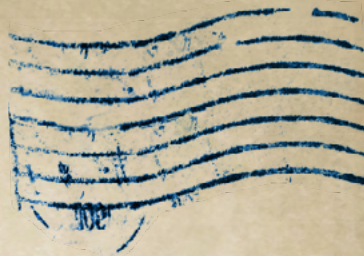
И – ево нас у Ковадонги!

„Овде је Дон Пелајо, скривен у пећини са триста ратника, дочекао арапску војску коју је предводио Алкама. Стреле ратника Сахаре које су, за седам година, поробиле читаво Иберијско полуострво, нису донеле жељени учинак освајачу у камену Ковадонге обраслом шибљем. Онда је Пелајо, попут разјареног бика – како је записано – јурнуо са својима међу Арапе и Бербере. Много их је пало, међу њима и Алкама, под мачевима малобројних Астуријанаца, остали су се разбежали. Зима и беспуће су ишли наруку Пелају који их је сустизао и дотукао. То се догодило 718. године. И наредне четири године Арапи су узалудно кидисали на Астурију“, прича нам сењор Панђеља онако како је историја записала.

Пролазимо поред величанствене катедрале пред којом је бронзани Дон Пелајо са исуканим мачем и снегом на калпаку и раменима. Дугим ходником стижемо до краја пећине у коју дневна светлост улази кроз касније начињене отворе. Унутра затичемо кип Девице Марије, у једном удубљењу је камени саркофаг под којим су Пелајове кости (умро је 737. године). Овде је право место да наш водич исприча и легенду о бици у Ковадонги.

„Пред Арапима који су стигли на Пиринеје, поробили Галицију и Навару и зашли у Астурију, Дон Пелајо се склонио у пећину Ковадонгу. Са њим је остало само 30 ратника, од којих су десет биле жене. Верујући да се неће моћи да одупре нападачу, у пећини се на коленима помолио Богу. Усред молитве, указа му се Христова мати и охрабри га пророчанством: нека не клоне, одбраниће Астурију. Одолевао је неколико месеци, дочекавши зиму; студен и глад су десетковали Арапе, док су се Астуријанци у пећини хранили медом дивљих пчела из шупљина дрвећа око Ковадонге. Пошто нису успели да покоре Пелаја, Арапи су одустали говорећи: „Пустимо 30 дивљих магараца, шта нам они могу да нашкоде!““

Личи ово арапско одустајање на басну о лисици и грожђу, али, било по историји било по легенди, Астурија је одбрањена, остајући до краја једини део хришћанске Иберије који никад није доспео под кнуту ислама. Остале крајеве Шпаније краљеви после Пелаја ће почети да отимају од Арапа комад по комад своје земље, истина, много спорије него што су их губили, да би тек 1492. године, у години пристајања Колумбових лађа уз америчку обалу, после осам стогођа откако је Тарик ибн Зијад пребродио Гибралтарски мореуз, поробљивач био враћен тамо одакле је и дошао.

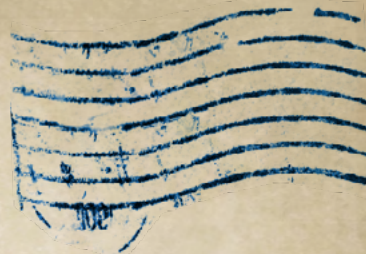
Ето, отуда понос Астуријанаца, отуда алфа и омега на њиховом крсту и застави, отуда њихова тврдња да су бељи од осталих Шпанаца, да су сачували боју својих предака Визигота. Отуда је Ковадонга свето место ходочасника.

Из природног каменог зида испод пећине три снажна водена млаза пуне омање вештачко језеро под пећином. Хосе Панђеља се извинио на тренутак („Ун моменто, пор фавор!“), пришао каменој брани, окренуо леђа језеру, прекрстио се и преко главе бацио новчић од пола евра у воду. То, рече, чине сви ходочасници и многи туристи. Замисле жељу и баце преко главе новчић у воду. Учинисмо и ми. Није шкодљиво, а може се десити да се жеља испуни.

Бошко Ломовић, 77 година
Пензионисани новинар, Горњи Милановац

Најбоља прича о путовању у иностранство:
3. место

НИКАДА НИЈЕ КАСНО ДА ПОСТАНЕТЕ БАОБАБ...

Ово је писмено трчање, уназад, на једно место које би својим изгледом и атмосфером могло да послужи као одговарајућа сценографија за неку од прича испод јоргана. Усидрити време, зајахати лични времеплов и отићи на место.

Острво Ламу је то место.

Ламу треба видети што пре и оставити му довољно година да протекну и остане исто.

Тачно пре 34 године скитајући по синајском полуострву чуо сам занимљиву причу о заборављеном острву негде на северу источне обале Африке. Острвце загњурено у Индијски океан на крају света. Склоњено ван свих путева. Одмакнуто од времена. Нисам одолео...

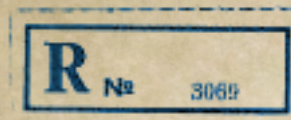
34 године раније

Интернет сурфовање вратило ме је у дневник сећања.

Прва фотографија, када путем било ког претраживача пронађете страницу посвећену острву Ламу, истоветна је слици из мог албума. Скролујући странице на интернету, изгубио сам осећај које фотографије одакле потичу. Схватио сам да се тамо ... ништа није променило?

Можда смо ми остали на земљи, а острво одлутало великом брзином и тако остало млађе од нас.

Шлагворт за успомене.

Интернет осамдесетих за путнике у Кенију, било је дрво које расте (или више не расте) у дворишту New Stenly хотела у Најробију, које као јелка, украшено жељама, даје наду... Поруке убодене или углављене у кору дрвета биле су биле Пра... Фејсбук, Твитер и сл., тог времена..

Када стигнете у Африку, континент прачовека, прво што се питате је ко Вас је слагао да је Африка топла и сунчана. Август, месец је 'малих' киша које моче и перу радознали поглед коме је трептај елементарна непогода.

Најкраћи пут до острва почиње ноћним возом. Воз је страст викторијанског периода. Уколико сте могли да резервишете место у вагону за спавање, пружио би Вам се прилика да вечерате у амбијенту вагон-салона из романа Агате Кристи. Вергл из ћошка, сатенске завесе, кари-пиле, хинду келнер, сребрни есцајг, свилене тапете зидова вагона и друштво, које не можете бирати. Из 'сна' вас буди дискретна звоњава која значи крај једносатне вечере и долазак нове смене времепловаца.

Лаку ноћ Најробију и планинској клими и добро јутро тропској и влажној Момбаси.

Fort Jesus тврђава и терасе ресторана, уточишта од монсонског пљуска, за чај у пет. Чеке из шуме баобаба са којих поглед бежи од вас на пучину, ка времену Васка де Гаме.

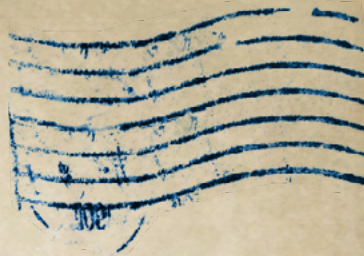
Шта ли је Мали Принц помислио када је први пут угледао дрво које стари и до 2000 година?

Легенда каже да је Бог стварајући свет посадио баобаба на једно место, а сутрадан га је нашао на другом. Поново га је вратио назад и рекао му да мирује. Дрво је ... опет скитало. Творац љут, окрену дрво наглавачке и ево крошње која пре личи на корење и од ње, за хлад, вајде нема, али ваљда наде има...

Постоје три начина да из Момбасе стигнете на Ламу.

Бродом, ако имате довољно времена, или авионом, ако имате довољно новца, летећи тик уз обалу над крошњама мангрове шуме. Без довољна пара и времена... аутобус креће у 5.30 часова.

Прва препрека је благо набујала река Тана и невероватан призор. Сви путници излазе из аутобуса хватају се за сајлу и снагом сопствених мишића превлаче скелу на блатњаву обалу која као таква само говори да ће авантура бити још. Још један прелаз преко залива реке Раре, коју ипак прелазимо правим трајектом уживајући у модрини Килифи залива.

Мало северније је познато летовалиште Малинди и њени модерни хотели, залутали у Свахили свет.

Култура настала мешањем живота индијског, португалског, арапског и свакако аутентичног афричког народа. На препоруку водича, нисам пропустио прилику да на изнајмљеном бициклу загазим у џунглу у потрази за рушевинама града Геди. И Африка има своју „антику“!

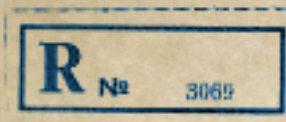
Мокове је последње место на копну.

Рибарски чамац вас приводи призору који се није мењао последњих двеста година.

Ламу је најбоље чувана тајна коју и ја овом причом кварим.

Острво је било настањено још пре 1200 година, а свој данашњи изглед уобличио је након одласка Португалаца у 17. веку, који су скоро 200 година утискивали свој жиг. Након њиховог одласка, кажу мештани, настало је златно доба острва и тада је већина камених кућа направљена.

Идеално место да напишете своју прву књигу у некој од вила са хемигвејском терасом.

Већ после неколико сати проведених у свеједно каквој активности осетићете лежерност и опуштеност коју ћете и најбоље приметити по бројним магарцима који се слободно шетају или излежавају на сваком месту које им се учини zgodним. Највише на 'Булевару' Усита ва Муи који дели месташце на две целине а пре 140 година била је улица до мора - кеј.

Једини прави путеви су стазе које иду свуда окол-наоколо, а ако останете довољно дуго ни ваши трагови неће бити без значаја. Острво које је тек пре тридесетак година добило струју, само по себи, најбоље говори о заинтересованости становника овог склоњеног места за будућност. У време када сам ја табанао овим пешчаним острвом, још једна чињеница је говорила о томе како се мушки становници бацају у загрљај забораву садашњости, а нимало мислима о будућности. Алкохол се може конзумирати само у кругу полицијске станице и ту остати до следећег мамурлука.

Драстично видљива разлика плиме и осеке вас упозорава на опасност купања у не тако питомом океану. Хладовине баш и нема и стога треба користити креме и носити дуге рукаве.

Када се на крају дана пожелите сна не можете тек тако лећи, заспати и изложити се крвопијама.

Морате се подучити.

Аждаје само чекају уморне и неспремне Взанге (странце) да им се напију крви и саспу свој маларични садржај. Домаћини овог архипелага су познати по томе што су 'патентирали' начин како да смање бројност комараца. У бунарима из којих се напајају водом и у којима се, наравно, легу комарци запатили су посебну врсту рибица које тамане ларве крилатих вампира.

Бесциљну шетњу по острву, на коме се налазе четири насељена места: Ламу, Шела, Кипунгани и Матадони, можете завршити у једном дану. Одлуком да све утиске ставите у тај један

дан сигурно ћете погрешити. Ламу је место за које не постоји препорука шта ћете пре. Треба остати довољно дуго да се њиме опијете и уживате у вечерњим седељкама ту и тамо, низ или уз ветар... који вам као компас казује где је Индијски океан.

Својом склоњеношћу, седамдесетих година острво је било прибежисте хипика из целог света који су кришом испловљавали на пут за Индију. Данас се, кажу, за разлику од тог времена може налетети на добро скривене и дискретне групице травестита.

Ламу још зову афрички Катманду.

У самом средишту острва се налази португалска тврђава која је дуго била омражени затвор и до скоро није била отворена за посете. Око ње се фронтално према обали шире рустичне и романтичне терасасте камене куће свака са својом тајном и сортом људи који их и бирају према себи.

Моја се звала Full Moon. Кућа за Водолије. Имена понешто говоре.

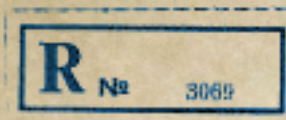
Поред Тимбуктуа у западној Африци, Ламу је, такође, град са правим и оригиналним планом града. Много пре неких европских градова, острвљани су решили проблем отпадних вода. Канализациони систем је савршено сакривен, и иако се све одвија на површини, ви ништа не видите и не осећате.

Улице су тако уске да са једног прага куће можете закорачити на праг друге.

Немојте устукнути пред лавиринтом улица које се плету у тмини и хладовини.

Изгубите се ... можда налетите на Лару Крофт.

Јак исламски утицај и свакодневне дискретне молитве као какав позив подсећају на славље које треба доживети - празник

звани Маулиди, радост поводом рођена пророка Мухамеда. Колико је празник важан за острвљане огледа се у причи да су у очима Бога два одласка на Ламу једнака једном одласку у Меку! Треба припазити на облачење, више сада него пре, мада није ретка ситуација да вам нека из групе забрађених жена са којима се мимоилазите покаже своје егзотично лице смакнувши свој вео.

После довољно времена, скоро сви вас примећују и ви друге гледате другачијим очима. Чињеница да сам са неколико сличних пустолова позван на свадбено весеље, учинила је да се и данас осећам привилегованим и блиским са тим људима. Можда је мој фотоапарат (Смена 8) као свадбени поклон завршио у локалном музеју као взунгу експонат. Свако ко долази у Африку не би смео да заборави да са собом понесе довољно ствари и да их уз сву захвалност локалног становништва трампи за сувенире као што су: месингани накит, минђуше-самбуру, плетене торбе, сапунски камен-кисиини ...

Веселе се одвија испред улаза у кућу, на сламеној простирци, уз палмино вино и обавезно жвакање (што дуже) опојне траве Мире. Ферментација изазвана довољно дугим жвакањем ствара осећај пијаности, опијености, ... ма фијууууу!

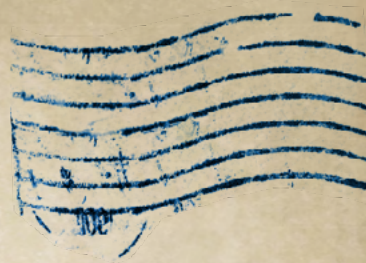
Свадбено весеље у селу Матадони је било у неку руку и испраћај са овог острва о коме и на једној од интернет страница данас стоји „На крају света лежи Ламу...“

Етиопљани су ми причали о свом календару који има 12 месеци по 30 дана, а пет њих између Августа и Септембра су дани ни за шта. Немају име. Само дани. Ламу - пет дана.

П.С. Никада није касно да постанете баобаба

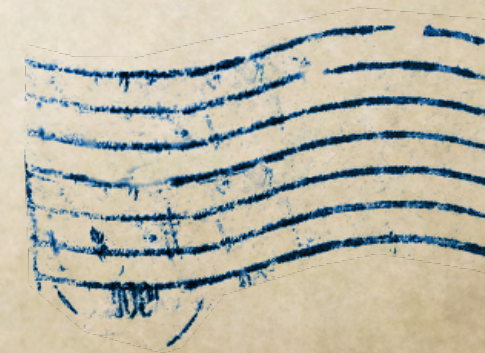
Слободан Катић, 62 године
Предузетник, Земун

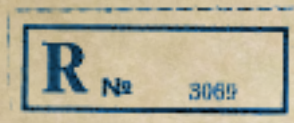
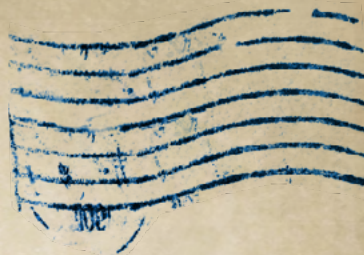

Категорија:

**НАЈБОЉА
ПУТОПИСНА ПЕСМА**

МОНАШКА ИСПОСНИЦА У ТИФРАНУ

Пећине двије усред литице,
Високо изнад корита Лима;
А до њих лако једино птице
Доспјети могу на крилима.

У једној зид, још и сад чврст,
И прозор који у нигдје гледа;
У оној другој био је крст
Који је носила дрвена греда.

Да би озидео ту испосницу,
И крст и греду, и квадре сиге
Монах је морао низ литицу
На леђима да спушта низ вериге.

Тако је успио да направи
Оно што само ријертки могу:
Мјесто гдје може да борави
И да се усрдно моли Богу.

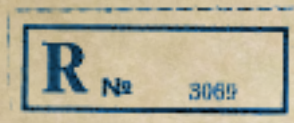
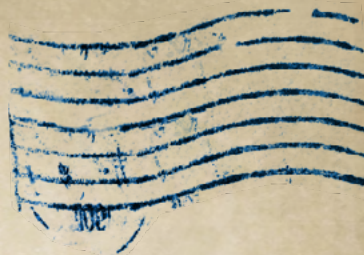
Висећи ни о шта над ријеком,
Савладавши понор, у једном трену
До испоснице је алатком неком
Крст урезао у стијену.

Далеко од земаљског благостања
Живио је о води и кори хљеба
Како би дошао до сазнања
Да човјеку за срећу мало треба.

Данас, кад неко прође туда,
Испосници се овој диве,
Па тек прозбори: „О, Боже, чуда!
Зар је и ондје могло да се живи?“

Бранислав М. Вуковић, 78 година
Просветни радник у пензији, Беране (Црна Гора)

СОНЕТ НОКТУРНО

Сијају златом мирисаве мимозе,
херцеговски погледи са риве, куле;
две целовитости трајне симбиозе
распукле на светлости смокве уснуле.

Капљу сузе, горске очи Дурмитора,
низ литице, уз степенице Ловћена –
коју тајну чува кључић од трезора,
је л' самоћа, пријатељу, претплаћена?

У смирају панорама Колашина;
песак Сутомора лепи се и рушти;
воз успомена – до њега нема шина.

Перпетуум мобиле – временска машина;
по Студењаку пролећна киша пљушти;
у Скадру, по мрешћењу риба – крљушти.

Јованка Божић, 69 година
Професор социологије, Ваљево

ВЕЧЕ НАД ЉУБОСТИЊОМ

Прикрада се тихо, топло летње вече,
са сутоном лаким као паучина,
престало је сунце да пржи и пече
и месец постаје господар висина.

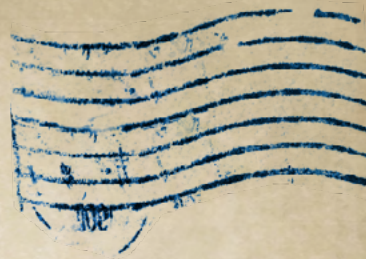
Са сребрним сјајем он царује сводом
и меком светлошћу успављује снене,
дискретно дежура над уснулом водом,
обасјава стазе за све заљубљене.

Једино се чује како роса спава,
натопљена сребром сјајне месечине
и ћук који песмом птиће уљуљава,
штитећи их крилом од ноћне свежине.

У тој дивној ноћи и манастир спава,
док Морава тихо купа с неба звезде,
око њега само таласа се трава
и лисната брда где се птице гнезде.

Ту се догодила идила без краја,
родила се љубав Милице и Лазе,
десило се оно што два срца спаја,
о томе и данас ћуте шумске стазе.

Неимар је Раде талентован био,
исклесао бисер што крст часни носи,
Љубостињу он је моћну саградио
и сав се наш народ њоме поноси.

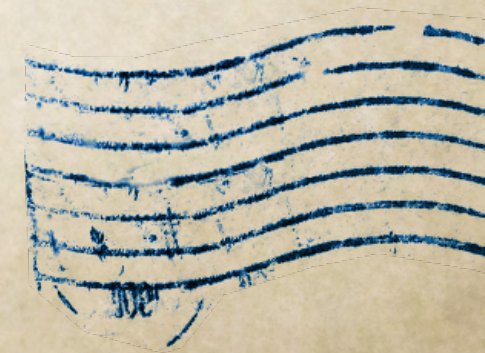
Спавај ноћас мирно у шуми крај реке,
манастиру драги, док месец царује
и сањај и сада дивне снове неке
где се само љубав за љубав дарује.

Најлепша си када, кô дивна принцеза,
спаваш, а с твог крста тихо роса тече,
са хаљином лаком Јефимијиног веза
тонеш у то тихо, топло летње вече.

Драгица Ковачевић, 75 година
Грађевински техничар, Београд

Категорија:

ПОСЕБНО ПОХВАЉЕНИ РАДОВИ

ЕЛА, ЕЛИ

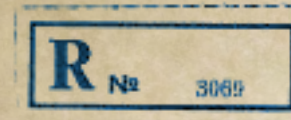

Моје познанство са Ели десило се пуким случајем. Особа која нас је повезала била је комшница из оближњег избегличког насеља, иначе, једна вредна и честита жена која је повремено долазила да ми помогне у сређивању стана. Једног преподнева дошла је видно узбуђена да ме замоли за необичну услугу: стигла је њена познаница, Гркиња Ели, која је, поред осталог, бринула о хуманитарној помоћи избеглицама са Косова. Службени преводилац који је до тада редовно долазио са Ели, изненада је отказао и две жене су се нашле у помало чудној ситуацији, без икакве могућности комуникације.

Тако сам потпуно непланирано ускочила у улогу преводиоца. Већ на први поглед, Гркиња Ели ми је деловала изузетно добронамерно. Испоставило се да је ово био њен опроштајни сусрет са мојом комшиницом, пред повратак у Атину. На растанку, после завршене преводилачке мисије, Ели ми је оставила своју атинску адресу и замолила ме је да је повремено извештавам о стању њене „штићенице“.

Како је време одмицало, наша преписка се проширила и на друге, па и на личне теме. Ели је била удовица, имала је сина јединца. Покојни супруг потицао је из мешовитог брака, отац му је био Грк, а мајка - Српкиња! Са овим сазнањима, постало ми је јасније њено велико ангажовање око избеглица са Косова и изразита симпатија према Србији. Ипак, била сам помало затечена позивом да комшница и ја будемо њене гошће у Атини. Себе сам сматрала само споном која је повезивала две пријатељске особе. Међутим, из месеца у месец, жеља и упорност наше будуће домаћице биле су све веће, да би најзад једног врелог јулског дана кренуо из Београда женски дует на дуго двадесеточасовно трузкање до Атине.

Ели нас је дочекала на аутобуској станици, одвезла до стана у врло лепој атинској четврти и дала нам два сата времена за предах. Након тога, сазвала је „сабор“ својих гошћи и, онако темпераментно и без предаха, изређала шта је све испланирала за наше наредне заједничке дане. Сваки дан и сат су били детаљно и

маштовито попуњени. Видело се да је Ели уочи нашег доласка уложила много труда и времена да нам представи Атину и поједине делове Грчке, и то на један особен начин. Убеђена сам да нема те туристичке агенције са пет или педесетпет звездица која би са толико посвећености и знања претварала обиласке музеја и других знаменитости у праву истраживачку авантуру. Скулптуре Зевса, Посејдона, Аполона, Афродите и многих других јунака из грчке митологије оживеле су кроз занимљиве приказе нашег приватног водича. Ели је знала о њима много детаља који су бацали другачије светло на митске ликове, па су они попримали обележја наших савременика.

Иако сам у већини музеја у Атини била и раније, у неким и више пута, никад до тада нисам имала тако снажан доживљај тесне повезаности прошлости и садашњости. После изласка из сваког од музеја имала сам помешана осећања замора од гомиле утисака, али и великог задовољстава због некаквог новог виђења древних времена.

Ели је умела лепо да „дозира“ наша освајања Атине, па бисмо у тренуцима замора увек потражиле спас у некој од сеновитих кафаница. Баш у току једног таквог предаха, имале смо симпатичну епизоду. За столом смо водиле разговор по уходаном редоследу тако што Ели мени каже на француском нешто што ја одмах преведем земљакињи на српски, а потом вратим одговор за Ели, на француском. И све тако, у круг. За суседним столом неко је препознао српски језик и са одушевљењем наздравио Србији, а у име тога частио грчко-српски сто једном туром пића.

Атина је, наравно, била базна тачка нашег десетодневног боравка у Грчкој, али оно што се могло назвати бисером представљања Грчке на Елин начин, свакако је биотродневни боравак на острву Тинос. Ово знаменито острво из групе Киклада, има за Грке посебан значај и представља важно место за огроман број ходочасника.

И само путовање од Пиреја до Тиноса било је доживљај за себе. На огромном фериботу врзмало се, чини се, безброј знатижељних путника, претажно Грка, али и странаца из целог света. Ели није губила време током четворочасовне возње.

Уз пријатно љуљушкање брода, кафицу и блиставо плаветнило у води и на небу, Ели је, као добар учитељ, представљала својим двома ученицама шта је све наумила да нам покаже у наредна три дана. Морам признати, иако сам пре овог путовања четири пута боравила у Грчкој, острво Тинос било је за мене потпуно непознато. Убрзо је из Елине приче постало јасно зашто је тако. Једноставно, Тинос је за Грке представљао, пре свега, изузетно важно место ходочашћа, будући да је у њему крајем 19. века изграђено величанствено светилиште посвећено Богородици.

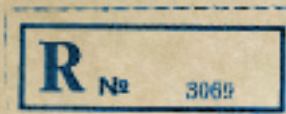
За други дан боравка, наш *de lux* водич је предвидео велику туру по острву што ће се показати као доживљај за себе. Најзад, за трећи дан, Ели нам је уз осмех понудила опуштенију „агенду“ са необавезним лутањем по обали и много уживања у топлем Егејском мору.

Као што смо наслутиле из Елиног амбициозног плана, пред нама су била три узбудљива дана где ће нас из сата у сат очекивати нови изазови и откриће једне Грчке коју ја досад нисам познавала и поред неколико боравака у овој лепој земљи.

Док смо ми током пријатне вожње бродом ковале планове за наш боравак на Тиносу, на палуби се повремено могло чути довикивање с краја на крај простора за путнике, са омиљеним: „Ела, ела!“ Притом су преовладавали женски гласови, што је уосталом и одговарало саставу путника, јер су то биле углавном - путнице! Ово грчко ελα увек ми је било симпатично, а посебно је лепо одјекивало на малом простору трајекта са доста људи.

Наоружане огромном дозом радозналости, а такође и огромним сламнатим шеширима, крочиле смо на тле овог знаменитог и за Грке веома важног острва. На срећу, одмах смо осетиле да ћемо имати савезника у виду лаког поветарца. Тај пријатни ветрић по имену мелтеми показао се као права благодет при температурама које су прелазиле и 40 степени Целзијуса.

Први дан боравка на Тиносу био је потпуно у знаку обиласка великог светилишта посвећеног Богородици (Панагиа Евангелистрија). И сама грађевина својим положајем доминирала

је Тиносом, а додатни утисак некакве безвремености појачавала је бљештава белина каменог здања под јаким јулским сунцем. Путања до светилишта, дужине стотинак метара, била је веома стрма и широка, али не и довољно широка за огромне колоне ходочасника и путника намерника. Оно што се могло одмах приметити била је узана стаза поред централне широке стазе са степеницама. Овом узаном стрмом стазом пели су се ходочасници, често инвалиди, на коленима. Многима су шаке и колена били окрвављени, али они су се, не марећи за то, полако приближавали светилишту. Долазили су на ово свето место да се моле пред чудотворном иконом-исцелитељком.

Иначе, за ову икону везана је легенда по којој је за изградњу и избор места светилишта заслужна монахиња Пелагија. Њој се, у другој половини 19. века у сну појавила Богородица и открила јој место где је чудотворна икона покопана. Како год било, на месту где је пронађена икона, изграђено је велико светилиште које, својом величином, а најпре складом и бљештавом белином, улива с једне стране осећање човекове надмоћи у природи, а са друге, осећање крајње немоћи кад су у питању невољници.

Наш обилазак овог „православног Лурда“, како га многи називају, имао је много емотивног набоја и није случајно што смо нас три по повратку у хотел дуго седеле ћутке на тераси.

За разлику од првог дана посвећеног великом светилишту, следећи је био потпуно овоземаљски и препун адреналинских изненађења. Ели је за нас обезбедила тросатну туру минибусом по острву. Поред вртоглавих успона и низбрдица, као и безбројних кривина на којима је мимоилажење чак и два мала возила била опасна работа, оно што сам успут видеела заиста је била једна другачија Грчка у односу на познате туристичке туре. У овој брдовитој и кривудавој Грчкој, повремено смо пролазили поред приземних, једноспратних и ретко двоспратних кућа, увек блиставо белих, са много цвећа на балконима и окућници. Такође су били занимљиви призори старих и понегде активних ветрењача, чија је крила обрта о већ поменути ветар мелтеми, карактеристичан за овај део Грчке. Захвална сам нашој домаћици што се постарала

да видимо и ово помало архаично, али зато и врло аутентично лице Грчке.

Најзад, трећи дан на Тиносу за који је био предвиђен такозвани опуштени план, само је наизглед био „један дан на мору“. Опет се Ели постарала да дугом шетњом уз море пронађемо ону праву увалу која ће бити само наша. И нашли смо је! Наша увала нам је понудила доживљај кристално чистог мора, врућег песка и оне медитеранске комбинације разних нијанси плаве боје. Тог дана сам у пријатном ресторани на обали, уз добро грчко вино, чула још неколико детаља из Елине прошлости везаних за вољеног супруга и за њихова места службовања у дипломатији по свим континентима.

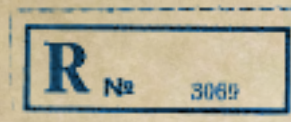
Све што је лепо, по правилу, брзо прође. Тако је и овај наш боравак на Тиносу, иако препун нових призора и открића једне Грчке коју нисмо познавали прошао, чини се, за трен.

Конац дело краси, па је и боравак на Тиносу био заправо завршетак једног несвакидашњег и заиста незаборавног упознавања Грчке. Већ сутрадан увече, моја комшиница и ја, пуних руку Елиних поклона, кренуле смо својим труцкајућим експресом ка Београда. На растанку сам позвала Ели, по ко зна који пут, да ми буде гошћа.

„Ела, Ели!“

Није рекла ни „да“, ни „не“. Само се смешкала.

Бранка Рибар Брајић, 75 година
Магистар електротехнике, Београд

СМЕДЕРЕВСКА МИХОЉСКА ЈЕСЕН

Смедерево. Месец октобар. Михољско лето је по мери за људско тело и душу. На мосту сам. Улазим у Тврђаву. Прелазим преко дворишта. Потом се пењем уз степенице. Замишљам војнике у оклопима. Ја, у патикама, често застајем, бришем зној с чела, а они, оклопници, морали су често да устрче или стрче низ безброј степеница.

Конечно - предах на кули окренутој према Дунаву. Поглед, невероватан. Река попут мора - вода се мрешка. Ко да се не диви Ђурађу Бранковићу. Пре њега, тврђаве су се правиле на узвишењима. Деспот Ђурађ учинио је преседан (за оно време) у Европи. Тврђава у равници, између две реке, са југа опасана шанцем који повезује Језаву и Дунав – нешто, до тада, невиђено.

Мали град (у Тврђави) био је првобитна и једина идеја. Али, време је чинило своје – становништво се увећавало. Велики град је добио бедеме и куле. Пуштам машини на вољу: видим кулаке како граде зидине - широке четири и по метра, 19 кула ширине око једанаест и високе око двадесет метра. Камен, ко камен, тежак и оштар.

Дан одмиче. Сунце је све пријатније, успављујуће. Сетих се оне народне: Греје кô Смедеревац. Познати шпорет „Смедеревац“ полако нестаје. Вино „Смедеревка“ данас живи у успоменама. На светској изложби у Бордоу 1882. године, смедеревска вина су била овенчана многим признањима. Крајем 19. века трговци из европских земаља долазили су и куповали смедеревско грожђе и вино, а затим га продавали у Швајцарској, Аустрији, Француској... Милош Обреновић је на Златном брегу засадио 36 хектара винограда - и за данашње време то је огромна површина. Још нам је мање појмљиво да су деспотима Стефану и Ђурађу вина и грожђе доносили право богатство. Претеча свих био је римски

император Марко Аурелије Проб, чије су војничке легије, на обронцима Златног брега, тадашњег *Mons Aureus*-а, посадиле прве чокоте винове лозе. Шта ли би данас рекао Проб да мора, уместо смедеревског, неко друго вино да проба.

Кад, загледан у мирну воду, моћног Дунава, учини ми се да видим жену како шета по површини воде. И не само то – та особа жонглира са јајима као што циркузант жонглира са својим чувеним лоптицама.

Неко ми, невидљив, шапуће:

„Кад је вода мирна, Јерина се изненада појави на површини.“

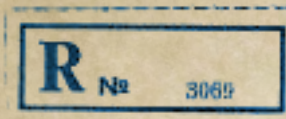
Јерина, као хипнотисана, посматра Тврђаву док непогрешиво баца и хвата кокошја јаја.

Могуће је да су ме сунчеви зраци за тренутак успавали.

Ирина Кантакузин, легенда каже, надимак је добила, не због кулука, већ због кокошјих јаја. Она је, наводно, чула да кокошја јаја, помешана с малтером, бивају најбоља веза између обрађеног камена. Сиромашан народ је то сматрао горим зулумом од турског. Ако је истина у питању, размишљајам, у праву су. Оно, што је њима и њиховој деци значило живот, одлазило је у зидине. У то време, сељак који је имао једну козу и неколико кокошака сматрао се срећником.

Дунав и даље мирује. Замишљајам две зараћене стране. Једна се брани - друга напада. Дунав се пуни лешевима. Вратих се стварности. Почео сам да размишљајам о Иренином надимку мало другачије.

Народ у Иренино време није могао да прихвати чињеницу да и жене могу бити моћне. Ирина је била образована, лепа, одлучна, некад и окрутна. Ђурађ је, уистину, био у њеној сенци. Зато су становници, за све оно што би се догађало у Тврђави, кривицу приписивали Ирени, то јест, Јерини. Нека истраживања указују да је надимак, Проклета, добила 1435. године. Тада је кћерку Мару удала за султана Мурата II. Ова варијанта је наприхватљивија.

Дати Мару оном који је ослепео њену браћу Стефана и Гргура, е то ни једно државотворно оправдање није могло да издржи.

Размишљајам зашто ми немамо снимљен филм о Проклетој Јерини, али, филм који би објединио целокупан њен живот. Многи би тада сазнали да је Србија и после Косова дуго одолевала Турцима и другим непријатељима.

Дошло је време да променим место. Одлазим на плато где се често одржавају културни догађаји. У питању је веома захвалан простор. Смедерево је познато по многим културним дешавањима. Посебно је популарна „Смедеревска песничка јесен“. Те године је било учесника из: Аргентине, Уругваја, Грчке, Русије, Немачке, Бугарске, Холандије, Кине... Изненада, почео сам да се смејем. Сетио сам се Запада и њиховог поимања како им нисмо дорасли. Америка није вредна спомена - када смо ми имали царевину, они нису знали за континент и за народ који су назвали Индијанцима. Смедерево је пример да је наша властела (и у најгорим условима) била равна било којој властели у Европи.

Тврђава се почела градити 1428. године. Изграђена је за 11 година. Мали град, или Јеринин град, саграђен је за две године. Тада је један део Србије био под окупацијом Турске, други Мађарске а трећим је владао Ђурађ. Било је кулука, било је и раскоши као на сваком Двору. На првом спрату била је *magna sala* то јест, сала за аудијенције које су се одржавале за многе важне људе и властодржце у Европи. И Ђурађ и Јерина су говорили више језика.

Други спрат је био намењен само за деспота и његову супругу. Јеринин и Ђурађев двор један је од ретких дворова 15. века који је имао уграђен тоалет. На врху Јеринине куле, налазио се њен лични базен, претеча савремених џакузија. Испод се, у ложиштима, ложила ватра, а топао ваздух или вода кроз цеви су долазили из тих отвора у Јеринино место уживања - на самом врху куле. Толико о Западу и Србији тог доба.

Ни силазак низ степенице није лак. Онај, ко слабо види, ако жури, лако може да промаши степеник. Још једном се сетих ратника који су свакодневно, под пуном ратном опремом, узлазили и силазили низ многобројне степенице.

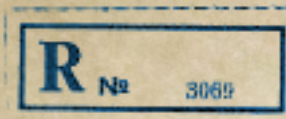
Кад сам сишао у двориште Тврђаве, и погледао унутрашњи простор, добио сам неколико идеја шта би се на том терену могло организовати. Не знам зашто, али, нешто ме изазива да размишљам о Европи и нашој прошлости.

Свима је у Тврђави било јасно да лепа Ирина вара свог супруга. Ђурађ је свестан тога, али не предузима никакве мере. Европљани су такве жене спаљивали као вештице. А деспот, великодушно и без мржње, прелази преко охолости своје лепе Гркиње. То не значи да Ирина није поштовала свог мужа, напротив!

Ђурађ, морална српска громада, живео је дуго. Да му није било стало до части и образа, поживео би 100 година. Данас кад кажемо образ, мислимо једино на образ као део тела. Ђурађу је образ био важнији од живота. Као да је знао за ону: *Кад стид с образа једном сиђе, више се не враћа*. Мада времешан, супроставио се заповеднику града Београда, Михаљу Силађију. У тој борби изгубио је три прста што га је касније коштало живота. Народ је био поносан на деспота који није узмакао пред млађим и физички снажнијим противником.

Нису само Турци били непријатељи Тврђаве. Рушила је бездушно Тврђву и Европа. За време Великог рата стари град је био бомбардован топовима великог калибра и тешко оштећен. Трагови се и дан-данас виде. Смедерево никад неће заборавити цивилне жртве у возу, на станици, преко пута Тврђаве. Воз је требало да крене са уплашеним људима ван града и ван домета топовске паљбе. Злочинци су погодили воз и усмртили много људи. Узалуд је држава 1938. године уложила прилично новца за обнову Тврђаве.

У Другом светском рату Тврђаву је оштетила експлозија муниције која је ту била смештена. А онда, кад је Хитлер посустао,

Тврђаву су бомбардовали савезници, Енглези. Јерина можда јесте, а можда и није била проклета, али, шта рећи за Тврђаву?!

Решио сам да видим и тај славни - *Карађорђево дуд*. Ретки су у свету природни споменици тако битни за историју једног народа. На први поглед, дуд као да је склон паду. Срећом, одолева, попут нашег народа, свим изазовима. Године 1805, у јесен, вожд Карађорђе, вођа Првог српског устанка, примио је кључеве Тврђаве од диздара Мухарема Гуше. Не знам како је плаховити вожд одолео да Гушу, не ухвати за гушу. Уместо тога, он је од непријатеља узео топове и муницију а њих је из града испратио са почастима.

Посматрам, и замишљам сусрет Милоша Обреновића и Карађорђа. Милош очекује да Карађорђе, по обичају, реагује плаховито. Пред очима му слика која га је пратила за време и после живота.

Крај је јула 1817. године. На столици, трonoшцу, бели тањир. У тањиру, Вождова глава – опрана. Бели тањир и вождова црна коса. Као да га нека виша сила присиљава, књаз гледа у главу, дрхти и шапуће:

„Црни Ђорђе, праштај. Ако све ово не буде на нашу ползу, бићу на већим мукама од тебе. У твом случају – све је кратко трајало. Како ћу ја са својим грехом ако нам твоја одсечена глава не буде од никакве користи?“

Наш народ каже: Кум није дугме. Али, дешава се, као да јесте.

Неко ми је у Смедереву поменуо кафану „Француска капа“. Кад сам је угледао, одмах ми је било јасно да је у питању једна од оригиналнијих српских кафана! Да, машта може свашта. Здање је сазидано у облику француске војничке капе из Првог светског рата. Узрок? Кафана је у том облику подигнута у част француског министра спољних послова Жан Луја Барта, који је у Смедереву боравио неколико месеци пре него што је, заједно са српским краљем Александром, убијен у атентату у Марсељу.

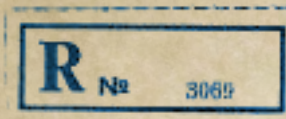
Препоручено ми је пиво на точење. Ипак, питам конобара да ли има неко смедеревско вино квалитетно за намештај. Одмахује главом. Наручујем криглу пива. Признајем, препорука заслужује петицу. Башта је пуна људи свих генерација. Преко пута мене седе две жене: лепа девојка и старија госпођа. Дешава се то мени, час посматрам Дунав, час, дискретно, њих две. Девојка ми се чини попут Ирине у својим најбољим годинама, госпођа, као монахиња Милица, бивша Проклета Јерина.

Пиво ме баца у дремеж. Уместо госпође видим монахињу Милицу у манастиру Рудник; седи на клупи испод ораха. У исто време ми се причињава како чујем њен глас који плови таласима Дунава:

„Ех, народ. Једна од највећих река им на дохват руке, а они не појме да се понекад треба и окупати. Јерина. И моје име ублатише. Све би да прилагоде својој простодушности. Ипак, тај народ је помогао мом брату да уради нешто немогуће. Да нисам онако грубо поступила са Дамјаном, на све бих грехе данас заборавила. Волела сам ту будалу. Због љубави га и у тамницу бацих. Сви су поверовали да је то због моје братанице. Свашта! Грешна, хтела сам га уза се. Нисам безгрешна, али ни толико грешна да ме отрују.“

Јеринино тровање приписано је Лазару Бранковићу. Живот жене чија је судбина била тако занимљива угасио се 1457. године. Њен син, означен као глави кривац за тровање, изненада је умро 1458. године. Могуће је да је некој трећој особи одговарало да уклони обоје. Живот је чудо!

Попио сам другу криглу пива и кренуо таксијем ка хотелу „Хамбург“. Хотел је од центра града удаљено око три и по километра. Кажу, наш је човек радио у Немачкој - отуда име хотела. Нисам био више расположен да о било чему размишљам. Соба ми је била чиста, удобна, и ја се, одмах после туширања, успавах сном детета у мајчином наручју.

Сањао сам Проклету Јерину. У сну је била лепотица, звер, краљица, слушкиња... Кад ме позвала у свој џакузи, била је попут жене саткане од месечине. У ноћи пуног месеца, при таквом сну, најбоље је да се на време пробудите. Хвала Господу, пре него што уђох у врелу воду, тргох се из сна. На време.

Неко је тихо куцао на врата. Брзо сам их отворио. Рускиња Ирина је поштовала договорено време и да се не служи звоном. Сетих се сна и мог упознавања са Ирином.

„Ирина“, она ће пружајући ми руку.

„Ђурађ“, одговарам кроз смех.

„Знам о Ирени Канаткузен много тога. Добра Вам је досетка.“

Нисам ушао у Јеринин џакузи - у сну. Заједно са Ирином уђох под туш и у дивну стварност.

Како човек да не заволи град Смедерево - град који има част да га Дунав умива.

Душан Мијајловић Адски, 69 година
Песник, Ниш

ХОДОЧАШЋЕ У ЈЕРУСАЛИМ

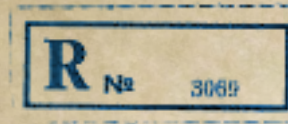

Када човек заврши свој радни век и оде у заслужену пензију, од њега се више не очекује много. Понајмање да и даље несмирено обилази земље и градове за које је чуо, али их није видео, и којима га срце вуче. Сви кажу: „Доста је било! Смири се мало. Седи кући, уживај у доколици, унуцима и ради оно што ти срце жели!“ Али моје срце жели да путује, као што је одувек желело и радило.

Сада је доба короне, па је тешко о путовању и размишљати, а камоли све жеље спровести у дело. И када путујемо ових дана, то чинимо ту, око куће, у нашој лепој Србији. Али за мене некако, путовање значи негде далеко, до других људи, градова и земаља. Одувек сам тако и чинила, и у свој збир успешних путовања убрајала само она инострана, далеко од куће. Не знам зашто, али моје године обележене су путовањима у друге земље, и по томе их бројим.

Рекох да ово доба короне није доба путовања. Али јесте сећања. То нам нико не може одузети. Па се тако и сећам. Путовања у Лондон, Париз, Њујорк и Вашингтон, онда у Египат, Русију, Холандију, Турску, Тунис, Шпанију и Словачку, а и у ове, нама најближе суседне земље: Бугарску, Румунију и Мађарску. Али ипак, када пребирам по сећањима, схватам да ми је најлепше, најузбудљивије и свакако најдуховније било путовање у Израел и обилазак свих места повезаних са животним путем и страдањем Исуса Христа. Та света земља носи у себи почетке хришћанства, и по мом мишљењу, сваки човек који се зове хришћанином и православцем, треба, ако је наравно у могућности, да је посети бар једном у животу.

Дуго сам желела да одем на овај пут, и коцкице су се склопиле (верујем у то), када је и требало. Путовали смо за Божић, са верском агенцијом „Добročинство“, а водио нас је велики зналац и водич

Драган Вукић. Ишло је нас троје: мој муж, кћерка и ја. Аранжман је био прилично скуп, али, руку на срце и један од ретких у коме је било све укључено. Никаквих додатних трошкова ни плаћања факултативних излета није било.

Састанак групе је био у Београду, испред Вазнесењске цркве. После кратке молитве, кренули смо на аеродром, а одатле авионом који је летео за Тел Авив преко Кипра (Ларнаке). Капетан је најавио невреме и турбуленције, што је мени вратило сећање на Њујорк, када нам је путовање присело због једне од најгорих турбуленција које памтим, и није ми било пријатно. Али како смо летели, невреме нас је заобишло па смо се мало опустили, и када се капетан поново јавио и потврдио да је олуја отишла на другу страну и да је све у реду, лакнуло нам је. Није то цабе Света земља.

Група је била шаренолика и старосно различита: од господина Чеде, светског путника од преко осамдесет лета, до младих од двадесет и нешто година. Сви смо, међутим, били дивно сложни, ваљда свесни свога циља. Слетели смо у Тел Авив и пошли аутобусом у Назарет: било је и логично да причу почнемо од места где је на извору воде на који је сваки дан долазила, по предању, арханђел Гаврило јавио радосну вест Марији да ће постати мајка. Назарет је мало место и ту нема много шта да се види, али сама свест о томе колико је то место значајно за хришћанство, чини и од тог мало много. Одлазак жичаром на Гору Тавор, на место где се Исус преобратио пред својим ученицима, обилазак манастира, Јерихонске долине. Уопште, на овом ходочашћу смо видели и посетили толико манастира, да је тешко све их набројати и сетити се њихових имена. Затим обилазак Галилејског језера, града Капернаума и куће Светог Петра, која је, наравно, изграђена на стени. Само језеро ми се много допало. Није било других туриста осим нас. Био је јануар, а дан топао, као код нас у мају. Седела сам поред језера и уживала, осећајући мир и спокојство и уживајући у погледу. Ручак је био нарочито интересантан. Нека посебна врста рибе, која се и зове риба Светог Петра, широких пераја, као

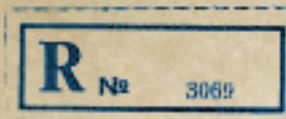

бодљи, али невероватно укусна. Оно што је изузетно лепо је Музеј у коме се налази мали рибњак, са рибама различитих боја. Е, али те рибе су питоме, и то нисам могла да верујем (уверићу се поново у то на реци Јордан). Долазе до ивице базена и буквално се мазе са посетиоцима. Помоле главу и не беже. Мазити рибу, то нисам могла никако да очекујем, али тако је било.

Изузетан је био и одлазак на реку Јордан и купање и крштење (ко је хтео) у њој. Река је лепа, не много широка, и пуна видри и риба са брковима (да ли су сомови, не знам, али вероватно јесу). Углавном, велики су као мачке, а неки и већи. И гле чуда, опет излазе до пола из воде и мазе се са туристима. Невероватно, не боје се никога. Видре шетају по бетону, купају се са људима, не беже. Људи се крштавају у дугим белим хаљинама. Мислим да су тада већину оних који су приступили светом чину крштења чинили Руси. Потапали су се у воду потпуно, иако је био јануар. Мислим да је значај самог чина, а и долазак из земље у којој је много хладније, допринела томе да све поднесу са осмехом и без икаквог страха од хладноће. Ја и моја породица смо, наравно, већ били крштени, па смо само мало гацали плићак, због саме симболике. Ни ми нисмо осећали хладноћу, да ли због стварне температуре воде, или због адреналина који нас је све време носио.

Исто је било и са храном. Било је наравно, време поста. Мој муж и ја смо одавно постили све постове, па нам ни овај није тешко падао. Аранжман је био на бази полупансиона, односно имали смо обезбеђен доручак и вечеру. Основа је увек био хумус, који сам само тамо и јела, и много ми се свидео. Преко дана смо јели суво воће и нешто мало што смо могли да купимо. И вечера није била много обилна. Заиста, осим тог ручка на Галилејском језеру, нисмо до Божића имали неки озбиљнији оброк, али ја то стварно, нисам примећивала. Толико смо тога морали да обиђемо, да ми није ни било важно. Сваки доручак и вечеру смо почињали молитвом коју су водили млади свештеници, њих двојица, из Републике Српске, и било је баш лепо.

Били смо и у Кани, месту у коме је Христос претворио воду у вино на чувеној свадби, и понели смо неколико флашица вина, чисто симболично. Поделили смо их пријатељима, а једна је отишла свештенику који је у Белој цркви каранској крстио моју прву унуку Нађу.

Но, главни део нашег путовања свакако је био Јерусалим, односно Витлејем у коме смо били смештени. Витлејем је око десет километара удаљен од Јерусалима, али је све у њему другачије и сиромашније. Ово место је, по предању, родно место Исуса Христа. Тамо се у цркви налази нека врста подземне просторије у коју се стрмим степеницама улази кроз један релативно мали отвор и силази до места које обележава место рођења Исуса Христа. Место је обележено скромно. Али верника је у тренутку нашег доласка било толико да је било потпуно немогуће примаћи се улазу, а и опасно је било у тој гужви сићи низ стрме степенице. Нажалост, на сцену није ступила хришћанска скрушеност и солидарност. Напротив, почело је невиђено гурање, узвици и љутња на разним језицима, све док наш други вођа пута, млађи човек, једноставно није одгурнуо онај свет и ставио руку преко отвора, физички спречавајући оне који нису припадали нашој групи да уђу. Тако смо ми, рашчупани и на мишиће, посетили ово свето место.

Необичан је био сваки наш прелазак из Витлејема у Јерусалим и враћање назад. Наиме, сваког дана смо ишли у обилазак и морали смо да пређемо из једног града у други. На пункту где је прелаз из Витлејема у Јерусалим (али не и обрнуто) налазе се оштри и дугачки шиљци на путу који се подижу, и спречавају возило да пређе. Дакле, не може се прећи на силу, без заустављања. Увек када би наш аутобус стао на прелазу, у њега су улазили сасвим млади војници, можда тек пунолетни, често и девојке, које су изгледале као деца са тешким наоружањем. Заиста у Израелу сви служе војни рок, веома млади и прилично дуго. Нема ослобађања, ни за девојке, једино могу бити ослобођене војске у случају удаје. Увек су ти војници улазили у аутобус, проверавали

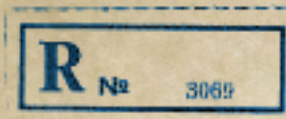

спискове путника, постављали питања водичу, и тек после детаљне провере могли смо даље. И тако сваки дан, најмање два пута. Шиљци се спусте и можемо да пређемо. Осећај је непријатан, али је још гори поглед на зид који раздваја два града и који је са палестинске стране сав ишаран графитима. Висок је чини ми се, осам метара, и личи на логорски зид. Вероватно је направљен по узору на друге зидове исте намене, рецимо на онај у Берлину.

У Јудејској пустињи, у коју смо ишли на излет, посетили смо Манастир Светог Саве Освећеног. То је диван манастир, окружен зидинама, усред пустиње, направљен на једном извору. Легенда каже да се Свети Сава Освећени молио Господу да отвори извор у близини, да монаси не би ишли далеко по воду. И чудо се догодило, вода непрекидно тече испод манастира, усред пустиње. Женама је, међутим, улаз у манастир забрањен, па смо моја кћерка Ружица и ја са осталим путницама чекали напољу, у пустињи, да се мушкарци не врате из манастира. Друга легенда каже да је Свети Сава Освећени предвидео долазак другог Саве који ће бити исто тако значајан за хришћанство и рекао је да ће га монаси препознати кад дође. После много времена, дошао је у манастир наш Свети Сава. Тада је жезло, које је вековима стајало на истом месту, пало пред ноге нашег светитеља. То се понављало неколико дана и братство Манастира је схватило да је он тај о коме им је почивши Свети Сава Освећени причао, па су нашем светитељу поклонили жезло и свете иконе Богородице Тројеручице и Млекопитатељнице, које се сад налазе у Хиландару.

У пустињи су неки из наше групе посетили и манастир који је дубоко у долини и до кога се долази стрмим путем. Може се ићи и на магарцу, али је мени пут био далек, врућина велика, а магарци некако мали и несигурни, па сам тај део прескочила. Мој муж и кћерка су ишли и кажу да је манастир веома леп. Нажалост, не сећам се коме је посвећен.

Сам Јерусалим је диван, чудна мешавина три религије, које

овде живе у миру. Прекрасне хришћанске цркве поред огромне џамије са позлаћеним куполама, зов мујезина и певање православних свештеника, све на једном месту. Нико се не буну, и нико ником не смета. Обишли смо чувени Гетсимански врт у коме је црква Богородичиног гроба, као и Зид плача који је јеврејска светиња, али у коме се могу молити и друге нације. Мушкарци из наше групе су морали да ставе чувену црну капицу на главу да би пришли Зиду, али то правило важи за све. Жене се, опет, моле одвојено у другом делу дворишта. Мени се тај део Јерусалима свидео. Јевреји имају неке, за нас, чудне законе и обичаје. Кажу да се папирићи које верници са молбама остављају у Зиду скупљају после извесног времена у огромне вреће и закопавају у земљу, зато што није дозвољено спаљивати их. Такође, постоји прича да гробна места која гледају на место где ће, по веровању доћи до уздизања мртвих по Христовом другом доласку, коштају до невероватних два милиона долара. Па, ко буде у првом реду... Хтела сам да сликам двоје преслатке деце од можда пет-шест година, дечака и девојчицу у правој јеврејској ношњи. Дечачић све са познатим црним шеширом и зулүфима, а девојчица у хаљиници, али нису хтели ни да чују. На лошем енглеском су понављали „No photo, no photo!“. Били су истински забринути, па сам одустала.

У Витлејему смо дочекали Божић. Пре Божића, током читавог дана пред цркву стижу верници из целог света, свечана литија која окупља све хришћанске школе, шаролике изасланике различитих земаља који улазе у цркву и док се чују хришћанске молитве у исто време мујезин са џамије која је неколико метара удаљена позива муслимане на молитву. Звуци се мешају, претапају, али та какофонија никоме не смета.

Врата на цркви су мала и човек се мора сагнути да би ушао. Кажу да је то из покорности, али и да су некада војници на коњима улазили у цркву, и да се то више не би чинило, направљен је мали улаз кроз који се мора ући сагињући се. Црква је огромна, и у њој су паралелно држане три литургије: руска, коптска и мислим,

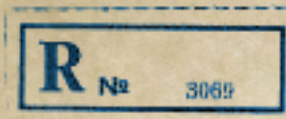

јерменска. Трајале су до дубоко у ноћ, тако да су људи седели, или чак спавали на поду када више нису могли да стоје, чекајући причешће. Могу да замислим каква је тек гужва за Васкрс. Било је и пуно деце, највише из Русије. Када је почело причешће, направила се таква гужва да смо се буквално физички пробијали кроз масу да бисмо стигли до свештеника. Нас је причестио руски свештеник после силног гурања и чекања. Но, све се то брзо заборави осим чињенице да смо се причестили на најсветијем месту и ту дочекали празник.

Просто не могу да набројим сва места која смо посетили и цркве и манастире које смо видели. Веома је лепа руска Црква Марије Магдалене са златним куполама, па црква посвећена првом хришћанском свецу Светом Стефану. Обишли смо и кућу у којој је, према легенди, Исус Христос васкрсао Лазара и спуштали се стрмим степеницама у унутрашњост куће.

Затим смо отишли у Јерусалим и прошли Страдалним путем Господњим (*Via Dolorosa* или *Пут Суза*). Данас је то улица са безброј радњица и базара. Само табле означавају кључна места на Христовом страдателном путу. На крају пута је Голгота на којој је, по веровању, разапет Христ, и где се сада налази велика црква. Црква Христовог гроба (Црква васкрсења) је раскошна грађевина са Христовим гробом у средини и плочом покривеном стаклом на коју верници прислањају предмете које тако освештавају. Већина верника купује снопове свећа (њих тридесет три, које симболизују године Христовог живота), које пале у цркви и носе их угашене кућама.

Последњег дана путовања, отишли смо у Тел Авив и група се ту раздвојила. Један део је отишао даље у Египат да посети манастир Свете Катарине и успут види Мртво море. Ми, нажалост, нисмо, али то је друга прича. Шетали смо градом поред мора, али је била недеља и продавнице нису радиле. Тел Авив је налик на европске градове, леп, широк, изграђен. Нико не би рекао да ту близу почиње историја хришћанства.

Наши водичи су пратили део групе који је отишао у Египат, па смо ми остали, практично сами, само са возачем, отишли на аеродром. На аеродрому Бен Гурион су биле невиђено строге мере безбедности и преглед путника. Пошто нисмо имали водича, коцка је пала на мене да га привремено замењујем зато што сам као професор енглеског језика била од користи. Некако сам била „прозвана“ од стране израелског службеника задуженог за нашу групу, пре него замољена да помогнем. И почела је детаљна провера, превод свакаких питања, до у најситније детаље. Људи су одговарали, а ја преводила. Богами смо се лепо презнојили и начekali док је свако прошао проверу, а онда су нас пустили у авион. Повратак је био лак, пријатан, без лошег времена. Слетели смо у Београд. На крају, оно што могу сигурно рећи јесте да овакве туре човеку обележе живот. Али, овакво путовање захтева детаљну припрему, духовну и образовну, пуно прочитаног о сваком делу пута који ће се проћи. Једино тако је оно потпуно.

Након неког времена по повратку, све троје нас смо добили дивно украшене Грамате Јерусалимске Патријаршије, исписане на хебрејском језику и њихове преводе на српски. У њима пише да Теофил, по милости Божијој Патријарх светог града Јерусалима и целе Палестине сведочи да је тај и тај учинио богоугодно путовање – хаџилук и тако добио ову повељу и право да испред имена стави префикс „хаџи“. Који ми још не стављамо и не користимо. Не знам зашто.

Гордана Љубичић, 66 година
магистар енглеског језика, Ужице

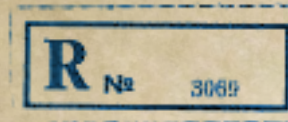
ИЗНАД ПОЉА МАКОВИХ ЛАТИЦА

Пре него што ме је надвладала некаква омама, која је требала бити сан, зарекао сам се, ако из овога изађем нормалан, ништа ме у животу неће затећи неспремног. Све што се догодило у Ивањици када сам допутовао у тај градић подно Голије, говорило ми је да се старо начело самураја: „Ја непријатеља немам изван себе, моје невоље ствара моја неспремност“, не може односити на свакога. Сматрао сам да сам довољно паметан и искусан и да никада не бих могао доспети у безизлазну ситуацију. Доспео сам у невољу у градићу у који сам допутовао службено, у коме никог нисам познавао. Глад је умножавала понос до самоуништења те ситуација није дозвољавала да се обратим за помоћ непознатим људима.

Био је почетак јула кад смо привели крају радове у Ариљу. Добили смо путне налоге за ново градилиште у Ивањици, и обећано нам је да ћемо дневнице добити у наредни понедељак. У портирници нас је сачекао представник предузећа „Јавор“, дао нам је кључеве од просторије у коју смо одложили алат и материјал. Запослени су користили колективни годишњи одмор док ми не завршимо адаптацију система за проветравање. Потом нас је одвео у недовршени самачки хотел на улазу у Ивањицу. Омалтерисали су две просторије у приземљу, убацили пет гвоздених кревета, јер је у уговору постојала клаузула по којој се послодавац обавезао да ће обезбедити смештај. У свакој просторији инсталирали су славину испод које је стајала повећа кофа за отпадне воде.

Колеге су отпутовале у Београд, а ја сам остао у Ивањици, како бих до понедељка обилазио алат и материјал и припремао градилиште за понедељак. На растанку се договорисмо да их у понедељак око десет сачекам на ивањичкој аутобуској станици.

Ивањица је због околних брда деловала нестварно. У главној улици видео сам биоскоп, неколико кафана, хотел „Моравицу“, гвожђару и пекару. У тој пекари сутрадан сам појео две погачице, а касније сам у њој куповао лепиње са кајмаком или мочом. Прошетао сам до парка, чуо хучање електроцентрале на Моравици. У повратку сам прошао поред цркве пред које није било споменика Ђенералу Дражи.

По доласку у самачки хотел спавао сам чврсто и дуго. Празан хотел је деловао аветињски, у граду никог нисам познавао, сем што би можда препознао нашег домаћина, кога сам накратко видео.

Пробудио сам се у понедељак око седам сати. Обријао се, поседео још мало, пио воде и лагано кренуо да сачекам аутобус из Београда. У џепу ми је звецкала некаква сића, сва моја новчана средства. Купио сам у пекари две погачице, појео их из неколико залогаја идући ка станици. Док сам куповао новине, осетих да ме неко вуче за ногавицу панталона. Поред мене је стајала црнпурста девојчица са пруженом руком. Завукох руку у џеп и покуних преостали новац и ставих га са осмехом у ручицу и тако остадох без паре у џепу.

Нешто пре једанаест сати у станицу је без најаве упловио полупразан аутобус из Београда. Моје колеге нису биле у њему. Распитао сам се код возача. По његовом сећању описани путници нису ни пошли из Београда. На клупи поред Моравице, читао сам новине, погледао ретке пролазнике, слушао жубор воде и пуним плућима пио чист ваздух, за који сам од неког чуо да лечи анемију. Прочитао сам новине два пута, па пошао ка аутобуској станици.

Боже, како дуго траје тридесет минута на празној станици у граду у коме никога не познајем. Почео сам осећати глад. Мојих колега није било ни у том аутобусу. Иста прича са возачем и исти одговор. Отишао сам у хотел, напио се воде и обучен легао на неразмештен кревет. Био је почетак јула, а мене је пробудила хладноћа која је улазила кроз отворен прозор. Са Голије је долазио хладан ваздух коме се изгледа радују само анемичари. Покрио сам

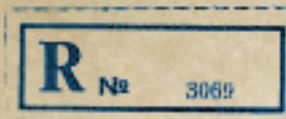

се ћебетом и покушао спавати. Дуго сам био будан, а пред зору сам заспао чврстим сном уморног човека. Те вечери нисам ни помислио да би требало навити сат да ме пробуди, а требало је. Успавао сам се као да нисам спавао неколико ноћи. Стигао сам на станицу неколико минута пре јутарњег аутобуса. Није их било у њему. Прошло је двадесет четири сата од оне две погачица, а глад сам добро подносио. Теже сам подносио неизвесност него глад. Размислим како да убијем време до доласка поподневног аутобуса. Нисам имао великих могућности и кренем према парку. У парку сам разгледао бисте народних хероја из тог краја. Лепо лице Милинка Кушића врати ме у сурову збиљу и уби последњу наду. Подсети ме да је сутра дан устанка народа Србије. Сутра је нови дан, сутра је Ивањдан и седми јули, и мој рођендан. А око мене тишина, само се чује хук реке и окрет турбина из правца електричне централе. Знао сам, ако не дођу данас, сутра сигурно неће доћи. Зашто би и долазили када је нерадни дан и празник је. Некако сам успео дочекати аутобус у коме нису били.

Сунце је нагло зашло иза високог брда, одлазило је у туђе далеке земље. Одлази тамо где радници сваког месеца примају плате. У овом јадном стању стрепим због одласка сунца, чини ми се, ако сада оде, никада се нећа вратити. Када сам испратио сунце, вратио сам се у хотел, напио се воде и легао обучен.

Рођендан сам провео у кревету. Радио сам оно што највише волим, пио сам из руке млаку воду која је slabим млазом текла из чесме у хотелској соби и одзвањала по зодовима кофе. Пио сам неколико пута, а зашто и не бих, рођендан ми је. Глад нисам осећао. Спавао сам, будио се, пио воду и спавао. Сањао сам сунцокрете и бистре пенушаве слапове и ветрењаче, макова поља и зелене вреже на које су биле везане безбројне жуте и зреле диње. Чуо сам валцер и зриковце у топлој ноћи и изазовни шушањ свиле. И тако до поднева у четртак. А онда сам пошао у град. Пред спомеником Милинку Кушићу почела ме је хватати паника. Никада ми моје окружење, ни вода ни

ваздух ни земља ни небески свод нису изгледали безнадежније и страшније. У тој помутњи ума, људи ми нису били криви, нисам осећао љутњу ни према коме, ни знаном ни незнаном. Помрачени ум је моје тело и моје биће везивао за големи брод који лагано тоне окружен тајанственом самоћом и тишином. Помислио сам да лудим. Прочитао сам нешто на спомен-табли што претходних дана нисам видео, а ако је писало тако као што сада читам, морао сам видети. Испод бронзаног попрсја моје замагљене очи виделе су натпис: „Народни херој Милинко Кушић, рођен 8. априла 1912. године, у селу Свиштици. Погинуо храбро 24. марта 1943. године, у селу Мајкић Јапра у Подгрмечу“. Страдао је херој у мом родном селу.

Ја сам се предао и сада док овде седим осећам само стид. Овако мора да се осећа војник када положи оружје, а ћосави непријатељски позадинац спроводи јунака у логор. Пролазе поред жена и деце који су од њега очекивали спас, а сада гледају како га овај бубуљичавко пожурује ударајући га пушчаном цеви у ребра. Ја сам се предао и треба тако да се осећам када сам у мислима част мењао за стид. Седео сам опуштено, без воље и наде зуррио у земљу, јер сам се предао. На клупу поред мене тихо је сео непознат човек. Нешто је причао што нисам најбоље чуо и разумео. Мора да сам лоше изгледао. Читао сам из његових очију нешто што је могло бити чуђење, а затим сам чуо и почео разумевати речи:

„Мајсторе, шта је било? Је л` ти неко умро? Познајеш ли ме, ја сам Војо, упознали смо се у фабрици, сећаш се, оставио си алат код мене.“

Мени је било свеједно и ко је и шта прича и какав алат. Не знам ја за никакав алат, ни њега не знам. Знам да сам појео две погачице у понедељак пре четири дана. Вероватно сам то и рекао. Човек је нагло устао и журно отишао из парка према цркви. Гледамо се, Милинко и ја, немо, без рече. Он не може ништа да каже, а ја још сам мало живљи од њега, и немам му шта рећи. Утом поред мене седе човек што каже да се зове Војо и одмотава

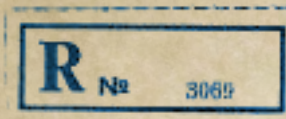
папир а на њему векна белог хлеба и дебели комади саламе. Остави те божије дарове на клупи поред мене и оде стазом посутом туцаним каменом према хидроцентрали. Не узимам ништа, мислим да варка мојих чула збија са мном шалу. Очима не верујем, али ме чуло мириса враћа у стварност. Мислим да се ти мириси не би ни осетили нигде као овде, у чистом поднебњу што анемију лечи. Јео сам без воље и полако, у чудном стању самосажаљења, које је у овој самоћи постало основ свега и лош закон целог човечанства. Мислим да нема ничег јаднијег од човека у самоћи. Стога захтевам да се прошири листа смртних грехова, та осма тачка би гласила: Грех је бити сам!

Споро сам жвакао и тешко гутао храну, али сам осећао да се са сваким залогојем снага враћа у тело, а у глави разведрава. Милинко је погледао на моју гозбу, али га нисам нудио. Нисам много појео. Док сам остатке замотавао, појави се Воја из правца хидроцентрале. Одмах сам га познао. Седе поред мене, седели смо и ћутали, а онда сам му испричао све од недеље до данас.

„Ти си, мајсторе, начисто луд човек.“

Каже па заћути. Седели смо још неко време у пријатној хладовини он, ја и Милинко, само ми народни херој није више био најбољи друг и земљак по смрти. Сада је то постао Воја, добри човек из Ивањице. Прешли смо у ресторан хотела „Моравица“. После предјела у парку, Воја у ресторану наручи салату и роштиљ, и док смо чекали наруџбину, отпоче своју причу. Спочетка сам мислио да тако говори да ми буде лакше или да ублажи код мене осећање стида:

„Е, мој мајсторе, свакога понекада снађе невоља. Моја није била тако гадна к`о твоја, али је мени моја изгледала страшно јер сам је ја преживљавао. Градио сам кућу ту изнад станице. Да си знао, мог`о си доћи још у понедељак. Градио сам онако,

брате, раднички. Кад нешто скупим пара купим материјал, дођу другари да помогну и углавном мало-помало догурам до малтерисања. Погодим се са Милијом да платим по квадрату. Радио је он, ја му помагао и ту и тамо давао понешто пара и једног петка, покасно богами, завршисмо са малтерисањем. Како је већ био пао мрак, договоримо се да ујутро дође да премеримо и да направимо обрачун. Сутрадан Милија дође рано, ови његови пренели скеле у комшилук и раде. На брзину премерисмо, сабрасмо и одузесмо и ја њему дугујем тачно четрнаест хиљада четристо четрдесет динара. Ама знаш, кад се уклопи онда се баш поклопи, ни он ми није веровао, у динар сам имао колико тражи. Када сам га исплатио, остао сам у кући без динара. Била је субота нешто пре подне.

Пођем у варош да позајмим од неког нешто пара до понедељка. Посао би ми обавило и петсто динара, али би ме срамота да ко какав балавац тражим ситне паре. Сретнем код станице Ивана Рабреновића и потражим на зајам три хиљаде. Он се насмеја и рече:

‘Да си, Воја, тражио петсто динара, мог`о сам ти дати али откуд ми пред плату три хиљаде у џепу.’

Следећи ми каже да нема, а неко се чуди откуд то да ја тражим паре, када до сада никада нисам зајмио. Идући тако, видим кроз прозор овог хотела некакво славље. Састављени столови, на њима јагњићи, прасићи, роштиљ, пастрмка, а на челу стола мој отац. Био је директор пољопривредне задруге и тог дана су славили дан оснивања. Уђем у салу, кад ме отац виде, командује:

‘Музика туш!’

После туша завлада тишина, отац као да држи говор, рече:

‘Драге моје колеге, погледајте овога мога веселника, сигурно је дошао да тражи паре. Зида кућу, хоће да буде самосталан, а не може без оца.’

Кажем да нисам дош`о зато, него сам га видео кроз прозор па да га поздравим и да честитам празник предузећа. Изађем из „Моравице“ к`о покисла кокош. Вратим се кући, жена од старог хлеба направила шерпу попаре. И тако дочекамо понедељак, примим плату и живот се настави кретати својим током. Видиш, мој мајсторе, свако има свој црни дан у животу.“

Кад смо завршили са ручком, зове конобара и плати цех. Затим преостали новац стави испред мене на сто, устаде и рече:

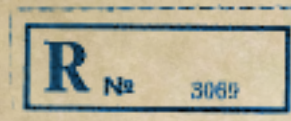
„У петак пре но што сте дошли примио сам плату, вишак и регрес за одмор. Не знам да ли овде има петнаест или деветнаест хиљада, ја сада одо у клозет, а ти узми колико ти трба. Врати кад будеш могао.“

Пред њим сам узео хиљаду динара, а остатак му вратих уз обећање да ћу тражити ако ови моји не дођу до понедељка.

Моје колеге су стигле са новцем у петак јутарњим аутобусом. Нисам им причао све, али сам им казао неке детаље. А они мени испричаше разлоге недоласка.

Када су стигли у Београд сазнаше да је за понедељак у предузећу заказан штрајк. Пристигле су и остале колеге са свих градилишта, чврсто решени да штрајкују у кругу предузећа док им не исплате све зарађено и док не добију гаранције о редовном исплаћивању наредних плата. У четвртак су добили гаранције и нешто новца и дали обећање да ће сутрадан сви бити на радним местима и да ће радити у нерадне суботе и недеље како би надокнадили време изгубљено у протесту.

Са Војом смо се дружили до завршетка посла. Покушавао сам некако да му се захвалим, али ми то није полазило за руком. Чак могу казати да је платио више тура у кафани нама него ми њему. Говорио је:

„Ја сам овде домаћин, када дођем у Београд ви плаћајте.“

На разанку смо разменили адресе и телефонске бројеве и зарекли се на вечно другарство. До данас га нисам видео. Ја избегавам Ивањицу из знаних разлога, а зашто он избегава Београд и мене, не знам.

У повратку из аутобуса сам гледао кроз прозор лепо крајолик поред пута и сањалачки се радовао. Имао сам развијен смисао и добру способност да маштам о неодређеним особама и незнаним пределима. Размишљати о неком знаном је лош начин да се потроши време у путовању. Док у мисли призивам каквог познаника, јављају се успомене, па их понесу тамо где нисам хтео да оду. У мисли сам пуштао зелена поља и пој птица, зујање пчела и цвркулт цврчка у топло предвече, истих оних цврчака што ми у рођенданској ноћи у оном пустом хотелу бише једина разонода...

Живот је чудо невиђено, и пун је обрта зато и даље учествујем у њему. Све те ружне утиске поништила је лепота једног детета. Био сам крштени кум најлепшој девојчици на свету, чији је отац пореклом из околине Ивањице. Моја Ивана, моје несташно кумче израсло је у предивну девојку. И као да зна за све моје муке везане за Ивањицу, свакога дана враћа туђе дугове, а да тога није свесна. Недавно се вратила после неколико дана боравка у очевом селу. Онако висока делује као права девојка, а као неко дериште и прича дечијом душом:

„Знаш, куме, горе у Станићима је баш лепо, али само тако два дана. Мораш ићи са мном да видиш. Седим увече испред куће. Са свих страна чују се звукови које до сада нисам чула. Певају некакве птичице, цврцци цвркућу, јави се крупним гласом нешто. Тата каже да је то сова. А онда куме, као да неко окрене невидљиви прекидач и све угаси. Настане тишина од које уши боле.“

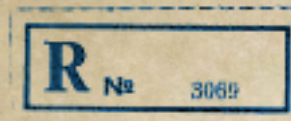
Још се не усуђујем поћи тамо. Сачекаћу мало да позавршавам некакве послове, па ћу на пут. Отићи ћу оним јутарњим аутобусом и покушаћу пронаћи доброг човека Воју. Сешћемо на клупу, испред Милинка, ако га пронађем. Можда Милинко неће бити више тамо, клупа ће бити на истом месту, то сигурно знам. Мислим да нема толико будала на овоме свету које би је померили из оне рајске хладовине. За Милинка нисам сигуран. Чујем да се ђенерал Дража вратио кући и да столује стотинак метара од места где сам последњи пут видео Милинка. Ако затекнем Милинка, казаћу му да је тачно оно што ми сам прочитао у оној глади, на плочи испод његовог попрсја. Он је стварно страдао у кући нашег кума Пере Цакуле у родном селу. То сам сазнао касније и није ми никада било јасно како сам могао прочитати нешто што није писало и за шта донедавно нисам знао да је било.

Пре неколико ноћи сањао сам мог добротвора Воју. Није се много изменио. Зове да дођем. Помиње некакав датум и каже, додуше у сну:

„Дођи, мајсторе, да се испричамо, ако до тада не дођеш, нећемо се дуго видети.“

Има до тог дана још доста времена. Мораћу ускоро на пут. Нећу да чекам задњи дан. Ухвати ме некада жеља да кренем, јави се као љубавна чежња, а онда ми нешто скрене мисли па привремено заборавим Воју и Ивањицу. Да није тога скривеног страха, лакше бих се одлучио да пођем на пут. Некада када се све коцке уклопе, и лепо време и доколица, довољно је да се јави било што па да одустанем. Тражим и налазим оправдање и олакшавајућу околност за немирну савест.

У прошлу недељу вратио се кум са села. Каже да је Воја умро три дана после оног датума. Срце га је издало док је спавао. Наши стари приповедају да у сну умиру људи добре душе и да се прбуде весели, одморни и наспавани када стигну у рај. Волео бих

да је тако. Добри Воја је то и заслужио. Ово мало времена без душе што ми је преостало смирујем тиме да је у свемиру до савршенства избалансиран однос добра и зла, те да је неко уместо мене платио Воји за сву његову доброту и поштење, од смрти па за вјек вјекова.

Јован Н. Бундало, 74 године
Инжењер организације рада, Београд

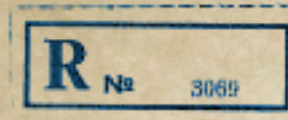
МОЈА ЈУБИЛАРНА 2019. ГОДИНА

Прелиминари. Сада, када исписујем ове реченице, ушли смо у трећу пандемијску годину, а ја сам претходне пандемијске године, на „Велику Госпојину“, 28. августа, срећно ушетала у 78. годину живота, блистава ума и активног научног рада. (За информацију, много година пре мене, у исти дан рођен је и Јохан Волфганг Гете, писаци пријатељ нашег Вука Стефановића Караџића). Претходне две пандемијске године су ми донеле блокаде за путовања за учешћа у раду конгреса, али ја сам виртуелно, преко разних интернет платформи „путовала“ у Рим, Атину, Милано, Лавов, Кијев, Варшаву, Индију, Бразил... У тоталу, за две године, 20 виртуелних учешћа у научним скуповима и разговорима са колегама широм света и све из стана.... и без скупих авио-карата и преседања на различитим аеродромима..

Али да се вратим на моју јубиларну 2019., претпандемијску, 75. прелепу годину мог живота. У случајним сусретима, на научним предавањима, сусретали су нам се погледи и осетила сам, да ми је „путем сунчева зрака“, који израња из сумрака живота, незнанац удахнуо младалачки дух. Осетила сам да сам одједном заборавила да сам у 75. и почела да се осећам као да сам у 25. Али и у наредном случајном, сусрету он проговори, да сам му мојим погледом обасјала лице и удахнула младалачки дух. Значи била је узајамна размена младалачке енергије погледима очију. Животна и научна надахнућа су била нова, прелепа, али и реализације нових научних идеја у публикованим радовима.

И тако отпоче моја јубиларна, 75. година живота и јубиларна научна година, после више од пола века посвећености науци. Иако сам очекивала да, у тој години, само сумирам научне и животне резултате и не путујем, већ да мало предахнем од путовања широм земљиног шара, није се то догодило.

Пут у Рим и сећања на ранија путовања.

У фебруару, те јубиларне, путујем у Рим, и учествујем у великом научном скупу. На знаменитом и престижном Универзитету Ла Сапиенза, мој млађи и веома међународно активан колега Валтер Лакатбонара, је организовао међународну Конференцију NODYCON 2019, посвећењу сећању на професора Али Најфеха, са Вирџинија политехнике. Ја сам била члан „Адвајзори комитета“ те конференције. И била сам веома почаствована, јер се професор Валтер сетио да сам га позвала, пре скоро две деценије да, као млади научник, буде предавач по позиву на Мини симпозијуму, који сам организовала у Сент Петербургу на конференцији АРМ.

У 2019, тој мојој јубиларној 75. години живота, публиковала сам, поред осталих, и један рад у часопису *Nonlinear Dynamics*, који је основао професор Али Најфех. Иначе, са професором Али Најфехом ме је упознао 1996. године, у Сант Петербургу, на научној конференцији „Асимптотика у механици“, мој академски консултант, академик Јури Алексејевич Митропољски из Кијева, у Украјини. Раније, 1972. године, мој професор Рапковић Данило и ја као млади асистент, смо у Познању, у Пољској учествовали у интернационалној конференцији ICNO Познањ. Рад, који сам тамо саопштила, и који је затим публикован у пољском часопису Нелинеарне осцилације, професор Али Најфех је цитирао у својој светски познатој монографији о Нелинеарном осцилацијама, публикованој код Шпрингера 1974. То је био један од прва два цитата, на моје публиковане радове у познатим научним монографијама. Али то сам сазнала тек после скоро пола века. Последњи мој сусрет са професором Али Најфехом био је 2010, на конференцији на Вирџинија-Тех у САД, у чијем раду сам учествовала, пре пута у Бразил. Тамо, ме је позвао академик Јозе Мануел Балтезар, да одржим пленарно предавање на научном скупу из нелинеарне динамике, у Сера Негра. Тада сам слетела прво у Сао Паоло и упознала тај град. Било је интересантно посетити

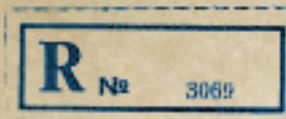

Базар у Сао Паолу, на коме је било много уметничких слика на кожи са егзотичним детаљима животиња и мапама делова Бразила, поред разних рукотворина од разнобојних драгих камена. Тог дана сам, на улицама Сао Паола, видела и много полицајаца на коњима, који су крстарили градом због најављених неких парада.

Али да се вратим на 2019. и пут у Рим. Са мном су у Рим допутовала и два млада истраживача са мог пројекта. А допутовала је и моја некадашња докторанткиња, која је те године била на постдокторском усавршавању на Кардиф универзитету у Велсу, др Јулијана Симоновић. Млади истраживач Стева Пауновић је први пут био у Риму, и први пут учествовао у једном међународном скупу од 400 учесника. Памтим његово одушевљење Римом, а како је у њему било много младалачке енергије обишао је много културно историјских и уметничких објеката и знаменитости Рима. Неуморно је, у паузама конференције, посетио многе музеје, а међу њима музеј Леонарда да Винчија. Мене је то подсетило на моје раније посете Руму, али и на 2008. годину, када је у је у Нишу гостовала изложба са свим скицама и макетама модела и уређаја, које је изумео Леонардо да Винчи. Те године, у то време у мају је, на мој позив, боравио професор Рега из Рима, ради учешћа у комисији за одбрану Јулијанине магистарске тезе и ја сам га повела да види ту изложбу. Тада је прокоментарисао: „Невероватно да ја, рођени Римљанин, у Нишу, посећујем изложбу експоната и макета Леонарда да Винчија“. Ја сам додала: „Па, Ниш је, не тако велики као Рим, али је царски град, у коме се родио Константин Велики, римски император.“

Овога пута, 2019. године, у којој је то била моја пета посета Риму, на мене је најимпозантнији утисак оставила церемонија отварања конференције. Наиме, у оквиру отварања Конференције и прва пленарна предавања су одржана у Базилици Светог Петра, док су остала предавања организована кроз паралелне сесије и одржана на Грађевинском факултету, Сапијенца универзитета у

Риму, до Базилике. Са импозантног степеништа улаза у зграду тог факултета погледом се обухвата велики Колосеум, по коме је Рим најпознатији. Ја сам становала у улици „Кавур“ и до Базилике је водило једно једино степениште са много степеника, које ми је било тешко да савладам са својих 75. година.

На отварању, у Базилици Светог Петра, одржан је и велелепни музички програм праћен и визуелним компјутерским анимацијама феномена нелинеарне динамике, као и разнобојним прелепим фракталима. Заиста је све било импресивно и за мене. Али је било и упоредиво са прелепим музичким и гимнастичким перформансом на отварању светског конгреса теоријске и примењене механике у Монреалу 2016.

Професор Волтер Лакарбонара, главни уредник часописа (M21a): *Nonlinear Dynamics, Springer*, са својим тимом је био заиста врхунски организатор не само научног дела конференције, него и социјалног програма, тако да је учесницима приредио „царски амбијент“, баш онако како то Италијани умеју, а и имају чиме да фасцинирају посетиоце Рима и Италије, у време учешћа у научним скуповима. О сервирању послужења у време коктела добродошлице, или конференцијске вечере у прелепом дворцу, недостају речи да се та лепота севираних талијанских специјалитета опише. А у тим условима су и прелепи први сусрети учесника Конференције.

Мај месец и виртуелна посета Лавову у Украјини. Традиционално, у прелепом украјинском граду Лавову, већ две деценије сам учесник по позиву и члан Научног комитета конференције машинских инжењера Украјине, ИСУМЕЛ Лавов. У програму ИСУМЕЛ Лавов, мај 2019, учествујем са пленарним предавањем, али онлајн и пуно разговарам са колегама из Лавова. Све осећам као да сам у Лавову. Лепо је сусрести се са професорима Богданом Киндратским, Владимиром Гелетијем, а и подсетити се ранијих сусрета са академиком Панасјуком и другим колегама.

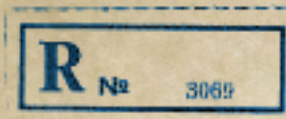

Када сам први пут била у Лавову, посетила сам апотеку, која је била основана као прва у Европи, а и данас има део којем се праве лекови као и пре једног века. Посетила сам и познату лавовску улицу у којој су старе зграде још из времена када се плаћао порез према броју прозора на згради и када се богатство власника одређивало према броју прозора.

Лепота Сремских Карловаца у јуну 2019. Моја поста Сремским Карловцима, крајем јуна, заиста је представљала право уметничко освежење, када сам се нашла у прелепом здању зграде Карловачке гимназије. Отварање Конгреса механике Српског друштва за механику је у прелепој сали са зидовима осликаним многим сликама. Ја председавам првом пленарном седницом, на којој су одржали предавања, професори Валтер Лакарбонара са Ла Сапиенза Универзитета из Рима и Здравко Тетзе са Универзитета из Загребa. За мене право уживање, као и част да представим када два изузетна научника из области механике држе своја предавања. Башта Карловачке гимназије сва у разнобојним цветовима и цветним композицијама. Право уживање седети у овом прелепом амбијенту.

Пут на исток у Башкирску републику Руске Федерације, у прелепу престоницу Уфа. Крајем јула и почетком августа са сином, снахом и троје унучади, Михаелом, Дамјаном и Филипом, проводим сунчане дане на грчком мору, негде на Атосу. Уживам у дружењу са породицом, и пливању у морској води, која ме милује и онда надахнућа .. смишљам решење динамике реономног система... и у мислима анализирам нелинеарне феномене... Прекрасна научна надахнућа.

Размишљам и разматрам финансијске могућности да покријем трошкове пута у Уфу, као и у Кијев, али и моје физичке могућности у 75. години, да издржим напорни пут, од пет сати лета авионом, до Уфе, са преседањем на Московском аеродрому Шереметјево. Желим да учествујем у Сверуском конгресу

теоријске и примењене механике. И скоро сам одлучила да одустанем од тог пута, иако сам жарко желела да учествујем у том значајном интерном конгресу Руске федерације са преко хиљаду научника.

И како на одмор не носим лаптоп и не читам електронску пошту, негде на пола периода летовања на мору, замолим сина да на свом компјутеру, без кога не иде никуда на пут, „баци поглед“ на моју електронску пошту. И он ме обавештава да сам, поред многих мејлова, добила мејл и од Јулије и пита да ли знам ко је то. Кажем да, и да је то млада талентована професорка Јулија Жук из Организационог одбора у Сверуском конгресу. И Владимир чита мејл даље... и обраћа ми се „Моћни Бакусе“, тако ме ословљава од како имам унукe, а ја се не љутим, и каже „Организациони одбор Сверуског конгреса теоријске и примењене механике те обавештава да су одлучили да ти плате авио-карте и да будеш гост конгреса, само треба да их обавестиш да ли долазиш на конгрес“. Не могу да верујем да сам то чула и случајно сазнала за ту могућност, која се појавила и ту част, коју су ми указали тим мејлом. И наравно да сам са великом радошћу то прихватила и о томе их обавестила. Академик Ирина Горлачова је председник моћног Националног комитета Теоријске и примењене механике Руске Федерације, а и академик Феликс Черноуско, који је инострани члан САНУ, ме познају из многобројних сусрета на међународним конгресима широм света, и знају да сам у младости била домаћин многим врхунским научницима из СССР-а и Руске федерације, па претпостављам да је то била њихова иницијатива и одлука.

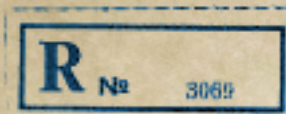
На конгресу је било око хиљаду учесника, који су сви говорили руским језиком, а ја сам била један од ретких иностраних учесника, који је своје научне резултате представио на енглеском, иако говорим и руски језик. Научила сам га у Украјини, када сам као млад истраживач боравила у Кијеву, у Институту НАНУ 1971. Са овог конгреса, понела сам једну уникатну фотографију, од малобројних других, са конгреса, јер је на њој било сликано скоро

свих хиљаду учесника. Имам још једну сличну из Кине из Ханџоа са конференције на којој је приближно толико ученика. Научници из области Теоријске и примењене механику су један од главних покретача напретка и у разним областима, и науке и технике, у овој светској и научној и технолошкој велесили Руској федерацији. Тамо су одувек схватили значај утицаја Теоријске и примењене механике у прогресу, од природних, медицинских, техничких наука и примена па до космичких достигнућа.

Конгрес је одржан у ново изграђеном и велелепном и импозантном Националном конгресном центру града УФА, престоници Републике Башкортостана Руске федерације и на обали реке Белаје.

Секција у којој сам одржала своје предавање, је била смештена у шареној, разнобојној, башкирској шатри смештеној у холу, на првом спрату Конгресног центра Уфе, поред свечане сале за ручак руских академика. Ја сам уживала у том Башкирском националном објекту, који ме је увесељавао својим шаренилом. Остале секције су биле у класичним учионицама, док су пленарна предавања академика била у великој дворани, у којој је одржана и свечана церемонија отварања Конгреса, али и концерти националне старе музике, али и савремене музике у којима смо уживали. Музички програми и перформанси су били праћени и компјутерским светлосним анимацијама и приказима елемената нелинеарне динамике система. Све је било и бал за научни ум, али и бал за интелект. Указана ми је и част да ручам и вечеравам у свечаној сачи за руске академике, и да не чекан велики ред за ручак са осталим многобројним учесницима Конгреса. Национални комитет теоријске и примењене механике Руске федерације, на овом конгресу доделио је медаљу имена А. Ј. Ишљинског, знаменитог светског и руског научника, нашем савременику, истакнутом научнику у области управљања кретањем, роботичару, академику Руске академије наука Феликсу Леонидовичу Черноуску, који је и

члан Српске академије наука и уметности.

Овде ћу само, из многобројних сусрета, написати један изузетни детаљ из сусрета у паузама Конгреса, са изузетним академиком Феликсом Черноуском. То ми је Черноускова прича о избеглиштву у Уфу са баком из опсаде Лењинграда, у друго светском рату, преко залеђеног језера Ладога. За тог изузетног савременог научника роботичара, град Уфа је био спасење и бег од опсаде Лењинграда, глади и хладноће, али и „топло заштитничко крило“ под заштитом своје баке.

На Конгресу сам се срела са колегама, научницима из Руске федерације, које познајем скоро четири и више деценија, али и младе научнике нове генерације. Нажалост, једног броја мојих научних пријатеља великана савремене Теоријске и примењене механике, није било међу учесницима овог конгреса, јер су у то време били у поодмаклом животном добу, које им не дозвољава путовања, на пример, Иљу Блехман, а неких и више нема међу живима, академика Н.М. Матросова, В.В. Рунјанцева, В. Белетрсклг, К. Фролова....

Још, један мој колега и научни пријатељ, Иља Блехман, је такође са баком био евакуисан из опседнутог Лењинграда, у другом светском рату и спашен гласи и хладноће, и доживео је 91-ву годину живота у активном научном раду, али га је опасна корона покосила у 2020-тој години.

Посета Кијеву и пленарно предавање на дан мог 75. рођендана и празник Велика Госпоина. По завршетку Сверуског конгреса Теоријске и примењене механике и Уфо, са много импресија о програму Конгреса, сусретима са многобројним колегама и импресијама о архитектури новог конгресног центра у УФИ, летом из Уфе, преко сада импозантног, са новодограђеним терминалима, аеродрома Шереметјево у Москви, слетела сам на наш аеродром „Никола Тесла“. И одмах након неколико сати, другим летом, одлетела сам до Кијевског аеродрома у Бориспољу.

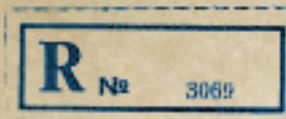

где ме је чекао брачни пар Наталија Пучко са супругом, који су моји добри пријатељи. Била сам одсела у хостелу Института последипломског образовања Украјине, на „плшћади“ на којој је „Васиљкијевскаја“ станица метроа. Кијевски метро је познат по томе што има најдубљу подземну станицу у свету, која се налази на скоро 350 метара испод нивоа улице. Свака од станица подземног Кијевског метроа је нивоа уметничког прелепог подземног дворца, којима се морамо дивити.

Овде ми је све било јако познато и осећала сам се као „код куће“. Иако се Кијев мења, ја сам га упознала још 1969, односно 1971. године. Волела сам да са Тањом и Валентином седим на тераси ресторана, тик уз Метро „астановке Храшћатик“, где смо јеле, усред зиме, „марожено с варенијем“. У то време код нас се, у сред зиме, није јео сладолед нити пио „ледени малочниј коктел“. А оба су за мене биле послатице, тако да и данас осећам те укусе, када ми се јаве сећања на те боравке у Кијеву. Данас се и улице у Кијеву другачије зову. Нема улице Лењина. Сада је то улица Богдана Хмељницког. Нема ни имена улице Рјепина 3, на којој је Институт математике НАНУ, јер је то сада „бул. Терештенкивска 3“.

У програму научне конференције „Савремени проблеми механике“, у организацији Катедре за механику Универзитета „Тарас Шевченко“, моје пленарно предавање је било првог дана, 28. августа 2019, баш на мој 75. јубиларни рођендан. Да сам то планирала не би било тако. Али десило се. И моја колегиница, коју дуго познајем, др Татијана Краснопоскаја имала је пленарно предавање тог дана. Ја добијам честитке, цвеће и бомбоњере од професора Јарослава Жука, и других колега. Сетили су се мог рођендана. Претпостављам да је то иницијатива Наталије Пучко, добре сараднице преминулог академика АНВШУ Олега Александровича Горошка, мог драгог колеге, на чији предлог сам, 1996. године, постала члан Академије наука високих школа Украјине. Те године сам јуна, учествовала у једној конференцији

у Доњецу, и одржала пленарно предавање „о мојим векторима момената маса и примени на кинетичке притиске ротора“. Њему се то допало, па ме је предложио за избор у АНВШУ и изабрана сам, пре него што је до мене уопште и дошло његово писмо, са питањем „да ли сам сагласна да ме кандидује?“

Симпозијум Нелинеарне динамике у Београду, 2019, био је посвећен мојим животном и научном јубилеју. Симпозијум је протекао у посетама научника из Пољске, Украјине, Италије, Енглеске, Русије, ...овде нећу описивати научни део, већ само неколико акцената. Ја сам се радовала таквој части и сусретима, али ме је највише обрадовала Рођенданска књижица са педесетак честитки украшених сликама и фотографијама из ранијих сусрета са тим мојим драгим научним пријатељима из Рима, Харкова, Лођа, Лублина, ... Наравно, дошла је и велика радост, када ми је академик Александат Накоњечниј, председник Аладемије наука високих школа Украјине уручио медаљу „Јарослав Мудри“. Била сам веома срећна због те медаље, иако сам, деценију раније, постала Лауреат медаље „Свети Владимир“, највишег признања те Академије наука.

Конференција „Нонлинеарити“ у АНН у Београду. Из Ниша, где станујем, новембра, пустијем поново у Београд. У раду мале конференције, посвећене јубилеју 110 година од рођења врхунског научника свог времена, физичара Н.Н. Богољубова (1909 -1992), сам учествовала са једним саопштењем. Мотив ми је био да допринесем научном програму, и унесем сећања на то да је он био ментор мог академског консултанта, академика Јурија Алексеевича Митропољског. И, наравно, да укажем колегама да припадам познатој школи асимптотских метода нелинеарне механике Крилов-Богољубов-Митропољски, У раду ове конференције је учествовао и акадрмик НАНУ Анатпчиј Глибович Загородни, кога сам тада упознала. У 2020. години је изабран за председника Националне академије наука Украјине после веома дугог мандата преко пола века претходног председника.

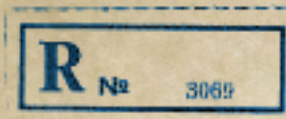

CASTR Sedlice Poland. Ово је традиционална и изузетна конференција о Компјутерским алгебарским системима и примени у настави и истраживањима, која се организује у Седлицама у Пољској. Мој колега Александар Прокопења ме је давно са двојицом колега из Русије позвао да, у оквиру ове конференције, организујемо Минисимпозијум из Класичне и небеске механике. И тако сам ја постала и стални учесник ове конференције и традиционално, и пленарни предавач. Тако сваке друге године из Београда полетим и долетим авионом до Варшавског великог аеродрома „Фредерик Шопен“, где ме дочека професор Прокопења, затим смести у воз на станици „Варшава западна“ или некој другој, а у Седлицама ме дочека моја драга колегиница професорка Агњешка Ступница. Тако ми путовање није нимало напорно. Али да није њихове помоћи нисам сигурна да бих се у мојој 75. години лако снашла на том комбинованом путу, иако ми то није први пут. Али срећом колеге и пријатељу су ту.

Обично уживам у учешћу и научним дружењима на у овој доброј конференцији, као и посетама велелепним замковима Пољске, којих овде има много и величанствени су објекти племства и културе Пољске. Изузетне уметничке слике, Гоблени, теписи, намештај у дуборезима и слично.

У Седлицама, посебна знаменитост је слика сликара El Greka, која је драгоценост једног манастира у Седлицама. Тако да никада не пропустим прилику да је опет поново видим. Доменикос Теотокопулос познат као Ел Греко (Кандија, 1541 — Толедо, 1614) био је шпански сликар.

DSTA Lodz 2019. У првој половини децембра Лођ је сваке године у свечаном прелепом „светлосном руху“ окићен са много хиљада светлећих лампица и прави град из бајке, који у вечерима фасцинира. Посебно је бајковит део града, где су давно били објекти текстилне индустрије, који је сада реновиран као део са музејом

текстилних старих машина и модерни тржни центар, а простор око као парк са зеленилом и простор у виду забавног парка, где се становници шетају и уживају у бајковитости преуређеног старог дела града.

Сваке друге године сам у Лођу више од две деценије, и као учесник међународне конференције, и као члан Научног одбора. Ову конференцију организује традиционално, академик Академије наука Пољске, професор Јан Аврејеццз, мој добронамерни колега и научни пријатељ, већ више од две деценије. Ја сам на, једној од првих Конференција, одржала пленарно предавање. И те 2019. године, професор је допутовао у Београд и 4. септембра одржао прекрасно пленарно предавање на међународном симпозијуму, у част мојих јубилеја. И први ми је упутио рођенданску честитку за рођенданску књижицу. Била сам почаствована, али о детаљима неком друго приликом.

У Лођ сам обично путовала, авионом до Варшавског аеродрома „Фредерик Шопен“, па затим аутобусом „Полиш Екстрес“, који иде са аеродрома до Лођа. У холу аеродрома стоји један црни велики концертни клавир, на коме понеки путник свира клавирске композиције Фредерика Шопена. То је за мене увек прелепи бајковити доживљај и зато волим овај аеродром. Поново ме подсети на 1963. годину, када сам први пут у животу путовала у иностранство, додуше возом преко Будимпеште, и допутовала у Пољску, и Вроцлав ради учешћа у Петој математичкој олимпијади, као члан прве седмочлане југословенске екипе младих математичара. Сећам се да су тада пољски грађани увек били благонаклони према Југословенима.

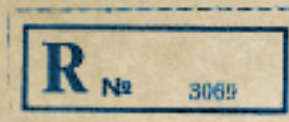
Епилог. Крајем фебруара 2020. сам поново путовала у Кијев. Тада сам већ срећно ушетала у 76. годину и учествовала са академским беседама у скуповима Академије наука високих школа Украјине, као и Националне академије наука високог образовања Украјине, а и Семинару механике Катедре на Универзитету „Тарас

Шевченко“. Вратила сам се са овог последњег путовања у Кијев авионом, летом 1. марта 2020, а тик једну недељу пре блокаде пандемијом, која и данас траје и хара ко аждаја... Имала сам среће да не будем блокирана на аеродрому Бориспољ у Украјини...

Др Катица Р. (Стевановић) Хедрих, 78 година
редовни професор Машинског факултета
Универзитета у Нишу

ПРИЧА ИЗ ВАРШАВЕ

Да ми је ико икад понудио плаћени туристички аранжман у Варшави, сигурно не бих прихватила, јер ме, нити Пољска, нити тај град, никада нису привлачили. Моја прва, велика заблуда!

Затим, кад год бих чула да је неко залутао у иностранству, или, још горе, да је изгубио путне исправе или лична документа, помислила бих – који морон! Како, уопште, то може да се деси? Друга моја, велика заблуда!

Управо све наведено, десило се мени у три дана, после више од педесет година мојих искустава у свим врстама путовања.

Крајем 2017. године, ненадано сам се обрела у Варшави, на аутобуској станици, у поноћ, у кишној, каснооктобарској ноћи. Сад, кад ово пишем, више ми делује да сам сањала, него да ми се стварно догодило. Те ноћи, то је био само логичан, непланиран низ догађаја који су започели претходно вече у луксузном хотелу на главној улици Каунаса у Литванији, кад ми је из јакне у антреу собе украден пасош. Неслутећи колико ће ми то проблема проузроковати, мислила сам да је најважније да су картице, новац и чекови остали нетакнути. Са путном исправом коју су ми сутрадан издали у полицији, једино сам могла да отпутујем друмским превозом до најближе амбасаде Републике Србије, која је у Варшави. Повратна карта на линији Вилњус – Минхен - Београд је пропала.

Стојим на пустој станици, нигде живе душе, спустила се магла, не види се прст пред оком. Не знам на коју ћу страну. Имам резервисану собу у хотелу за који не знам где је, ни како стићи до њега. Е, то је та Варшава! За дивно чудо, сад немам страх. Угледах такси станицу. Показујем адресу хотела. Двадесет пет километара од Варшаве, поред новог аеродрома. Грешка! Агенција која је урадила резервацију није знала да долазим аутобусом. Возач, старији човек, пензионер, примећује моју збуњеност и на енглеском језику ме умирује, да не бринем, има навигацију у таксију. Уз пут ми прича како мора да вози ноћу јер је виша тарифа, а новац му треба за болесну жену коју лечи. Мало ме

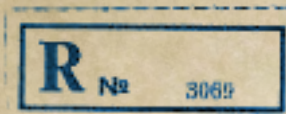
порази ово сазнање, и опет ми се некако уклопи у ту Пољску како сам је замишљала. И док се и ја изјадах шта ме је снашло, стигосмо до хотела.

На рецепцији узех неку скраћену туристичку мапу Варшаве да видим где сам. На крају мапе видех само стрелицу која показује пут ка аеродрому.

Сутра ујутру поново узех такси до Алеја Рож, локације Амбасаде. Радно време им је од осам сати, али ја, за сваки случај, кретох раније и већ у седам бих на адреси. Види се да је врло отмен крај. Старе, добро одржаване палате, са масивним гвозденим оградама и дивно уређеним двориштима. Кретох низ улицу према зеленилу које се одлично држало за крај октобра. Преда мном се указа лепота парка, са воденим каналима, мостићима, језерцима, разноврсним цветним лејама. Сунце се пробијало кроз густо зеленило а зраци, који су падали на јутарњу росу, као на хиљаде бисера расутих по трави, појачавали су чаробност призора. Табла са називом – Лазиенки парк. Касније сам прочитала да је парк био краљевско имање у доба краља Станислава Аугуста, намењено купању и уживању у природи. Ево и нечег лепог у тој Варшави – сунчан дан и парк. После јучерашњег дана, и свих догађања, баш ми прија. Парк је велики, са много монументалних палата. Најјачи утисак оставља Палата на води, као и Бела кућа, те Дајанин храм. Ту је монументални споменик Шопену (први споменик који су Немци уништили при улазу у Варшаву), затим споменик Хенрику Сјенкјевичу. Наилазим на ботаничку башту, јапански врт, стару оранжерију (објекат намењен чувању стабала поморанџи). Много лепоте на једном месту. Шетам и уживам, и готово заборавих разлог мог доласка на ово место. Време лети, умало и да закасим у Амбасаду.

Примила ме је тадашњи конзул Републике Србије, веома љубазна госпођа, пуна разумевања за моју ситуацију. Знамо се из телефонског разговора од претходног дана, када ми је давала инструкције како да се понашам у полицијској станици у Каунасу. Причам им у детаље шта је и како било, чак и са дозом хумора. Особљу је занимљиво моје лежерно понашање, јер су обично људи које је снашао мој „случај“ у паници. Видим ја да нисам једини

„случај“, да је то, изгледа хронична појава. У тој љубазности понуде ми помоћ око смештаја, исхране и свих додатних елемената око превода, судског тумача и другог. Обавимо потребне формалности и пошаљу ме у шетњу по Варшави док ми заврше „пасош“. Где да идем, кад немам појма на коју страну да кренем. Сетим се, извадим ону туристичку мапу да ми обележе где сам и где је центар града. И само што сам изашла на улицу, звони ми телефон. Зову ме из Агенције да потврде авио-карту за Београд, има још два слободна места, за лет у 16 сати. Не могу да потврдим док не добијем „пасош“.

Већ је прошло десет сати. Отопило, све око мене блиста, улице пуне света. Наилазим на споменик Копернику. Од њега води дугачка улица, где на безмало свакој кући стоји табла за подсећање шта се ту збивало. И не само на зградама, него и на плочницима. Нигде нисам видела толико меморијала – сећања на људе и догађаје. Град, који је кроз векове страдао и уздизао се, град који су Немци у Другом светском рату безмало сравнили са земљом, успео је да „устане“ и да се кроз послератне године обнови и унапреди. Народ који поштује своју историју, своје јунаке и хероје, своје научнике, песнике, писце, композиторе... И почела сам све више да се дивим граду који нисам знала, а о коме се код нас и не пише много. Шетала сам улицама и уличицама, враћала се и настављала пут. Не знам шта бих пре поменула!

Шетња обалом Висле, најдуже пољске реке, са погледом на нови део града на другој обали са облакодерима, пуних стакла и метала, велики, нови, национални стадион. У даљини се види велико здање Центра технике „Коперник“.

Пролазим кроз уске, наткривене улицице, налик тунелима, осликане јарким, пастелним бојама. Стижем пред неку стару цркву, велика гужва. Венчање, младенци управо излазе из цркве, опште весеље. Туристи гледају као атракцију.

Надаље, није било потребе за Водичем. Углавном, све је писало на туристичким таблама или сам информацију добијала од изузетно љубазних пољских грађана. Ишла сам, ишла, не могавши да се надивим свему ономе што видим. Црква Светог Крста (лазаристичког реда, са статуом Исуса погнутог под крстом, испред

цркве), Палата владе, школе, универзитет, академије, паркови, споменици, палате. Импресионирао ме је Саксонски парк, са композицијом статуа око велелепне фонтане, палатом и спомеником Незнаном јунаку. Седох на клупу да предахнем. За парк ми треба готово цео дан!

Настављам шетњу према старом граду. Историјско језгро Варшаве, део светске историјске и културне баштине, као изванредно обновљена историјска целина.

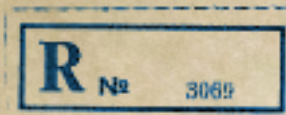
На Дворском тргу, доминира високи стуб са статуом краља Сигмунда III, подигнут 1644. године, у знак сећања на владара који је престоницу преместио из Кракова у Варшаву 1596. године. Са једне стране трга је Краљевска палата из 16. века. Минирана у Другом светском рату и потпуно обновљена 1971. године. У њој је сада музеј. Из торња Палате, у 11.15 сати оглашава се труба да означити време.

Катедрала Светог Ивана Крститеља, готичког стила, најстарија и најважнија црква у Варшави. У њој су вршена крунисања и сахрањивања владара, као и других заслужних Пољака.

На пијачном тргу, унутар града, налази се фонтана „Варшавска сирена“, по легенди, сетра „Мале сирене“ из Копенхагена, која је допловила Вислом и бацањем стреле означила место подизања града Варшаве. Лик сирене, заштитнице града, налази се на грбу Варшаве. Око трга је много радњи и све врви од туриста. Много сувенира, слика, свега.

Већ сам почела да губим оријентацију у времену. Не зову ме из Амбасаде, а из Агенције на сваких десет минута. У дванаест сати ми јављају да је закључен данашњи лет за Београд и да следећи имам за три дана. Да будем искрена, би ми и мило. Сад бар не морам да журим са обиласком Варшаве.

Сетих се проблема, хотела поред аеродрома. Не могу плаћати такси вожњу свих дана, те позвах Агенцију да ми резервишу собу у неком (не скупом) хотелу у граду. Добих потврду да је то „Radisson Blu Sobieski“, у самом центру. Супер! Значи, моћи ћу много шта обићи пешице.

У неко доба, јавише ми из Амбасаде да је све завршено, да је амбасадор потписао документ. Могу да га подигнем, али у наредних пола сата времена, јер им истиче радно време. Реално, немам појма ни колико сам далеко одмакла, опчињена свим шта сам видеала, да ли могу да се вратим за пола сата. Ипак сам стигла у последњем тренутку, јер да нисам, како се улазило у викенд, морала бих да чекам понедељак, а тад губим онај потврђени лет за недељу. Добила сам и инструкције за коришћење документа. Одахнула сам, мислећи да сам све проблеме решила и да преостала два дана могу да уживам у Варшави.

Одем у хотел, да мало предахнем па да наставим шетњу. Међутим, већ око 17 сати поче да пада мрак. Са прозора хотела, видим Палату науке и културе, соц-реалистичку грађевину, потпуно исту као зграде тог типа подигнуте у СССР-у. Како сам већ купила „Водич кроз Варшаву“, прочитах да је изграђена по налогу Стаљина, 1955. године, као поменутих „шест сестара“ у СССР-у, висока 234 м. Како Палата није далеко од хотела, а како је у близини и „Златна тераса“, велики шопинг-центар, кренем у обилазак. Палата је огромна и масивна. Раскриљена је на четири стране, симетрично. Обиље простора садржи позоришта, биоскопе, музеј технике. Више од петнаест минута ми је било потребно да је обиђем. Фотографисање је имало смисла само ако се одмакне од зграде пар стотина метара, тек тада улази у кадар целом висином.

Недалеко од Палате је поменути шопинг-центар. Већ је увелико мрак. Погледам са десне стране према мом хотелу је висока зграда хотела Marriott. Одлични оријентир! „Златна тераса“ је архитектонски занимљиво здање, са стакленом куполом, изнад неколико спратова. Шта нема да се купи! Ту сам провела скоро три сата, пропала ходајући и гледајући, те би ред да се вратим у хотел.

Изађем напоље, мрак увелико, онај „Marriott“ на десној страни. Кренем низ улицу и после стотинак метара наиђем на надземну пругу метроа. Висока ограда, ни прећи ни провући се. Кренем паралелно, рачунам, мора бити негде прелаз. Иди, иди, пруга се диже на камени зид, ал нема пролаза. Не сећам се да сам је видеала кад сам долазила. Наставим даље. Све ређе зграде

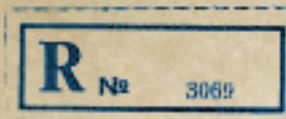

и сијалице, нигде живе душе, мрак све већи. Наиђох на неки парк. Сад сам била сигурна да сам залутала. Немам кога да питам где сам. Почнем да се враћам назад, да бар дођем до шопинг-центра, па да видим где ћу. Ноге не осећам. Наиђе такси, зауставих га. Кажем „Radisson Blue“, возач климну главом, ја уђох у кола. Знам да хотел није далеко, али сам потпуно изгубила оријентацију на којој је страни. Возисмо се дуже од петнаест минута. Заустави. Платих, безмало, колико и ону вожњу до аеродрома. Онако уморна, уђем у хотел, на рецепцији пружим картицу за кључ, и кад се не онесвестих. Рецепционерка ми објашњава да ово није мој хотел. Не могу да верујем! Гледам њу, гледам картицу, гледам хол, као да је скривена камера. Јесте „Radisson Blue“, али не *Sobieski* већ *Collection*. Нисам знала да има два хотела из „Radisson“ ланца. И да скратим причу, опет платим такси до мог хотела и правац кревет, да ми се више ништа не може догодити.

Следеће јутро, устанем и згранем се. Напољу пада снег. Нити сам обучена нити обувена за такво време. Шта да радим у соби цео дан! Разрадим ја у детаље онај „Водич“, и шта ме занимало и шта не. Обучем безмало све што сам имала у коферу и сиђем на улицу. Дува неки ледени ветар, снег мало посустаје. Нема више смисла да плаћам такси. Видим киоск са новинама. Питам продавачицу има ли неку карта за градски превоз. Купих карту за три евра, за дванаест сати вожње, за све правце и председања. Е, то је био провод. Возим се и пратим „Водич“. Где ме нешто интересује, сиђем, обиђем, па у тармвај.

Већи део времена сам посветила обиласку места страдања пољских Јевреја. Око 3.500.000 Јевреја, уочи Другог светског рата је чинило највећу јеврејску заједницу у Европи. Године 1940. сачињен је високи зид са бодљикавом жицом (видела сам његове остатке), којим је ограђено око четири квадратна километра простора у који су довожени Јевреји из целе Пољске (свих узраста и животних доба), повремено их је било више од 500 хиљада. Злостављани и мучени, превожени су у логор Требјенка на ликвидацију. То место изазива језу. И некако, цео тај тмурни, хладни дан ми је био под тим утиском.

Испред Музеја страдања Јевреја (занимљивог архитектонског решења) је Споменик херојима гета, висок 11 метара, постављен 1948. године. Место пред којим је клекао Вили Брант. Размишљам - да ли покајање може да избрише све патње, понижења и страдања? Да ли је овај део варшавске приче оно што ме је раније одвраћало од посете Варшави? Сигурно је да је све ово велико подсећање и опомена за будућност. Настављам даље.

Посебно је импресиван монументални споменик борцима Варшавског устанка, 1944. године, у ком је за 63 дана борби, страдало више од 150.000 Пољака. Нацистичка одмазда за устанак је била „сравњење Варшаве са земљом“. Сведочење – многобројне слике Варшаве из тог времена.

Пажњу ми је привукла и специфична, степеничаста композиција -Споменик палима и убијенима на истоку, са уписаним именима места тих догађања. Прође и овај дан.

Следећег дана одлазим на стари, мали аеродром, одакле морам директним летом отпутовати за Београд. Само нас је четири путника. Троје прође. Цариник прегледа мој „пасош“, врти главом и пита: „Шта је ово?“. Заиста, „пасош“ је дволисница са мојом сликом, личним подацима печатом и потписом амбасадора. Вадим цео досије, који има више од двадесет страница. Објашњавам на енглеском језику о чему се ради, али не вреди. Показа ми да идем у неку помоћну просторију. Седим и чекам, а време лета се примиче. Коначно, појављује се „конзилијум“ за процену документа. Кажу ми да морам да обезбедим комуникацију са Амбасадом и дају ми телефонски број, исти онај који сам позивала из Литваније. Недеља, знам да је Амбасада затворена. Реда ради, позивам број. За неверовати!!! Јавља се госпођа конзул (дежурна тог дана), мислећи да се јављам из Београда. Дајем телефон царинику, причају на пољском, не разумен ни реч. Враћа ми телефон, а госпођа конзул ми каже да не бринем, она одмах шаље гаранцију из Амбасаде, путем мејла. И тако, на крају седох у авион. Помислих – још је само остало да авион падне. Али није. Жива и здрава стигох у Београд, град из ког сам започела ово путовање.

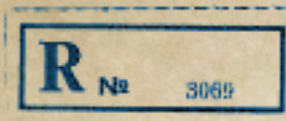

Имала сам потребу да понашање и поступке особља Амбасаде похвалим тадашњем Министру иностраних послова и то учиних путем електронске поште.

А „неомиљена“ Варшава, постаде мој предмет препоруке свима који крећу у обилазак европских метропола.

Љиљана Бошковић, 68 година
Дипл. инж. технологије, Аранђеловац

ЖЕЉНА ХЛАДНОГ ВАЗДУХА

Ово је сасвим обичан стан с наранџастим зидовима. Субота је. Кувам пасуљ за ручак. Сифон испод судопере капље већ неколико дана. Извадила сам све судове из доњег кухињског елемента. С времена на време носим их у купатило, да их оперем. Када се уморим, то радим у судопери. Потом скупљам трагове течности са дрвеног пода ормарића. Треба да бацим прву, па другу воду у којој се кувао пасуљ. Где то да учиним?

Исти такав сам спремала на Копаонику. Он ме је звао. Ја сам отишла. После ми је рекао да све чега се сећа је тај пасуљ. Божанствен. С буткицом, белим луком, першуновим листом. Ставила бих ја још много тога у јело, да сам понела са собом.

На Копаонику сам била бар тридесетак пута, до сада. Прешла сам га пешке од Брзећа до планине Кукавице. Лети, с јесени, у рано пролеће. Када би се испод снега јавили први каћуни. Љубичасти. Збијени и богати цветовима. Проучавала сам их у дубоком снегу. Уколико су мирисали, на оштром планинском ваздуху подсећали су ме на зову. Ћутала сам пред сваким од њих. Божанственим најавама пролећа.

Наједном сам стала. Села на степениште апартмана када ми је рекао да је ожењен. Ова планина за мене више није била иста. Недостајали су ми, да ме загре, моји наранџасти зидови. Нисам изустила ни једну реч. Али ни дозволила да ми изречене покваре дане одмора.

Била сам у Брзећу. Одлучила сам да своју љутњу, јад и бес потрошим на пут до водопада Јеловарник. Веома сам га добро знала. Макадамски, који треба пратити четири километара. Изнад којег се рађају брда, у свим правцима. И спуштају, готово немилосрдно, поред кромпиришта, у малињаке, пуна високих трава и великог зеленог неба.

Покушавам да из лонца у ве-це шољу источим врелу воду тако да ми не побегне ниједно зрно пасуља. Но, то је немогућа мисија. У одвод ми је дезертирала бар четвртина синоћ потопљених

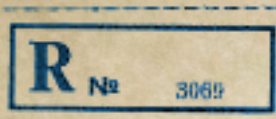
зрна. Пијаних, избезумљених, без циља. Тражећи смрт у канализацији као избављење. На столу, поред штедњака, поређани су судови, даска за сечење, цезве, попут насртљивих предела крај којих сам пролазила на путу за водопад.

Све ми је сметало. Чак и када сам стигла на километар од села до спомен-обележја на Мрамору где се августа 1944. године водила једна од највећих батака између четника и партизана. Места на којем сам се увек дивила врховима свог омиљеног планинског масива. Моја туга је била превелика да бих видела, на узвишењу на ком сам била, лепоту планина, шума, винограда, пашњака и ливада. Птице нисам чула, реку која је хучала нисам слушала. Видици су ми били неважни. Била сам најтужнија на свету док сам пролазила поред табле с упозорењем да улазим у Национални парк. Гледала сам у правцу Панчићевог врха, четинарских, смрчевих и јелових шума. Пролазећи поред букви и храстових стабала чинило ми се да киша наилази. Да су шуме у даљини боје црног вина или румене, налик на угрушану крв. Ходала сам брзо, упркос тешким мислима.

Док наливам воду у лонац с пасуљем, изнад судопере, сећам се мисли које су ме везивале за Копаоник, раније. Како сам се радовала зеленим печуркама Панчићевог врха и Сувог Рудишта. У друштву с планинаркама из Београда пењала сам се једне године овим путем, кроз планинску клеку и боровнице, до Караман гребена, да би се спустиле у конаке „Сунчане врхове“. По повратку смо среле чобанина који је гонио стадо оваца на фарму. У ранцу на леђима било му је тек ојагњено јагње, а једно, исто такво, држао је у наручју у најлон кеси. Овце су се јагњиле у току паше, рекао је. Биле смо одушевљене овом причом. Све време смо погледавале јагањце. Уморне, али срећне, у друштву чобанина и оваца стигле смо у Брзеће.

Одједном, из унутрашњости ормарића чује се јак прасак. Вода шикља на све стране. Пада, као с неба Јеловарник. Скривен у шуми на преко хиљаду метара надморске висине. Он слободно, а ова тешко и јако, по целом стану. Сифон је избио из зида и натапа дно кухињског елемента. Које га је дочекало раширених

руку. Брзо стављам лонац на штедњак, затварам воду. Покушавам да вратим сифон у почетни положај. Некако сам успела. Нисам осећала ништа. Као док сам хрлила тамноплавој, чистој планинској води. Крај чијег ћу звука, веровала сам, све заборавити. Прешла сам мостић, па још два вијадукта, попела се уз камене и земљане зидове. Кроз наслаге увелог лишћа и преко камења, стигла до помамне, жустре воде. Она се у великим крестима спуштала низ планину. Водопад! Знак да треба све заборавити! Правити се невешт када те живот лупи по глави. Јурити даље, попут ове слике. Оквасила сам се, за срећу. Знала сам да изнад водопада постоји језеро, али ми је изгледало немогуће да дођем до њега пењући се уз брдо. Само сам стајала и уживала. У овом моменту, то ми је било довољно. На поклопцу се видео одсјај среће. Укључила сам штедњак.

Враћајући се с излета мимоишла сам се с аутобусом који је превозио раднике из рудника „Трепча“. Возач ми је показао руком да, ако хоћу, може да ме повезе. Ја сам желела да уживам на сунцу. Док се не утишам. На овом блиставом планинском ваздуху. Наставила сам ка кућама које сам видела у даљини. На полеглом деблу одмарало се троје одраслих и двоје деце, од око дванаестак година. Једна од жена ми је рекла да је Јеловарник најбогатији звук у природи који је икада чула.

Породица с којом сам се упознала имала је апартман спрат ниже. Нису имали ништа против да сутра идем с њима до Ђерекара. Имали су циљ: кафану у центру села. Пре двадесетак година, када сам први пут ишла с оцем у Ђерекаре, један сељак нам је направио штапове од лесковог дрвета. Ово дрво је полутврдо и најбоље је за израду штапова, објаснио нам је. Род овог дрвета је лешник, а његово латинско име *Corylus* потиче од грчке речи кóрис, што значи „кацига“. Сетила сам се, због лиснатог овоја који обавија плод. Сада сам се поштапала неким другим штаповима и уживала у погледу на Копаоник који је, иако је био јун, био проткан снежнобелим тракама.

Сагињем се и видим сифон у судопери. Блешти попут копаоничких врхова. Уподсвести суми брда прошарана различитим тоновима зелене боје. Сећам се и да је цветала зова, која је у

равници прецветала пре месец дана. Неки човек је радио на њиви, препознавали смо пољопривредне културе: купус, кромпир, лук. И тако, још увек свежи, попут деце ружа, стигли смо на наше одредиште.

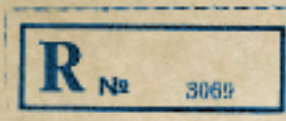

Међутим, кафана је била празна. Број људи у селу се знанто смањило, објаснио нам је газда. За последњих осам година, за трећину. Амбуланта у селу ради само уторком. Школа не ради, нема деце. Изнео нам је сто напоље. Уживали смо на сунцу. Оно је било воском запечаћено за оближње брдо. Од његове жестине чувале су нас три јеле и нежни цветови брезе, који су нам били ограда према друму. Било је и цвећа у саксијама. Газдарица га је поређала дуж бетонског стуба. Нисмо се пуно задржали. Горе, у планинама, видели смо да се мења време, па смо пожурили да се вратимо у Брзеће.

Сутрадан, требало је да отупутујем. Имала сам аутобус тек око четири сата поподне. Време сам провела у спремању апартмана и кувању. Пасуља с коленицом. Рекао ми је да бољи у животу није јео. Не желећи да заплачем, купила сам тањире. Оставила сам их, без реда, у судопери.

Сумњам да вода цури на гумици. Проверавам да ли на њој има пукци. Да ли је глатка и без избочина? Данас на тржишту има разних производа, нису сви добри. Доливам воду у пасуљ, не бих хтела да испари. Врло бих радо, као онда, када је он изашао, одшетала до Мрамора, па поново назад, до села. Жељна хладног ваздуха.

Љиљана Фијат, 63 година
Економиста, Нови Сад

МАЛИ ЈЕ СВЕТ

Путују и провлаче се кроз замке заборавља кратки одломци сећања, који временом попут јесењег цвећа добијају опојни мирис и јарке боје. Тако нас посећују људи, које смо сусретали на својим путовањима, кроз градове и пределе, друмове, ледине, степе, равнице, обронке планина, станице, аеродроме, булеваре, плаже река, мора и језера. Све смо у појединим тренуцима присвајали као своје, познато и драго и не знајући да ће једнога дана бити делићи мозаика, које је брижљиво и са пуно пажње, као најпрецизнији неимар обликовао наш живот.

Не, не тражим их, али они долазе сами, јединствени и сваки даном све драгоценији. Брушени временом, бљесну свом снагом и обасјају протекле тренутке.

Лепо се тада осећам. Постајем она некадашња, уз незауостављиве планове, прегршт жеља и вечиту знатижељу, која не јењава.

Отворим, у суморним данима посебно, свој трезор успомена и *скокнем* поново до далеких дестинација, које су постајале блиске чим бисмо им се приближили. Сећања затрепере.

Могла бих опет, могла бих, рецимо, шапућем, затварам очи и повлачим оловком по карти света и случајно стижем: до Барселоне. Ах, па то је сјајно, таман да проверим како напредује градња катедрале.

Саграда фамилија, коју је до последњег милиметра велики архитекта Антонио Гауди пројектовао, поставио темеље и започео, али је са пуном одговорношћу и бескрајним поверењем препустио следећим генерацијама да је граде и заврше када за то дође време. Таквом заједничком умећу следује дуговечност у будућности. Наравно, у његовом стилу чипкаста и ваздушаста упркос масивности и величини.

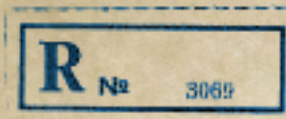

Ствара се утисак да се све његове грађевине неосетно њишу или као да их посматрамо кроз површину усталасале воде.

Недалеко. *Пуебло еспањол* (шпанско село), град у минијатури, који је спреман за дечју бајку, у којој се нижу најзначајнија здања широм целе Шпаније. Шетам, разгледам, препознајем: Мадрид, Севиљу, Кордобу, Гранаду, Малагу. Како је лепа та мала Шпанија, може се брзо обићи. На обали, чека нас Колумбов споменик, висок и видљив издалека. То је лука из које је упорни морепловац кренуо да донесе чајеве и зачине из Индије, а пронашао Америку, како и ми често говоримо у својој пошалици за неког ко сматра да је његово откриће равно Колумбовом. Из пристаништа креће успињача до брега *Монжуик*, са којег се простире поглед на цео град и околину. Сиве нијансе зграда и улица, прошаране су најразличитијим бујним парковским зеленилом густог растиња и дрвореда. Али ту је и она боја, докле год поглед достиже ка даљинама океана, а коју се досетио тако сликовито да дочара, заљубљени песник Душко Радовић, описујући како изгледа његов жакет: *оригинал морска плавеж!*

Дан у Барселони је препун изненађења. Недеља је и корида је обавезна. Невероватан број људи је у арени. Торeadори су посебно популарни и за сваки успешан покрет којим избегавају оштре рогове бика, добијају аплауз уз скандирање имена или чешће, популарног надимка. А када се публици догоди да није довољно храбар, она почиње да навија за бика и тада одјекују сложни гласови:

Торо, торо, торо! Треба имати храбрости и стрпљења да се одгледају сцене окршаја сједињене у дивљој слободи бика и тореадоровој грацозној вештини и лепоти покрета. Не, не иду баш сви радо, али када сте у Шпанији, пристајете, јер то је део историје, традиције, националног идентитета. Но, Барселона у топлој летњој ноћи, после кориде нуди освежење крај раскошне фонтане, која својом игром светлости и боја опчињава у правом смислу речи. Неки туристи, заробљени неочекиваним спектаклом,

заборављају на време. И ја сам међу њима. Наш аутобус је отишао на време. Из читавог каравана превозних средстава, издваја се возач, који је вољан да нас прими, јер има довољно места.

Улазимо и један путника се помера и уступа ми место крај прозора. Моја сапутница са сином јавља ми се са другог краја аутобуса. Сусед ми се обраћа и интересује се одакле смо. Обрадујем се, немачки је језик који сам учила током целог школовања. Причамо мало о утисцима тога дана, а онда ја неосетно заћутим, загледана у читав низ хотела на живописној обали, оивиченој раскошним приморским растињем.

Одједном ми се учинило као да чујем:

Добар дан.

Окрећем главу, али путник крај мене гледа право на магистралу. Настављам да пратим дешавања уз обалу. После извесног времена, чујем:

Добро вече. Не, нико око мене не говори ништа. Не смем да се опустим, да не бисмо прошли наше место. Наслањам главу на седиште и гледам право не бих ли угледала неки путоказ. И поново, тихи глас и читава тирада наших речи: *Полако. Има времена. Сутра...*

Па, то је немогуће, мора да сам почела да тонем у сан. Поново се окрећем ка своме суседу и примећујем под уједначеним налетима уличних светиљки, дискретан осмех на његовом лицу. Питам га да ли је нешто рекао. Он се гласно насмеје. А онда следи сасвим неочекивана прича.

„Заборавио сам ваш језик“, каже и наставља на свом језику, како је радио као контролор *Фолксваген* аутомобила, које је његова фирма дистрибуирала у Сарајеву за целу Југославију. Каже да му се допало како људи прилазе свему без нервозе, пријатни су и гостољубиви. Имао је много пријатеља, добро се осећао у друштву, боравак му је

остао у лепом сећању. Није још увек заборавио ћевапе у сомуну на Башчаршији, баклаве у оријенталним посластичарницама, возњу фијакером до бање Илиће. Наставили смо да причамо, све док се аутобус није зауставио. Поздравили смо се, пожелели срећан пут. Моји сапутници и ја смо изашли и кренули према хотелу. Жена са сином ми је пришла и рекла како јој се чини познат човек, који је седео крај мене.

„Немогуће“, одговорила сам јој и објаснила како је то била група немачких туриста.

„Али“, обратила се она сину, „сећаш се када сам ишла у Сарајево да купим наша кола. Чини ми се да је тамо био тај човек, разговарала сам са њим, уз преводиоца. Био је веома љубазан, његов лик ми је остао у сећању.“

Ћутала сам. Краће речено, остала сам без речи. А онда сам је питала која кола имају.

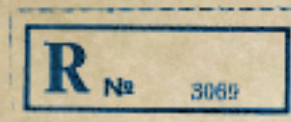
„Фолксваген“, одговорила је

„Е, што је много - много је. Овај свет, баш је мали“, изненађена, прокоментарисала сам док смо весело корачали кроз топлу шпанску ноћ.

Чинило ми се да сам заборавила ову необичну коинциденцију, која је игром случаја објединила Немачку, Југославију, Шпанију. Једне летње вечери у Барселони... И док сам савијала карту света, размишљала сам како је овај свет заиста мали и како само на први поглед изгледа огроман. Али, људи су та спона, која га чини по мери човека.

Трезор сећања се полако затварао, да бих га поново отшкринула првом приликом, сигурна да ћу затећи ко зна какву занимљиву причу.

Љиљана Пантелић Новаковић, 75 година
дипл. инж. технологије, Београд

РАДОСТ КАМПОВАЊА

Марини

Из обиља сећања на живот испуњен најразноврснијим доживљајима, догађањима и живим контактом са занимљивим људима, ипак ћу издвојити једну путописну причу о камповању.

О камповању готово да ништа нисам знала, све док се у преломном тренутку мог живота није појавио Човек који је волео књигу, комфоран живот, али га није напуштала жеља да у току године - од почетка буђења природе, па све до њеног одласка на зимски починак - босоног хода по орошеној трави и влажној земљи – речју, да живи на тлу, како је волео да дефинише ту своју жељу.

У мени је, поред љубави према природи, то изазивало неку врсту нелагодности. Покушавала сам себи да објасним одакле ми то осећање и при самој помени тла. Траг сећања довео ме је до раног детињства у време бомбардовања, завијања сирена, бежанија, када смо у кревет одлазили одевени да бисмо се, у најави опасности, најпре склањали у подрум, а касније, схвативши опасност од затрпавања, бежали према периферији града и селу. У једном тренутку упали смо у неко блато. Осетила сам како ми босе ноге зебу... Долазила су и друга сећања - и лепа и непријатна и измешана. Она су део свакога од нас - био „просјак или цар“. Одређују какви ћемо бити, какви ћемо пролазити кроз живот. Помажу нам да доносимо праве одлуке - било да су се укоренила у нама или су стално присутна. А живот у поодмаклим годинама могу учинити подношљивијим.

Прича о камповању није престајала све док се једног дана није испред наше зграде наша словеначка *Adria 500*. Право изненађење је тек уследило када сам ушла у њу - на том малом простору све је било тако добро осмишљено, функционално и веома лепо. Све је могло да се за тили час лако склопи, расклопи, без неке посебне вештине и напора добије удобан лежај за двоје и један резервни и место за постељину, и радни сто и сто за ручавање. Добро распоређени јастуци су се очас претварали у четири фотеље, па онда полице за књиге, плакар, фрижидер,

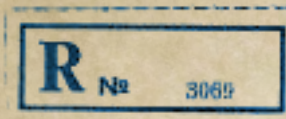
дупли решо на плин. А тек њена лака покретљивост била је фасцинантна. Наравно, у прво време, све док током година камповања није отежала, пуњена свим и свачим. Па ни онда није много изгубила од првобитне лаке покретљивости.

У то време, у нашој Великој и Малој земљи готово да није било уређених кампова, сем неких војних - ушорених, бетонираних које су остављале утисак војничке строгости и будиле жељу да се што пре напусте. Али зато је камп на Златибору, мада *ad hoc* сређен, био веома допадљив. Смештен на најбољем могућем простору, на благој узвишици, недалеко од језера и чувене чесме, са још чувенијом питком водом. Речју, неодољиво пријатан, као и сам питоми Златибор уједначен рајско лепим пејсажима. Одличан почетак за неискусне кампере, недалеко од чувене пијаце са аутентичним производима и продавцима - стаситим Златиборцима у народној ношњи, близу самог центра, које је врвело од познатог света.

Моје неискуство у камповању било је готово комично, а тек промашаји почев од одеће, обуће и белог столњака за ручавање од дамаста. Али убрзо сам схватила да живот у граду није исто што и живот у кампу, те сам у другом наврату већ имала и адекватну одећу и обућу, а бели столњак од дамаста заменила сам дебелом црвеном мушемом са рекламом *Соса Со1а* што се уз црвене столице на расклапање савршено уклопило у зеленило боровњака. Људи су у пролазу застајали да нешто упитају.

Једном се из групе која је кренула према споменику издвојила једна „дама из хотела“ и, угледавши љупку веверицу како лети с гране на грану и спушта се крај мојих ногу, радознало ме је упитала: „Извините, да ли је то Ваша веверица?“. Изненађена питањем, нисам јој одмах одговорила, али сам зато на њено поновљено питање, већ имала спреман одговор: „Не, није наша, она је камперска“. Дама се љубазно захвалила и пожурила да сустигне своју групу, а у мени је остало сећање на ту „даму са асфалта“, које ме и данас засмеје.

Оно што је изнад свега одредило мој однос према камповању и створило трајну наклоност према таквом животу „на тлу“ били су кампери. Људи посебног соја. Једноставни, готово нечујни,

ненаметљиви у савршеном складу са природом. Нигде и никада нисам срела тако смирене и срећне парове, међусобну толеранцију, а у односу на друге - дружење по мери, благонаклони и одмерени са смислом за обичне контакте, ситне услуге, размену искуства, узгредним разговорима или само неким пријатељским гестом без речи, а са озареношћу при сусрету и ван кампа, чинило је да се осећам као део њих.

После сваког камповања били смо богатији за понеко ново пријатељство. Нека су се временом угасила, а нека су остала трајна.

Једно од тих настало је на необичан начин, а почело је са изненадним сусретом са моје три школске другарице из познате београдске гимназије тада још женске. И оне су се запутиле према Споменику. Обострана радост била је неописива, уз грљење, љубљење и питања: Како? Где? Откуд? Итд, итд.

Наравно, кренула сам са њима, а успут су навирала сећања на школске дане, професоре овакве и онакве. Нестрпљиво смо упадалеи једна другој у реч идући утабаним путељцима кроз боровњак и смејале се до суза. Присетиле смо се и једног, можда најсмешнијег догађаја из тих школских дана, а био је у вези са ликовним, увек спојеним у два часа. Један одређен за цртање, а други за бојење. Професорка нам је била сва „зашиљена“ особа, са ходом балерине, којој нисмо биле наклоњене, као ни ми њој. На њен захтев, требало је да јој свака од нас донесе нешто од воћа, које је она аранжирала у облику купе. Међутим, на паузи, једна наша враголаста другарица од које су потицали сви наши несташлуци, предложила је да поједемо воће тј. мртву природу. Предлог смо, уз урнебесни смех, прихватиле и за тили час од наше мртве природе није било ни трага. Уследио је укор уписан у ђачку књижицу са образложењем да се кажњавамо због поједене „мртве природе“. Укор нас није толико погодио, колико страх од родитеља који су морали уз потпис да га прочитају. И опет ваљање од смеха. Али убрзо смо се уозбиљиле из пијетета према месту на коме се налазимо. Са Споменика се на све стране ширио пејзаж смирене лепоте тако својствене Златибору.

Имала сам потребу да им испричам како смо са нашег првог савладаног врха, уз звекет стаклених чаша, понетих за ту прилику,

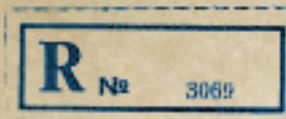

наздравили тој лепоти. Када су моје другарице „девојке из хотела“ запазиле кривудали путељак који је водио до насеља угњежђеног у скривеној долини, пожелеле су да га обиђу, мада је већ било време за повратак. На самом почетку насеља најпре смо наишле на неко необично здање маштовито грађено, са детаљима неуобичајеним за наш простор. Неко је рекао, тек онако, да би то морала бити кућа Милића од Мачве и тако се дуго називала, док опет неко други није утврдио да то нема никакве везе са њим. Насеље је очигледно грађено по неоствареним жељама градитеља, али све у свему - занимљиво. Било је пусто. Власници су вероватно стизали касније. Све забрављено, без неког места за освежење, нити места где би могло да се седне. Зато су се моје „девојке из хотела“ силно обрадовале када су испред једне куће угледале повећу громаду камена, очигледно планираног за нешто у градњи и, већ уморне, одмах поседале. А ја сам их под неким изговором накратко оставила и кренула даље, јер ми се у учинило да видим дим како се однекуд извија и ускоро угледала велико двориште са цвећем и жену која сагнута нешто ради.

Пожурила сам да јој се јавим, а она се, изненађена, усправила и кренула да ми отвори капију. Преда мном је била пријатна жена средњих година, која је фрапантно личила на мени блиску особу - леполику, анђеоског лица без трага неке тегобе. А и касније, када смо се нашле у крајње удобној кући и она нас, уз живу гестикулацију нудила свим и свачим, мој утисак се поновио. Убрзо се успоставила необично пријатна атмосфера. Објаснила нам је да мештани стижу касније, да сада у насељу нема никога, а да она и њен муж међу првима долазе из Ниша а остају све до јесени. После неког времена појавио се и њен муж. Не много изненађен нашим присуством, изнео је своје домаће вино и понудио да нас одвезе натраг. На растанку, после пољубаца, грљења, љубљења и захваљивања, дошао је ред и на мене. Позвала сам их на цео дан у камп после чега је уследило наше дивно дугогодишње пријатељство.

Сви наши боравци у камповима били су испуњени обиласцима обичних и знаменитих места, упознавањем људи, њихових обичаја, разговорима, новим сазнањима, учествовањем

у разним светковинама, посетама пријатељима, њиховим узвратним доласцима и окупљањима око котлића. После првог камповања на Златибору, уследила су и друга. Свако интересно на свој начин.

Најпре у Буљарици, на неуређеном простору, само са оним неопходним - вода, струја, са каквом-таквом стазом, понеким самониклим жбуном и једним јединим усамљеним дрветом, раскошне крошње на чији се хлад вребало и чекало да неко са њега оде. Али зато је бескрајно море било чисто и заводљиво. Његова предност била је у томе што се налазио недалеко од Петровца на мору, бисеру црногорске обале, са донекле очуваним каменим здањима утемељене лепоте, по мери човека; са бројним ушушканим продавницама сувенира и цветним слаповима који се сливају са прозора и тераса низ зидове, док на молу, у низу поређани чамци чекају залазак сунца па да се отисну по свежу рибу.

Наравно, његова предност налазила се и у томе што се до њега могло стићи путем који води кроз бујно медитеранско зеленило са погледом на море. Најпре смо кренули у обилазак Цетиња и обишли све по чему је познато и у њему доживели невреме са грмљавином која је због одјека са околних планина била застрашујућа. Уследиле су честе посете Будви са њеним узаним уличицама, бројним туристима, богатим културним догађајима - књижевним вечерима, изложбама маштовито уређеним рибљим ресторанима и богатом понудом специјалитета. Скадар је био наизглед једноставног пејсажа, док се не схвати његова суштина. Људи са копна без искуства, верују у питомину мора, све док их оно својим „бесом“ не изненади. И нас је једнога дана изненадило када се са свим стварима у кампу поигравало и односило их, а немоћни кампери јурећи покушавали да спасу ствари које су се нашле у мору близу обале. Тресла се и наша приколица, али из тога смо извукли неку поуку.

После мора, кренули смо пут Дурмитора. И наишли смо на приватни камп, на пространој ливади у подножју величанствених планинских врхова, који као да подупиру небески свод. До његових врхова могло се стићи са разних страна. Камп се налазио

на раскрсници путева. Нама најближи водио је кроз јелову шуму са бројним потоцима које је требало прескакати или прелазити преко брвана док се са свих страна ширио непоновљив мирис шумских јагода чији су плодови мамили на сваком кораку.

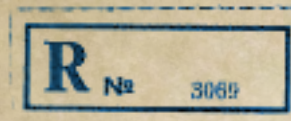
Пут је водио до Змијског језера чија је цела водена површина била прекривена збијеним цветовима лотоса. Лепи и опасни због дубине коју су заклањали. Одатле се могло стићи до самих врхова Дурмитора и доживети очаравајућа лепота.

Ма где били увек смо у повратку ишли преко Златибора и увек у њему остајали неко време. Зато нас веома ражалостила вест да ће се на том простору градити туристичко насеље. Од наших пријатеља из кампа сазнали смо да се на Дивчибарима изградио веома леп камп по плану познатог архитекте који је у градњи обилато користио дрво брезе, а и сам камп је понео име Бреза.

Наша приколица је, од дугогодишњих излагања неповољним временским условима, почела да посустаје и показује знаке истрошености. Ваљало је пронаћи неко решење. И опет преко једног дугогодишњег пријатеља, дознали смо за једно домаћинство које се бави сеоским туризмом, где он са породицом годинама летује, али немају искуства са камперима. Међутим, они су нас прихватили и дали да користимо бескрајну ливаду на којој је царевала огромна стара липа. Село се налазило између Ужица и Пожеге, а домаћини су били предивни људи, радозналост духа, бистри - права господа. Кућа је била пуна гостију, а нашим доласком број се повећавао. Путовања, дружења, разговори до касно у ноћ на разне теме. Посета Вишеграду, обилазак бајковитог Дрвенграда, путовање Шарганском осмицом.

А и нашој приколици смештеној у затвореном простору било је обезбеђено зимовање.

Љиљана Шијаковић, 88 година
Књижевни преводилац, Београд

НИКАД НЕ РЕЦИ – НИКАД

Као деца са села, а из сиромашних породица, мој муж и ја смо се, по завршетку средњих школа, запослили, венчали, изродили две ћерке, које смо подизали и васпитавали како смо најбоље могли и умели. Оне су биле вуковци у школи, примерна, вредна и васпитана деца. Завршиле су факултете и тек тада су почеле бриге око запошљавања и оснивања породица.

Старија се убрзо удала и отишла са мужем у Норвешку. Кад смо је испратили, свако је у себи крио своју тугу и бригу. Мој муж јој је на аеродрому рекао, некако разочарано:

„Сине, само да знаш да отац тамо не може да ти дође!“

Знала сам ја, а знала је и она због чега је то рекао. Он се много плашио лета авионом. Кад би неко гледао филм са авионским несрећама, он би гасио телевизор и бежао напоље. Ја сам, пак, једва чекала да уђем у авион. То ми је била животна жеља. Па сам, поред бриге што дете одлази, налазила у себи одушевљење и неку срећу, што сам напокон могла да остварим свој сан. У повратку кући са аеродрома, почела сам да негодујем што је отац растужио дете пред одлазак, а он је у своју самоодбрану само рекао:

„Немој ти мени да причаш, ја у авион, док сам жив, да уђем нећу. Једино можете да ме вежете или убијете па да ме тамо ставите!“

Ућутала сам и до куће нисам више ништа рекла. Мислила сам:

„Па добро, човек не може, како би било да мене неко силом хоће на брод,“ јер ја сам имала фобију од воде. Не знам да пливам, а имам често и вертиго, тако да би пловидба бродом за мене била ноћна мора. Исто бих можда и ја реаговала попут њега.

Остаде од деце стари компјутер, инсталирасмо ми Скајп, јер у то време, пре дванаест година није било другог начина

комуникације. Пролазили су полако дани и месеци а да се нисмо видели са ћерком.

Једно поподне дођем ја кући с посла пре мужа, ћерка ме зове и каже ми на брзину, а вероватно да не бих стигла да се буним или расправљам:

„Мајка, кажи оцу, а и ти исто, да узмете одмор од 20. септембра, купила сам вам карте да дођете у Осло!“

Рече да жури и искључи се, те мени остави тежак задатак да саопштим то њеном оцу. Ја радосна, срце ми бије, једва чекам да видим дете, где живи и како се снашла, а поштено и што ћу на крају и ја моћи да кажем колегиницама и пријатељима да сам путовала у Норвешку авионом. Поставила ја ручак и смишљам како да наступим, када муж стигне. Решила сам да му не причам док не једе, али кад он стави први залогај у уста, ја не могах више да издржим, него, онако „с неба, па у ребра“:

„Биља нам купила карте да идемо код ње, него да сутра питамо за одморе по две недеље.“

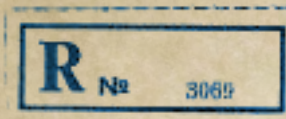
Ја мртва ‘ладна, а он ме погледа:

„Какве карте? Како да идемо? Кад да идемо? Није ваљда авионске карте?“

„А које друге?“, питам га ја, а све гледајући га разрогачених очију, као неки певац, спреман да скочи на противника.

„Одмах да је зовеш и да јој кажеш да моју карту врати. Требало је прво да ме пита. Она зна да ја авионом не могу да се возим!“

Скочи он, баци кашику и изађе напоље. Ја се мало изнервирах, јер како ће сад дете да враћа карту и какав је то отац да не жели да види своје дете. И реших ја да играм на карту малодушности и равнодушности или ти мањка родитељске љубави. Решила сам да га не дирам док се мало не издува. После два сата, он улази у кућу

и ћути. Ћути он, ћутим ја.

Ћутали смо до вечери, а онда ме он строго пита:

„Ви сви знате да се ја плашим авиона, а опет ме нико ништа није питао. Јеси јој јавила да врати карте?“ поново он о враћању карте.

Мени прекипе... Нисам знала одакле ми храбрости и одлучности да му то кажем, јер никад нисмо имали никакве размирице. Увек смо се поштовали и уважавали једно друго.

„Како те, бре, није срамота? Ниси видео дете годину дана, не знаш ни како је, ни где живи, ни како је одвојила паре да ти омогући да идеш! Господин се плаши авиона, а ниси се у војсци плашио пушке и тенка. И рат смо прошли, па ниси погинуо. Зар твој живот вреди више од живота твоје деце и сутрадан унучића, који ће морати најмање два пута годишње да долазе авионом? Шта мислиш, да си ти најважнији, да сада све нас малтретираш и нервираш, зато што си нешто умислио. Ти и не знаш како је путовати, кад никад ниси био у авиону. Од чега се онда плашиш? У том авиону има двеста путника, од којих има сигурно двадесеторо деце. Ако се авион сруши, нека се сруши, нисмо ми најважнији. Ја се авиона уопште не плашим. Ако експлодира или се запали или се сруши, то је тренутна смрт и за ту децу тамо и за друге младе људе, па како буде њима биће и нама.“

Све то, ја изговорих у једном даху, а он ме гледа. Издувам се ја, па онда тихим гласом, као за себе рекох:

„Добро је што не идемо бродом, ја не бих бродом ишла... Дављење је много горе него пад авиона.“

Ћути он и као нешто гледа телевизију, а ја видевши да је моја реакција имала ефекта, као узимам компјутер да зовем ћерку да јој кажем да очеву карту врати.

„Шта ћеш сад?“ рече брзо...

„А шта ћу, да јој јавим да нећеш да идеш!“

„Не јављај јој ништа... Ићи ћу, кад већ дала паре...“

Све се то среди, ћерка зове сутрадан да провери шта је било, ја јој рекох да је све у реду.

Дође време да полетимо... Везали се... Мене глава толико заболела да на очи не видим. Секирам се како ће са њим све да прође. Мало, мало па га питам је л' му добро. Пописмо и по Бромазепам и стависмо по жвакаћу гуму у уста. Чули смо да тако треба. Ја онако знатижељна, при полетању гледам како се авион диже и како је величанствен поглед одозго. Ухвати ме такав вертиго да ми се све окренуло наопако. Поче ми мучнина, срце поче да ми лупа, иде ми се у тоалет. Погледам у њега, а он, задремао. Гурнем га лактом да видим да л' је жив, а он ми полуотворених очију каже полако:

„Ово је вожња као у аутобусу, ништа није страшно.“

Све добро прође... Слетесмо... Сачека нас ћерка сва унезверена, пита оца како је издржао, а он јој каже:

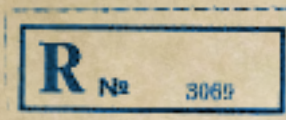
„Ма супер, па мој живот није важнији од вашег.“

Као да то нису моје речи, него да је он сам дошао до тог закључка. Али није важно... Мене нико ништа и не пита, ја попих таблету за главу и тако дођосмо у стан.

Сутрадан се изразговарасмо, испричасмо једни другима новости, опустисмо се. После ручка каже ћерка:

„Е, а сада, имам за вас једно лепо изненађење. Нећете никад да погодите!“

„Водим вас сутра на крстарење великим бродом до Данске. То ће да вам буде супер доживљај. Брод има осам спратова изнад воде и четири под водом, зове се *Стена лајн*. Од Осла до Копенхагена се плови ноћу, па смо цели дан тамо, а следеће ноћи

назад.“

Мени се преврну у желуцу све оно што сам појела. За мало нисам заплакала... Не због тога што се плашим воде, него због тога што је то стварно за нас велики доживљај, и што се никад нисмо возили ни чамцем, а камоли толиким бродом и због тога што сам била такве глупе среће да не могу да уживам у томе... а бог ми је сведок да сам желела.

„Како ће мајка?“, рече мој муж.

„Ма хајде, шта ће да јој буде.“

Ућутала се ја, размишљам како да превазиђем страх. Пакујем Стугерон против вертига, лепу гардеробу за вечеру и стално понављам како је то најлепши поклон који је могла да нам приушти.

Кад је сутрадан брод напустио луку, били смо на највишој тачки брода и посматрали. Стварно је било незаборавно. Вечерње црвено небо нас је испраћало из Осла, а брод је клизио преко мора, док нам је неки благи ветар дувао у лице. Видели смо цео град у бордо тоновима сутона и тек упаљених уличних светиљки. Имали смо кабину са два кревета и тоалетом. Пуни утисака, после вечере смо се повукли у кабину и радовали се мирном мору. Са мном је било све у реду. Нисам осећала никакву нелагодност. Колико смо се упињали да заспимо, никако нисмо успевали, јер у кабинама са обе стране од нас били су млади путници који су правили журку и пијанку, касније смо чули да зато и путују бродом да се изнапијају и излудују. Од спавања ништа целе ноћи. Негде пред зору, ја заспим.

Пробудила сам се са несносном тутњавом и буком у ушима. Питам мужа шта се дешава, због чега брод оволико тутњи, као да су му мотори брује испод и изнад нас. Каже ми он:

„Каква твоја бука, види како лепо плови, једино што мало има таласа.“

Уши ми заглунуле, имам осећај да ми је уместо главе неко лимено буре, пуно воде.

Изађемо ујутру у Копенхаген. Град прелеп. Време сунчано. А моја глава и моје уши као у најбучнијем тунелу. Питам зета, који је иначе лекар, да ми то није морска болест, а он ми каже:

„Ма уживај, ташта, није ти ништа...“

Шетасмо ми тако, видесмо центар, оперу, Тиволи, уређене паркове, канале, фантастичну ботаничку башту, а ја свуда са заглухнутим ушима, али хајде, рачунам да се не жалим много.

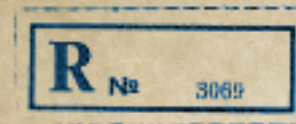
Увече поново на брод, па назад. Обукосмо се за вечеру. Одосмо у свечану салу, наручисмо неке специјалитете... а брод се љуља као љуљашка. Кад сам погледала кроз стакла, чинило ми се да су таласи били високи до трећег спрата. Вратила сам поглед на сто и приметила да не могу да га фиксирам. Лелујали се столови око мене, тањире, лампе. Донесоше вечеру, а на тањирима дивота. Ја гладна, а стомак се преврће. Устала сам и за мало се нисам преврнула.

„Не могу да вечерам, морам у кабину.“

Ђерка узме од стјуардесе једну таблетицу Драмамина, као да то нисам знала да треба да попијем пре поласка. Попила сам и муж ме одведе у кабину. Покрила сам се преко главе и умирила.

Не знам кад сам заспала нити колико сам дуго спавала. Знам само да кад сам се пробудила, око мене је била божанствена тишина. Није ми брундало у ушима, осећала сам се одморно и спокојно. Погледала сам кроз прозор и видеела величанствене призоре зелених обала са малим црвеним кућицама. Брод је пловио као по лоју. Без икаквог звука. Море је било мирно.

По повратку из Осла, мој муж је свима причао како је схватио да не треба да се плаши авиона, а ја сам била на себе кивна што

успомени.

нисам попила нешто пре вожње бродом, него ми је то искуство остало у делимично лошој

Од тада је прошло много година. Летели смо авионом више од двадесет пута. Сваки пут се све више плашим летења, а муж се радује сваком новом лету. Ја прижељкујем ново крстарење, али са припремљеним леком против морске болести.

Тада нисмо ни сањали да ће се у року од неколико дана наши ставови о путовању толико променити.

Оно „никад у авион“ и „никада бродом“ променило се у трену.

Још једном је потврђена изрека „никад не реци – никад“ и то у нашем случају на два примера.

Љиљана Тамбурић, 63 године
службеница у пензији, Крушевац

ПУТОВАЊЕ СЕВЕР-ЈУГ

Ово путовање се десило пре педесет две године. Био је то одлазак са супругом у његово родно место и завичај. То је крајњи југоисток Србије - Пчиња. Имала сам тада двадесет једну годину и завршену учитељску школу. И после толико година сећање је неизбрисиво. Имала сам бледу и нејасну замисао где идем и шта очекујем од овог путовања.

Кренули смо из сремског села Јарак које је на обали реке Саве код Сремске Митровице. Мирно ушорено село, мирна равничарска Сава, бескрајна поља родног жита, кукуруза, бостана, сунцокрета, шећерне репе и још много чега јер Бог се овде у све умешао, благосиљао родом и плодом. Када је време ведро, види се Фрушка гора, модроплава и села мало светлије плава, распоређена као гнезда у увалама. За нас из равнице ова планина, једва планина, увек је била тајна, привлачна и загонетна.

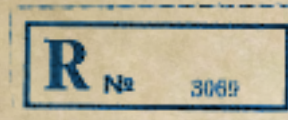
У мојој равници доживотно се носе у срцу и оку изласци и заласци сунца. Врхови кукуруза ужарени, а сунце тоне и све до последњег зрака слику заласка чини чаробном.

У овој равници нико не може остати гладан, само се рукави морају добро засукати, чело ознојити, руке нажуљати, а кичма заболети.

Крећем у један контраст који се ни у сну не може уснити а на јави сам га доживела.

Са полазне станице у Јарку крећемо према Београду. Нижу се сремска села и стижемо на аутобуску станицу у Београд. Узимамо карту за Врање. Из даљине се види Авалски торањ. Аутобус осваја километре долином Мораве, нижу се градови Смедерево, Јагодина, Параћин, Ћуприја, Ражањ, Алексинац и Ниш. Ту је дужа пауза. Око станице су куће доста скромне, гужва је и путници који су на перонима већ су измешани. Има ту јужњака у српској старој ношњи и ових садашњих само скромније обучених него данас и без мобилних телефона.

После паузе, крећемо даље. И даље је ту долина Јужне Мораве која се, како одмичу километри, сужава. Предела су лепи,

привлаче пажњу и буде осећај да бих се код неких зауставила, да их изблиза видим и упијем у доживљај за цео живот. Последња станица за дужи одмор је Врање. Од Врања па надаље све је другачије и опажај и доживљај.

Тек сад почиње путопис јер њега чине и предели и људи и осећаји које они буде. У Врању су ми привукле пажњу улице које нису у строгом центру. Центар кô центар, продавнице, излози, зграде и гужве. Кренули смо улицама које су у благом успону, али по изгледу супротне онима у центру. Уске су, не можете завирити у свако двориште јер су подигнути огромни зидови покривени ћепенцима. Куће су ниске са доклатима. Понека кућа је нова, савременог изгледа. И сама улица има чудан назив „Код ћошке“. Стижемо на одредиште где ћемо преноћити. То је заовина кућа у винограду и воћњаку.

Били смо срдечно примљени. Ново за мене је био говор укућана. Супруг ми је професор језика и по његовом говору нико није могао препознати да је из тог краја. Била сам неколико сати ћутач јер ништа нисам разумела. Кад брзо причају, баш ништа, а када успоре, сваку десету реч. Супруг ми је био преводилац. Подручје је старо штокавско, али су присутни и македонски и бугарски утицаји.

Следећег дана, путештвије тек почиње. Аутобусом крећемо до Ристовца а одатле лево, шездесетак километара на југоисток према бугарско-македонској граници, „мислим се је то крајња тачка тромеђе Србија - Македонија - Бугарска.

Од тог момента се драстично мењају и предели и људи и мој доживљај и осећања. Прво смо прошли кроз неколико села која су ми деловала као веома стара, сива и као да припадају неком другом времену. Улазили смо у долину Пчиње. Долина није била као моравска, већ сужена и са далеко мање растиња - шума и пашњака. Баште су биле поред саме реке, али мале и ограђене каменом да вода не би стерала драгоцене родне земље. У свему томе је најлепша била Пчиња која је скакутала с камена на камен, брза, бистра и разиграна. Села више нису била села већ засеоци, разбијени и удаљени са пет -шест кућа. Питала сам се како уопште дођу од пута до својих кућа.

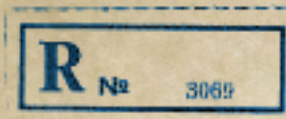

Са леве стране, на узвишењу усамљена се појавила кућица са темељима од камена а зидовима и кровом од дрвета. На питање: „Шта је то тако усамљено?“, добила сам одговор: „Црква“. Тек тада сам угледала мали дрвени крст. Овај приказ ми је у срцу створио и дозу туге јер ми је контраст цркве у мом селу која је као музеј и ова дозвола тај осећај. Утешила ме је помисао да им је сврха иста, што је најважније, а животне активности су тај контраст створиле. То је била и једина црква у распону од тридесет километара. Пут је био и напоран јер је асфалт био узак и оштећен, са доста рупа.

СТИЖЕМО У ОПШТИНСКО МЕСТО ТРГОВИШТЕ. Очекивала сам варошицу, градић. Ново изненађење. То је било, по величини, као једна улица мога села. По изгледу је то била специфична градња, јако необична. Већ сам се почела осећати као да сам у неком иностранству. После паузе, наставља се путовање. Нема више ни аутобуса ни асфалта. То је заменио макадам и камион теренац. Надморска висина се повећала, појављују се букове шуме, удолина се сужава, баштица је све мање а у груди се увлачи све већи страх. Пролазимо Доњи Стојевац, стижемо у Радовницу. То је задња станица превоза. Месташце са неколико кућа, школом и продавницом. Надаље, до циља, само пешице или на коњу.

А куда даље? Мислим да се даље не може јер су се са три стране испречиле високе планине прекривене шумама букве, доста стрме а са четврте је само пут назад. Назад нема. Путештвије се наставља. Још један километар подношљивог успона а онда баш јак успон. Иако је успон, у мојој души је пад и утисак да идемо ка провалији. Можда ће ми помисао на моју равницу помоћи да савладам успон јер у равници је помало монотono, али лакше савладиво.

Залазимо у столетну букову шуму, корачамо уском стрмом стазом. Иако је дан, сунце је нестало, полумрак усред дана. У мене се увукао страх који потискујем због сапутника који ме храбри. Једино постављам питање: „Докле овај успон?“ Постављам га после сваких сто метара. Сто метара успона, то вам је као километар у равници. Одморили смо се на обореном стаблу и сакупили снагу

за излазак из шуме. На педесетак метара почеше да се пробијају сунчеви зраци и да уливају наду у крај море.

Указала се велика зараван обрасла оскудном травом. На километар се видео први засеок. Био је то заселак Букова падина. У њему је живела супругова рођена тетка по мајци. На једном пропланку је било неколико кошница од плетеног прућа облепљеног блатом - трмке. Том заравни са таласастим узвишењима стигосмо до родног засеока мог супруга. Четири чудне куће, исто толико сенара и први поздрав пса Горе који наговештава долазак гостију и махање репом исказује добродошлицу.

Застали смо. Стигли смо у Горњи Стојевац, село на огромној висини, најјужнијој и најисточнијој тачки Србије. Морам да вам опишем како изгледају куће. Темељи - неоклесан камен, зидови - дрвени са набојима земље, кровови - дрвени, покривени насланом ражаном сламом. Туга ме обрхвала. Зар овако нешто постоји?! Шта ли је унутра? Огњиште са веригама, све околу црно од дима - то је улазна просторија. Друга и једина просторија је огромна, са два чудна лежаја, огромним дрвеним столом грубо истесаним, две клупе и плеханим шпоретом. На прагу смо. Родитељски сусрет, топли загрљаји, сузе и разговори.

Петнаест дана одмора смо провели ту „на врху света“. Тескоба и туга су ме натерали да морам себи дати одушак. Нисам успела да задржим сузе. Исплакала сам се пред свим укућанима. Дуго су ме те сузе пратиле. Нису то сузе радости, нису ни сузе туге већ сузе чије значење само ја познајем.

Упознала сам околину. Једног сунчаног дана смо изашли на једну чистину звану „Чупино брдо“. То је узвишен камењар са кога пуца поглед на све стране. Чинило ми се да се никада нисам осећала ближе небу него тада.

За Светог Илијусе на гувну једне плевње одвијао скуп мештана суседних заселака. Жене и девојке су биле у фулама (вунене фуге - сукње тканине на разбоју), око струга шаре и појасеви, исто ручно ткани, беле кошуље и забрађене марамима. Мушкарци униформно у браон одећи од ваљане вунене чоје. Коло се играло уз неколико

тактова бубња. Звук се разлегао дубодолином. И ја сам опасала свекрвину свечану футу, али и поред тога, нисам избегла радознале погледе. И осетим доброту тих људи удаљених од људског зла.

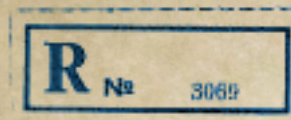

У току боравка сам осетила шта значи немаштина. Овде се скоро не зна шта је то колач. У суседне две куће је било пуно деце. Желела сам да им умесим неки колач. Иако сам била млада, много тога сам научила од бабе и мајке. Што год сам хтела, неки састојак ми је фалио. Овде прве трешње стижу крајем августа, огромне су, високе и најчешће над стрмином тако да буде страх од брања. Све намирнице се доносе коњима са седлима и бисагама и зато их често нема. Ипак снашла сам се (шећер, брашно, јаја - и тулумбе без лимуна и зачина). Дубоко упамћене, урезале су ми се слике деце која су стајала на вратима, гледала шта радим и, упијајући мирис, чекала да пробају тулумбе.

За цео живот ћу носити дивљење према мајкама овог краја које заслужују орден – мајка-храброст и поштовање. Имати у таквим условима шесторо - до шеснаесторо деце, одгајити их и неке, углавном мушке, ишколовати заиста је одважност. Те мајке су гледале и гладну децу. Губиле болесну од болести које нису могле да се излече јер је лекар био неприступачан. Ноћима су преле/ткале, штрикале и ручно шиле да се зими не смрзну. Дрхтале су шта им се све може десити на путу од куће до школе. Тај пут је водио кроз једну дубодолину којом је, кад је невреме, вода носила све - и стоку и људе и дрвеће и камење. По причи супруга, сваког дана је тим путем ишла поворка ђака и поворка за сахрану неког умрлог детета. Овим путем смо се и ми вратили после петнаестодневне посте. Путовање и боравак за сећање и поуку за века.

Прошле су педесет две године од овог путовања. За то време, село Горњи Стајевац је нестало. Нема у њему ниједног становника, ниједне куће. Дрвени зидови и сламнати кровови су пали а камени темељи су зарасли у шипражје и коров.

Пре четири године девер је са екипом обишао родни дом и није препознао простор где је био.

Ја и супруг смо много пропутовали, али према овом путовању гајим највећи пијетет.

Путовали смо увек удвоје. Пре две године сам поражена једним сазнањем. Заљубљеност и љубав из млађих дана се у позним годинама испољава кроз оданост, верност, поштованост и искреност. Никада у ово нисам сумњала - изневерена сам! Такво сазнање у овим годинама много боли јер је понижавајуће а за исправку је много касно.

Љубица Стојановић, 75 година
Учитељица у пензији, Ниш

ЗАВЕТНО ПУТОВАЊЕ У ПЕТРОВ ГРАД НА НЕВИ

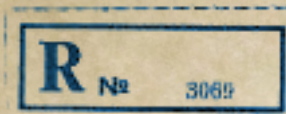

Има путовања и путовања! Одабраних и пажљиво планираних; случајних, неплаанираних; из потребе, из досаде и разбибриге. Путују и учени и неучени. Богати и сиромашни. Моје путовање је сасвим другачије. По завету.

У Руској академији наука у Петрограду, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитет у Крагујевцу, у сарадњи са Одсеком Института за историју науке и технологије Руске академије наука у Петрограду, заказали су заједничку конференцију у Петрограду, посвећену српско-руским вишевековним везама, с акцентом на сагледавање значаја и доприноса руских емиграната српској уметности и науци. Поред колега из Београда, Новог Сада, позив је добио и мој супруг, по струци биолог, по звању редовни професор, да на Конференцији говори о животу, раду и делу ботаничара Игора Рудског, руског емигранта, професора Крагујевачке гимназије и једног од оснивача српске савремене геоботанике и фитоценологије. Свему је претходио долазак академика Колачинског на крагујевачки Универзитет и сазнање да је група научника на ПМФ издала монографије о животу и делу научника Игора Рудског и Сергеја Матвејева. На тим монографијама ја сам била ангажована као бесплатни лектор, што је био један од разлога да туристички пођем са мужем у обожавани Петроград.

У знаку радовања и припремања за пут протицао је септембар. Прикупљала сам топлију гардеробу, јер октобар овде и у Петрограду није исто!

Утом, супруг је отишао на кратко службено путовање, вратио се са неким чудним кашљем и лекари су установили „да се плућа не виде“, пребачен у болницу, уз подршку кисеоника, падајућом сатурацијом. Док му помажем, на позив колеге Александра из Београда у вези са Петроградом, ја одговарам да је проф. Жикић врло болестан, да неће моћи да путује. Док мој муж додаје, гледајући ме лепим, уморним, кô кестен мрким очима, да ћу ја

ићи уместо њега. Непун сат иза тога, мој муж је затворио очи и отпутовао с ону страну света, остављајући ми завет да само 15 дана после тога отпутујем са кћерком у Петроград, одржим његово предавање.

Одлазим да испуним завет и, мада у очају, извучила сам снагу и вештину сваке врсте да говорим достојно и аутору текста и присутном академском скупу. Било је то нешто велико, што сам могла да урадим за мога човека, мога животног сапутника, са којим ћу одсада путовати само у мислима.

Домаћини скупа и колеге из Србије били су бескрајно пажљиви и брижни. После радног дела и ручка, у пратњи младе и миле девојке, улазимо у Природњачки музеј. Слабо сам заинтересована, али моја кћерка, хемичарка, пронађе низ занимљивости! Манделејев и његов систем. Прича је велика! Фотографишем је поред научника. Толико капиталних експоната, али ја не примам скоро ништа. Једва чекам да кренемо у хотел. А када се лаганом шетњом вратимо у хотел и вечерамо, ухвати ме паника од даљине и туђине, мрака и хладноће.

Петров град на обалама Неве (други дан)

Северна руска престоница открилила се на обали Неве која се разлива у стотину канала, формирајући 42 острва и сливајући се у Фински залив, град белих ноћи, око 400 мостова, од тога 18 покретних, град обучен у гранит, родно место многих уметника, град страдалник и победник, највећи музеј на отвореном: здања, скулптура, споменика, мостова, фонтана; град белих ноћи, замрзнутих вода, злог ветра и поплава. Град руских царева и раскошних царских палата и вртова, побожне архитектуре која узноси торњеве у висине. Владар по имену Петар дао му је име по коме је и сам именован, по апостолу Петру. Тако је наменио светитељу да буде заштитних града и целог руског народа.

Присуствујемо програму обиласка града кога су организовали наши љубазни домаћини. Наоружани смо фотоапаратима, камерама, дурбинима, картама, понеки и бележимо. Док слушам водичицу и уживам у њеном меком изговору, мислим да је овде свако одговоран за свој доживљај знаменитости. Нигде се не

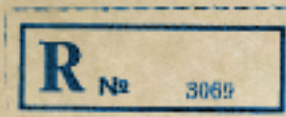
креће без знања. То ми је јасно од прве реченице која почиње о Петру Великом!

Петропавловска тврђава. Прва грађевина Петра Великог (1703) саграђена на Зечјем острву, опкољеном таласима Неве. Замишљена као одбрамбена тврђава, убрзо се претворила у затвор за политичке неистомишљенике. Ту је тамновао Петров син, декабристи, Достојевски, Масим Горки, Лењинов брат, Јосип Броз, и многи други. Године 1924, тврђава је претворена у музеј. Унутар тврђаве изграђена је Петропавловска црква која има торањ висок преко 123 метара, са златним шиљком и спада у највиши православни храм у свету. На врху торња се налази анђео који држи крст. Ту су сахрањени сви из царске лозе Романових. Последња царица по крви била је Елизабета Петровна. Ратоборна, предузимљива и религиозна, уздигла је руски двор међу европске престонице по богатству и раскоши грађевина и колекцији уметничких дела које је откупила. Гледам докле ми поглед досеже и видим како се из овог најстаријег језгра ширио величанствен град, кога су владари и градитељи плански градили, а потомци великим жртвама бранили.

Аурора значи зора! Подморница која је донела свитање! Имам осећај као да сам овде већ била, заправо, позната ми је из филма који сам више пута гледала. Делује као споменик и изазива дивљење. Фебруарски преврат затекао ју је у току поправке. Музејски експонати представљају посетиоцу историјску улогу ове гвоздене грађевине, на чијем лицу су исписане тешке године ратовања руског човека за слободу своје земље и вере. Зато је одликована највишим одличјем. Размишљам како људски живот пролази, а грађевине остају као сведоци. Колико је мајчиних синова војевало на Аурори, мислим и разгледам.

Бронзани споменик Петру Великом. Попут Зевса, на чврстом гранитном блоку који асоцира на талас, вођа који показује пут према будућности. Уздигнута фигура коња задњим ногама бази змију, коњанику на глави ловоров венац, поглед ка мору, десна подигнута рука, симбол кретања према свету. Има ослонац само у два тачкама. Мислим на аутора споменика, како је проучавао лик и дело оца нације, створитеља и градитеља Петра Првог и

Великог. Каква одговорност пред поколењима. Споменик је импозантан, баш као и земља којој припада. Стојимо неми од те уметничке лепоте, јер је ту све речено и човек нема шта да дода већ да уздахом из неке своје екстазе потврђује мисао да је уметност она која улепшава и спасава овај свет. На гранитном постаменту једноставан текст: ПЕТРУ ПРВОМ, КАТАРИНА ДРУГА. 1782.

Црква спаса од крви. Понављам у себи назив овог чудесног здања и водич нам управо говори да је ова грађевина симбол овог града, чувар историје руског народа. У темељу је крв цара Александра II који је ту погинуо од пуцња атентатора. Остала сам без речи којом би описала спољашност цркве и пратим објашњење: изграђена у византијском стилу, украшавају је куполе у облику лука, обложена споља многобројним мозаицима и мермером. Унутрашњост тумачим сама: на чудесним вратима олтара сребро, злато, драго разнобојно камење, јантар, изнад чипка у мермеру. Моја грешна душа, док газим чудесно раскошним мозаиком на поду, присећа се великих катедрала у Риму, Милану, Ливерпулу, Единбургу, у којима сам се осећала усамљено и ситно као мрва, уплашена од хладног простора и недостатка духовног уздицања. Овде је унутрашњост цркве сва од љубави и благоугодности и нежности, као да су је зидале руке везиља а не градитељи по налогу властодршца. Тамнозелена, плавичаста боја, златом сијају ореоли на иконама. Гледам где да станем, одакле се глас молитве што брже диже у небо, до створитеља, за тек одлепшалу душу мога животног сапутника. Затим, Смољни храм, здање ни на земљи ни на небу. Плавичастобео, са свих страна исти, изазива уздах од задивљености. Безброј урађених фотографија враћа ми аутентичност тога доживљаја, кога ни сада не могу кратко да преставим.

Журимо на састанак и дружење са Јесењиним. Крчма Англетер, Небраскова 19. Јесењин! Руска душа! Леп, талентован и самољубив! У љубави са чувеном балерином Исидором Данкан која га, накратко, одводи у свет да би га умирила и спасила. Обожавалац Пушкина и Блока, веран своме селу и брезама. Ту, у малој неугледној соби, он ће 28. децембра 1928. извршити самоубиство. Његова смрт изазвала је велику национални бол, а другови песници су ковчег с мртим песником носили око Пушкиновог споменика знајући да је Јесењин достојан Пушкинове

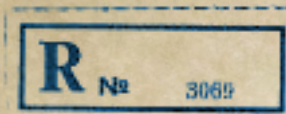
славе! Већ тада је пала сумња на тврдњу да је песник извршио самоубиство. Понављам у себи стихове из чувеног Писма мајци и стихове пуне дивљења Пушкину: Одмах би од прве умро среће/ Кад би био твоје судбе ја. Причам Вишњи да је Јесењин у Југославији био веома омиљен. Знам напамет више Јесењинових песама. Водич нам саопштава да је Јуриј Гагарин, завршавајући свој херојски подвиг, у космосу читао Јесењинове стихове.

Октобарски дан је тмуран и кратак. Много шта је моје око видело и разабирало током овог бајковитог путовања градом, што не може да се подели са другима. То је онај флуид који ће се претворити у духовну храну за тек надолазеће дане. На путовањима човек непрестано проверава своје знање. Видим колико се боље осећам када у властитом знању налазим ослонац. Читање архитектуре, сликарства, епоха, традиције... То је услов комплетног доживљаја путовања. Наравно, помоћ водича је неопходна.

Враћамо се у хотел. Одмарање нам прекида тихо куцање на врата. Отварам, очекујући некога из наше групе. Не! Пред вратима угледах жену увијену око главе и рамена великом вуненом црном марамом. Као да је изашла из манастира. Говори руским језиком, поздравља ме; дошла је да нас посети, чула је за трагичан крај проф. Ж. и дошла да пита треба ли нам било каква помоћ. Не могу да се снађем од изненађења и радости. Улазимо у собу, кувамо чај употребом незамењивог кувала; прича Ирина да ће се у неким руским манастирима (да ли рече сибирским..?) 40 дана палити свећа за душу мога покојног мужа. Дирнуте смо ћерка и ја до суза. То Иренино добротинство довело ме је до нових сазнања о човеку, о несагледивом начину исказивања христолике човекове природе. Има зла, али има много више доброте у овом свету. Ирина и њена и моја пријатељица из Крагујевца, Снежана Пешић, која је послала интернетом тужну вест, записане су трајно у бележници мога срца.

Ермитаж, Невски проспект (трећи дан)

Прилазећи преко великог трга на коме лежи споменик од црвеног гранита Александру I, победнику над Наполеоновом војском, човек не може а да није свестан да је привилегован од

живота што се нашао на овом месту. Кренуле смо у поход великим светским делима која овде већ вековима репрезентују своје ауторе, време и народ из кога потичу. Сан сваког туристе је да стигне до Ермитажа, једног од најстаријих и најлепших музеја на свету! У шест зграда зелено-беле и златне боје, државног, уметничког и културно-историјског музеја, резиденције руских царева 1732-1917. године, развученог правоугаоног облика, у 350 соба изложимо је око 60.000 експоната. Прва царица Романових, Елизабета Петровна, намерила да покаже моћ своје царевине и по томе колику колекцију уметнина има. Намеру је до краја остварила царица Катарина II, која је прикупљене уметнине широм Европе показивала само угледницима, а изложбени музеј отворила 1852. године.

Посетиоце при уласку заплусне неочекивани сјај свега што је у видном пољу: експонати, зидови, сјајни невероватни паркети, огромни лустери који се спуштају са осликаних купола, степенице, рукохвати. Како се снаћи и добро огранизовати! Раздвајамо се Вишња и ја да не бисмо губиле време. Била сам овде давно, давно. Сада сам мудрија и одабирем само руско сликарство 19. и 20. века. Гледам, све чешће седам и посматрам. Сliku Бурлаци на Волги памтим из гимназијске читанке, а сада стојим пред њом. Рјепинови портрети Толстоја и Мусоргског, Пушкина. Пејзажи И. Шишкина (имамо једну реплику урамљену и драгу). Кандинског откривам. Присећам се једног коментара Моме Капора који је тврдио да су руски избегли сликари у Паризу направили револуционарни помак према апстрактном сликарству, а не француски! Нешто мало знам о Шагалу! Како се руска душа просипала по свету и за ситне новце. Али, није овде за те приче. Овде је за гледање, напорно стајање и уживање. Одавде треба што више понети у својој ризници. За неке облачне дане. Ценим своје успомене. Оне ме чине задовољном, човеком од знања, критеријума, аргумената. Уосталом, најчешће путујемо да бисмо из прве руке сазнали о ономе што нас интересује. Путовања су увек нова драгоценост сазнања. Акорди ових доживљаја још ће дуго одзвањати у мојој души.

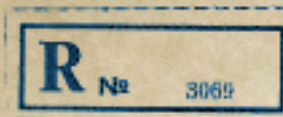
Невски проспект је жила куцавица овог града у коме живи око седам милиона људи. Дуг 4,5 километара, од Адмиралитета до манастира Св. Александра Невског. С једне и друге стране,

велелепне грађевине која представљају ремек-дела светске архитектуре које демонстрирају богатство, лепоту, снагу и моћ великог руског царства. Једно је о томе слушати и читати, а сасвим друго гледати и уживати у величанственој лепоти и хармонији коју је изградила људска рука. Туристичка карта у рукама води нас поред раскошне Вороцосове палате, у којој је сада војна школа, до Казањске катедрале, коју од простора издваја велика импозантна колонада многобројних стубова. Изграђена је у част победе над Наполеоном и у њој су мошти војсковође Кутузова; херој своје родине, спаситељ, поштован широм напредног света! Чувена казанска икона Богородице окупила је већу групу туриста, па чекамо. Прича о њој је бескрајна. Од уношења у храм који је подигао Иван Грозни, па Петра Великог и Стаљина који је дозволио да се икона 1944, у време фашистичке опсаде, изнесе и да се одржи литија с молебаном. Велике су њене исцелитељске моћи и трајна је заштитница православља и руске земље. У свим великим биткама помагала је Казанска богородица: ослобођење Лењинграда, Стаљинграда и увек на рукама и у души руског војника. Неверници су је разбаштиници, одневши сребрне, златне украсе. Али светост и моћ њену нико не може уништити. Опседнуте смо потребом да запалимо свећу у овом величанственом месту за душу тек сахрањеног драгог родитеља и супруга. Дижем сузни поглед према икони Богородице Казањске која држи дете у наручју, с молбом да ми деца у здрављу поживе. Предајем се краткој молитви и мисли да ли то под утицајем губитка постајем верујућа. На овом божанском месту уздижем се до сазнања да је лакше с Богом у души, него сам у космосу.

Настављамо разгледање. На Невском проспекту велики број трговина. Све светске фирме су се ту угнездије, велика Робна кућа у самом центру, Армани, Диор, Нина Ричи, Бос... Присетих се истог места 1976. године када је један несташни, а до зла бога симпатични момак скинуо са мога мужа џемпер од шетланда, дајући за њега пуну шаку рубаља. Хвала вишњем богу да је сада сасвим другачије. Продавнице руских модних кућа привлаче само оне дубоког џепа. Ми нисмо те, али улазимо у продавницу модела од крзна и коже. Простор делује врло ауторитативно на купца. Разгледамо моделе бунди, више нас интересују цене. Запиње ми

око за једну крагну од црно-белог кратког крзна, где се један део крагне провлачи испод већ фиксираних машини. Купујем са радошћу. Вишња купује рукавице у комбинацији са крзном. Излазимо коначно насмејане.

У ресторану огромне књижаре, назване Дом књиге, седамо видно уморне. Али, у кући која је удомила хиљаде књига, видео-касета, осећам се светски. Прегледамо купљене књиге, а мени посебну радост изазивају видео касете на којима су балети: Ана Карењина, Лабудово језеро, Крцко Орашчић, Евгениј Оњегин, Царско село... То ће испуњавати моје наредне тешке дане, мислим, не говорим.

Док се освежавамо великим купом сладоледа, посматрам реку људи који пролазе. Сетих се Гогољеве приче о Невском проспекту! Ко се од учених не сећа Акакија Акакијевича и његовог шињела. Нисмо ли већ тада пожелели да видимо те мостове на Неви. Туда је журио злокобни помодар Оњегин на следећи досадни бал! Ко не памти ону расправу у прљавој крчми ту, поред неког канала и Рођину одлуку да убије бабу лихварку која младе паметне људе глоби и понижава. А онда грижа савести коју нисам срела више ни у једној књизи! У Петрограду је живела најмилија преступница у литератури, Ана Карењина. Ту, у крчмама Невског проспекта, замишљали смо разбарушеног Јесењина како говори своје стихове, ту су трагови громогласног Мајаковског који рецитије свој Леви марш, маршира дванаест Блоквих апостола, туда су револуционари пролазили и чистили остатке монархије. Туда је корачала Ахматова, Горки, Чајковски, чувена петорка композитора. Туда сада пролази лепа руска младост и хиљаде туриста из целог света да жељом да осете духовност руског народа. Ето, професор у мени никада не дрема.

Код Пушкина (четврти дан)

Јутро се једва претвара у дан. Хладан ветар нас не зауставља од програма. Прилазимо Пушкиновом музеју, кући на Мојци, у којој је провео последње дане свог кратког живота. Колико страница сам прочитала о песниковом животу и делу! Још у гимназијским данима, на часовима руског језика изговарали смо стихове песме А. П. Керновој, Татјанино писмо Оњегину. Колико пута сам пред

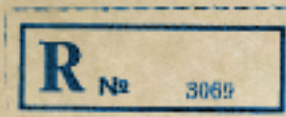

ученицима говорила о највећем руском песнику, оснивачу савремене руске књижевности.

Дочекује нас песник у бронзи, издигнут на постаменту, малоспуштене главе, безохолости и бунта, у покрету, без патетике због изгубљеног живота, достојанствено, у мирноћи, из које се чита схватање живота као путовања по неком вишем закону, у коме учествујемо, дајемо и губимо. То су она уметничка остварења које је тешко речју предочити. Управо зато путујемо и не задовољавамо се туристичким каталозима. У овом песниковом ставу скулптор је истакао да је у његовим записаним речима сачувана истина која ће победити своје противнике и која ће из тог времена израсти као расадник. Ја тако читам и верујем да се сваки посетилац бори са истим одгонетањем. Дуго седим у друштву старог пријатеља и схватам да умрети не значи и отићи. Јер! Никада нисам рекла: „покојни Пушкин је написао“... Нити сам од кога чула! На улазу у музеј кратка упутства кустоса и лагано разгледање експоната. Као да имам све време света, читам, разгледам, присећам се. Одајем почаст. Салони, радна соба, писаћи прибор, породични портрети, одело у коме је изашао на двобој са француским гардистом, распоред ствари у соби у којој је преминуо 29. јануара 1837. Ко је долазио, био уз њега, шта је последње рекао, фотографије несрећне Наталије и деце; улога цара у свему томе. Ту смрт многи нису опростили, међу њима млади поета М. Ј. Љермонтов. Одмах по сахрани највећег песника руског језика, Љермонтов пише песму Песникова смрт, у којој оптужује цара за ову смрт. Зато бива прогнан на Кавказ, али, никада заборављен! Тај Љермонтов био је и остао јунак сваког доба, узор-човек и песник. Да се не би растужила због опраштања са песником моје душе, причам ћерки да ми се највише свиђа онај споменик у Царском Селу! Пушкин опуштено седи на клупи, главе наслоњене на десну руку, свечним погледом у свој Лицеј. Носим болан доживљај тог великог скулпторског дела.

Пискарјевско гробље. Све време ове посете замрзавала сам сузе у очима, пешачила сатима и бежала од себе као плашљив човек када иде кроз шуму и плаши се да окрене главу и да погледа иза себе. На овом месту и јесте за плакање, мислим док пролазимо поред алеје црвених ружа и хумки, с једне стране

војницима погинулим током 900 дана одбране Лењинграда од фашистичких снага, а с друге стране цивилима који су страдали током опсаде, од глади или ужасне зиме. Вечни пламен и споменик Мајка домовина, који се издиже у лику жене која на рукама држи траку жалости исплетену од храсовог лишћа, буде у човеку патриотско осећање и дубоки поклон херојима и мајкама.

Заобилазимо музеј и журимо на састанак са новим петроградским пријатељима Леном и Генком, биолозима и пријатељима наших крагујевачких научника. Сусрет је, како другачије, него спонтан и пријатан. Воде нас у свој дом на вечеру. Возимо се надземном железницом и причамо о много чему. Имам осећај да одлазим некуд далеко, у непознато. Сада се сећам удобног стана, њихових лепих кћери, укусне вечере, Ленине сестринске сузе због наше патње и Генининог рецепта против сваке болести: чим Рус осети неку болест, одмах попије вотку с бибером или туцаном паприком, са мало белог лука и одмах оде у сауну! Болест је убијена... Смејемо се док и ми пијуцкамо вотку малим гутљајима и грицкамо краставчиће. Док ово пишем, гледам фотографије и ове миле ликове којима се нисам одужила. Вратиле смо се Вишња и ја са непроцењивим благом у грудима.

Пакујемо се већ у касне сате. Чују се звона која оглашавају подизање мостова. Спуштаће се један за другим, дај боже, у време нашег сна. Рано крећемо пут аеродрома. Док посматрам још успавани Петров град, опет ми се намеће онај осећај човекове кратковекости и дуговекости грађевина. Колико ће још светских путника узлетети са аеродрома Пулково с мишљу да се овде морају вратити, јер, нису видели то и то. И ја, док седим на седишту до прозора десног крила авиона, записујем у свеску: музеј Достојевског, Чајковског, Парк Мајаковског, Трг декабриста, Аничков мост да пређем, крстарење бродом испод подигнутих мостова, споменик љубави Мандештаљму и Надежди, да гледам и слушам оперу Борис Годунов и балет Крцко Орашчић!

Љубица Жикић, 72 године
Професор српског језика и књижевности, Крагујевац

ПОД ЛИПОМ

Нијагару сам гледао у очи
На Суматри скупљао шкољке

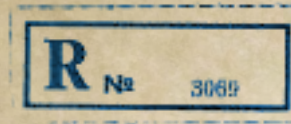
У Паризу доручковао жар птицу
У Риму тражио Рим

У Ослу су хладне женске. Брррр!
У Калкути видео слатку ноћ

У Куала Лумпuru орхидеје су увенуле
Слушајући моје песме

Вратио сам се под стару липу
Негде се умрети мора

Михајло Орловић, 72 године
Новинар и књижевник, Бања Лука (Република Српска)

СОК ОД МАЛИНА

Тог давног лета, педеситих година прошлог века, као шестогодишња девојчица кренула сам са татом из родног Вршца у Врњачку Бању, на своје прво дуго путовање и летовање равно правој авантури. Требало нам је готово цео дан клацкања и председања из воза у воз да би смо стигли на одредиште. Успут смо се крепили похованом пилетином, незаобилазном у путном јеловнику тог времена и хладном водом из термос-боце брижљиво чуване за изузетне прилике. За мене је све то укупно било веома занимљиво и ново и много сам се радовала певушићи у купеу, док је воз споро клопарао кроз нашу лепу Србију.

А када смо најзад стигли у прелепу Врњачку Бању, окупану мирисом тек процветалих липа и жубором чистог и бистрог потока, мојој срећи није било краја. Испоставиће се ускоро да је сваки наредни дан био прави празник, све ми се догађало први пут и било потпуно очаравајуће.

Сместили смо се у лепо уређену собу једне приватне куће, а ручавали у малом ресторану за који је тата, као и за смештај, имао покриће од здравственог осигурања, јер је боловао од тешког облика чира на дванаестерцу.

Први пут сам ручавала у ресторану, први пут се купала у кади чувеног бањског купатила, а не у кориту, први пут се самостално љуљала на великој љуљашци у предивном бањском парку, научила напамет целу таблицу множења одштампану на полеђини корица свеске, какве су тада биле уобичајене, коју ми је тата купио. Купио је тата и минијатурни шпил карата, много јевтинији од цене стандардног, научио ме да играм таблић да бих вежбала рачун, а резултате сам уписивала новом оловком са гумицом на врху у моју поменуту свеску. Купио је и две необичне чаше - једну на расклапање за мене и једну узану, градуисану за њега да би дозирао воду коју пије са топлог извора. Иначе, пили смо воду са извора Снежник и Слатина, а само тата и топлу лековиту, врло непријатног мириса. Фотографисали смо се на мотоциклу испред фотографске радње за успомену и правили пешачке туре до оближњег Гоча. Увече би

смо обично седели у парку на нашој омиљеној клупи, удисали предиван мирис липа и слушали музику из оближње кафане преко потока. Био је то бесплатан, а врхунски провод за нас. Тада сам први пут чула и научила да певам две лепе народне песме: „Стаде се цвеће росом китити“ и „У лијепом, старом граду Вишеграду“. И данас се озарим кад их чујем.

Тих дана смо упознали један брачни пар са девојчицом мојих година и они су нас позвали једне вечери на пиће и музику у поменуту кафану. Била сам одушевљена што ћу музику гледати и слушати изблиза и пити своје прво пиће. За тату и мене то би био велики издатак па смо радије паре трошили за воће, по неки сладолед, свеску, шпил карата и чаше. Сели смо за сто, а пред мене је ускоро стигла блистава чаша пуна сока од малина. Нестремице сам га узбуђено гледала и једва одлучила да сркнем први гутљај. Имао је најлепши укус, мирис и боју који се могу замислити. Баш сам била очарана. Моја нова другарица и ја трчкарале смо весело између столова, загледајући певача и оркестар и повремено свраћале до нашег стола да попијемо мало сока.

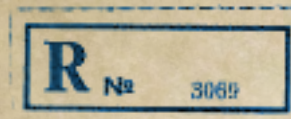
Ја сам се трудила да узмем што мањи гутљај да би уживање дуже трајало. Све је било бајковито, нестварно лепо, а онда се зачуо татин глас:

„Хвала домаћинима, ми треба да кренемо, време је за спавање.“

Устала сам послушно и кренула за татом у потпуној неверици шта ми се дешава јер се на столу искрила још половина непопијеног сока. Те ноћи сам тихо, неутешно плакала за мојим соком.

Сваког лета, када се пијачне тезге испуне гајбама зрелих малина, осетим неку тиху чежњу за оним соком од пре шездесетак година и велику радост што могу изнова да уживам у мом омиљеном воћу.

Живот је текао даље, а прелепе успомене имају и мој син кога је његов деда, а мој тата, такође водио у Врњачку Бању и моје унукe које њихов тата, а мој син, води често у време одржавања фестивала филмског сценарија. Верујем да ће се традиција наставити.

Од тада сам још много пута била у Врњачкој Бањи, али чари тог давног чаробног лета остале су неупоредиве са већином лепих ствари које су ми се током живота дешавале на путовањима јер сам била безбрижно дете и све око мене је било сасвим ново.

Већ одавно знам да без оног сока од малина ни све остало са мог првог летовања не би било тако специјално, тако драгоценo и тако јединствено, а не би било ни ове моје приче да је са вама поделим.

Славица В. Мандић, 71 година
Специјалиста медицинске биохемије, Београд

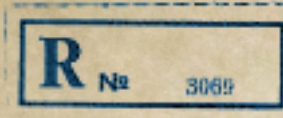
ХАКУНА МАТАТА

Вратила сам се из Занзибара препуна утисака. Као да сам на кратко била измештена из простора и времена. Из овог и оваквог живота! Катапултирана!

Могла бих писати о тиркизном мору и дивним пешчаним плажама. О невероватним заласцима сунца. Могла бих писати о живописном маркету хране у Стонтауну, у граду изграђеном од коралног камена, где цео град предвече изађе да прошета и ту, успут, једе. Ту, уз море, спремају шкампе и рибу, и чувену занзибарску пицу која не личи на нашу. Много је боља и здравија. Ту пијеш сокове од тропског воћа и од шећерне трске, које цеде пред тобом. Могла бих писати о музеју робова, који те подсећа на огромну патњу и неправду коју су ови људи поднели. И опет нема горчине у њима! Могла бих писати о незаборавној Јозани шуми са мајмунима и мангровима, дрвећу што расте у сланој води. Или о фарми зачина, где сам први пут видела све оно што сам до сада виђала само у супермаркетима у кесицама, не размишљајући где и како расте. Могла бих писати о џиновским корњачама на Призн ајленду, или о незаборавним призорима на плажи Пађе. Могла бих писати о невероватно укусоном јужном воћу, о мангу, маракуји, џекфруту, ананасу, црвеним бананама... Могла бих, могла, толико лепоте сам видела...

Али ја ћу писати о свом најјачем утиску - о људима! Заувек ће ме грејати њихови срдачни осмеси, топле очи и непосредност. У почетку те запањи сиромаштво у којем живе. Просто да не поверујеш да то може тако! А онда почнеш да срећеш те људе, ту децу, те прелепе жене достојанственог држања... Опуштени, насмејани, поздрављају те на сваком кораку. „Ћамбо, ђамбо!“, срдачно ти добацују. У први мах очекујеш да ће ти тражити нешто, или да желе да ти нешто продају. Буде некада и тога, али не наваљују. Најчешће је то само из жеље да те поздраве и да ти

кажу „Хакуна матата“. Да, код њих као да заиста нема проблема, као да је заиста све у реду. Трећа најчешћа реченица коју чујеш је: „Поле, поле...“ Полако, полако. У те три реченице садржана је сва филозофија њиховог живота. У њој је исцртан пут до спокоја, пут до среће. Врло брзо схватиш да нам толико тога не треба, да купујемо немилице, гомиламо и бацамо. Ваљда тим силним стварима затрпавамо и заваравимо све наше неостварене жеље и скривене чежње. Увидиш колико трошиш живот на глупости и неважне ствари. Колико се кидаш због нечега што није вредно ни твоје пажње. Они имају небески свод изнад себе, препун сјајних звезда које се овде некако јасније виде. Имају топлу климу, обиље сунца, па им много одеће и не треба, имају бескрајни океан препун рибе и имају једни друге. Да, то је најважније, то што су заједно, што имају једни друге, што се друже. Свако поподне цео град се слије на плажу. Неки седе, гледају непоновљиви залазак сунца, неки шетају, неки изводе акробације или играју фудбал. Све се ту дешава. То је свакодневни прави празник живота. Често можеш да их видиш како вежбају на плажи. Невероватно је какве све фигуре могу да изведу. Док вечераш у ресторану на плажи тек уловљену рибу или шкољке (многоструко јефтиније него код нас) они приђу и на пристојној удаљености изведу своју акробатску тачку. Колико ли је сати вежбања требало да се то научи? И опет ненаметљиво сачекају бакшиш, па оду. Кад их гледаш како плешу осећаш да се у сваки њихов покрет уткао фасцинантни пулс живописне, јарке Африке. Све је код њих некако наглашеније, јаче, јаркије! Животније!

Често сретнеш Масаије, необично високе, издужене људе, тамне пути и лепих црта лица. Припадају номадском племену са Киламанџара, а лети се неки од њих спусте на обалу да продају своје рукотворине. Праве изузетно лепе фигуре од дрвета, наруквице, огрлице, минђуше. Питам се откуд тим људима тако префињен осећај за естетику? Живе номадски, крећу се за својим стадима у доста суровим условима. Задржали су своју традиционалну ношњу, тоге карактеристичне боје и дезена, опасане каишем. Обавезно носе дугачки штап, који им наводно служи за борбу са лавовима. Штап

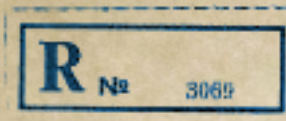
на врху има део у облику кугле којим, кад затреба, ударе лава у главу и тако га ошамуће. Тај штап је неизоставни део њихове ношње. Мушкарци имају дугу косу, уплетену у ситне плетенице, везане у реп, а жене брију главу. Поред наше плаже била је једна велика надстрешница, где су њихове жене и деца боравили. Жене праве и продају накит, а често би се зачула весела граја и смех раздрагане деце. Помислила сам колико им је дивно то одрастање уз океан, на плажи, у слободи и потпуном додиру са природом. Деца су непосредна, прилазе ти, хоће да се играју. Делују срећно.

Сусрећући те срдачне људе топлих, сјајних очију, и сами смо се опуштали и разговарали с њима све више. Као да смо се и ми враћали својој правој природи, исконској жељи за комуникацијом, за контактом са другим људима. Како смо то само потиснули! Заборавили! Како смо се удаљили од стварног живота, како смо се само забили у своје виртуелне светове, жељни лајкова, жељни одобравања од потпуно непознатих људи, без икакве жеље да некога стварно упознамо. Како смо се изоловали од света, од живота, од себе самих! Како смо се удаљили од свега што нас истински чини срећним. Како смо се осамили, не признајући ни себи, ни икоме другом оно што истински желимо и за чим цео живот трагамо, да волимо и будемо вољени! Како свесно, или несвесно потискујемо исконску потребу човекову, да буде са другим људима, да разговара, дискутује, да се дружи. Да воли! Да се радује заједно, да тугује заједно.

Ако се икада вратимо себи, вратимо једни другима и ми ћемо моћи рећи: „Хакуна матата“. Нема проблема, без бриге! Ако се то не деси, одох ја опет у Занзибар! Да бар на кратко удахнем мало стварног живота.

Весна Бартула Продановић, 65 година
архитекта у пензији, Београд

СЛУЧАЈНОСТ ИЛИ СУДБИНА

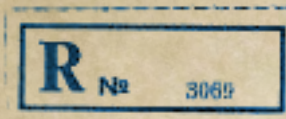
Највећи технолошки проналазак у мом личном животу представља могућност добијања информација путем интернета до којих нисам могао доћи у младости, коришћењем свих објављених енциклопедија. Кад се сад замислим, видим да је у мојој глави за ових шездесет и нешто година смештено много непотребних података које не могу избрисати притиском на типку „delete“ не бих ли ослободио мало слободне меморије за нешто ново. Сећам се ноћи, почетком деведесетих, кад ме је кум звао телефоном, јер није могао да се сети најбоље поставе СССР у хокеју на леду. А он кад не може нечег да се сети, не може да се смири. Не може да заспи. Како је ово било лако: на голу Третјак, бекови Касатонов и Фетисов, напад Ларионов, Макаров, Крутов. Данас уђеш на Гугл и добијеш све што ти падне на памет. А ту су и друштвене мреже. У почетку сам сате проводио скупљајући виртуелне сличице и фигурице, попуњавајући албуме и колекције, играјући игрице. А онда сам „открио“ Фејсбук. Почео сам да претражујем кориснике, тражећи људе које сам познавао а онда им изгубио сваки траг, или познате личности из света спорта. Врло често се та претрага завршавала неуспехом. Ипак је то била 2008. година, на Фејсбуку код нас није било толико корисника. Али кад би ми се неко од њих јавио, био бих јако срећан. Бојан Крижај, најбољи скијаш слалом техником бивше Југославије, кога сам упознао у Сарајеву 1984. на Олимпијским играма. Брајан Гудел, амерички пливач, олимпијски победник у Монтреалу 1976. на 400 метара слободним стилем, мој идол гимназијских дана. И тако, проводећи време за рачунаром, укуцам име и презиме моје бивше девојчице. На екрану ми искочи фотографија и основни подаци. С обзиром да је нисам видео ни чуо двадесет пет година, био сам прилично изненађен. Не фотографијом, познао бих је и после толико година. Место пребивалишта: Бари, Италија. Датум рођења непогрешив: 22.06.1965. године. Пошаљем захтев за пријатељство, и наредних неколико дана проведем на седмом небу.

Захтев прихваћен. Дописивали смо се у наредном периоду, у почетку опширно, касније мало ређе. Ваљда смо мислили да смо све теме истрошили. Укратко, Лелица је завршила енглески и италијански језик, и након смрти оца са мајком и сестром преселила се из Београда у Бари. Тако је прошло три године у повременим дописивању, честиткама за рођендан, причама о заједничким пријатељима. У августу 2011. године, кад скоро сви Италијани иду на *ferragosto*, планирала је да иде на Сицилију. Случајности можда постоје, можда не. Или би их неко назвао судбином. Тек, културно уметничко друштво „Абрашевић“ из Ваљева је 15. августа требало да крене на фестивал фолклора који се одржавао на Сицилији. С обзиром да сам играо у фолклорном ансамблу од 1975. године, а од 2002. године сам се поново активирао, што због дружења, што због кондиције, и играм у ветеранском ансамблу, сама од себе се наметнула идеја да кренем на тај пут са њима, и да се, док сам на Сицилији, нађем са Лелицом.

Кренули смо пут Сицилије тог 15. августа поподне, великим аутобусом. Био је ту први и јуниорски ансамбл фолклора и оркестар, са инструментима, бројним коферима са ношњама из разних делова Европе и личним пртљагом. Путовали смо преко Хрватске и Словеније, па дуж Јадранске обале Италије. С обзиром на обавезна заустављања након пређеног одређеног броја часова вожње, цео наредни дан смо провели на плажи у Риминију. Песковита, километрима дуга плажа, прође те воља за пливањем док дођеш до пристојне дубине. Увече смо наставили пут. Негде на половини чизме прешли смо на западну обалу, и возили се дуж Тиренског мора. У јутарњим сатима смо се у регији Калабрији укрцали на трајект до Месине. Све до преласка на тло Сицилије пут је био прилично досадан. Кретали смо се ауто путевима, углавном ноћу, а ни у јутарњим ни вечерњим сатима није имало бог зна шта да се види. Осим непрегледних, предивних поља лаванде у регији Венето и Емилија Романа.

Из Месине смо кренули ауто путем ка Палерму, код места Барчелона скренули на пут ка месту Кастрореале, у унутрашњости острва. Кастрореале је насеље које се налази на седам брежуљака, прилично удаљених путем једно од другог, док су ваздушном линијом били врло близу. Све због брдовитог рељефа какав је на целом тлу Сицилије. Наша дестинација је била Бафиа, један од тих „брежуљака“. Сасвим сигурно, могу рећи да је то крај света. Јер пута даље од тог места нема. Можете се вратити само назад, одакле сте дошли.

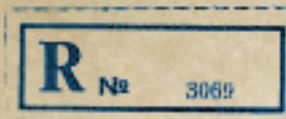
Од скретања са ауто пута, Сицилија је почела да ме привлачи својом нетакнутом природом. Осим асфалтног пута којим смо ишли, и на ком смо морали да се враћамо до првог проширења не би ли се мимоишли са возилом које нам је ишло у сусрет, свуда око нас су била гола брда под каменом, брежуљци под травом и ниским растињем, са пространима под листопадним и четинарским шумама у удолинама. Насеља су била смештена на врховима брда, грађена у време напада гусарских галија и арапских разбојника у овом делу Средоземља, до којих је било тешко стићи, а лако се бранити од нападача. Сва та насеља су веома слична, а опет, свако представља јединствену, своју причу. На улазу у Бафиу налазила се десна кривина под углом од деведесет степени. Дуж улице која долази до кривине, као и након проласка кроз њу, налазиле су се дивне камене приземне или једноспратне куће. Можда је то требало раније проверити, мада не знам коме би пало на памет а да већ није био овде, но свеједно, наш аутобус због своје дужине није могао да скрене у тој кривини десно, а да не закачи бар две куће крај пута. После више покушаја, паркирали смо аутобус стотинак метара пре кривине, док не смислимо шта је најпааметније урадити. Од кривине до школе у којој смо били смештени није било више од 1,5 километра. То и не представља неку раздаљину. Али за преношење свог пртљага који смо имали, било би нам потребно да се бар три пута вратимо до аутобуса. Срећом, нисмо ми морали да одлучујемо шта ћемо радити. За то се побринуо наш домаћин Пјетро. Довезао је много мањи аутобус од нашег, у кога смо се са свим стварима

из два пута превезли до преноћишта, и нашег дома наредне две недеље. А тај мали аутобус је довезао ансамбл који је тог дана дошао из Шпаније авионом до Палерма. Од тада, сваки дан смо тим аутобушчићем у поподневним сатима ишли до места где је било организовано вече фолклора, и враћали се њим у послепоноћним сатима до коначишта. Преко дана, време смо проводили у шетњи по Бафии и околини, или се спуштали до аутобуса, па се њим возили до Тиренског мора. Намерно не кажем до плаже, јер тамо нема плаже. Тамо се нико не купа. Нашли смо део обале са врло лепим облацима шљунка и приступачним уласком у воду, за чији би се улаз плаћало пар десетина еура да се налази у неком урбаном месту. А дрвећа и стена уз море је било сасвим довољно да нам нису били потребни сунцобрани. Вода је посебна прича. Никад нисам видео тако модроплаву боју. Величанствено.

По повратку и одмору после ручка, девојке и момци су се облачили за први вечерњи наступ и припремали ношње за тачке предвиђене за то вече, након чега смо „шпанским“ аутобусом одлазили до места одржавања концерта. Сваког дана је био одређен други градић. По броју становника, пре би се могли назвати селима, али по објектима, садржајима, трговима, улицима украшеним најразнобојнијим светиљкама, ипак су то били градићи. Сви скоро исти, а сваки посебан на неки свој, аутентичан начин. Осим нас из Србије, било је ту ансамбала из Пољске, Шпаније, Португалије, Француске, Украјине и Грчке. Цео градић би се у раним вечерњим сатима сјатио на главни трг, где се након одржаног концерта правила нека врста славља за све учеснике и домаћине. Одавно нисам видео толику предусретљивост људи, жељу да помогну у свакој ситуацији и да вас угосте најбоље што могу. А најразличитије ношње су се мешале једне са другима, падала су нова познанства, па чак и прве симпатије. То се пре свега односи на јуниорски ансамбл којима је ово била прва интернационална турнеја, девојчице и дечаке од дванаест до четрнаест година, којима осмех није силазио са лица. Лелица је дошла на Сицилију 21.08. својом фијат Пандом. План је био да се нађемо на железничкој станици у Месини, да би отишли

на концерт Марија Биондија који се одржавао то вече, а после концерта пут до места Летојанни, где је намеравала да проведе време до краја одмора. Повратак мог ансамбла је био заказан за 26.08. тако да сам се морао вратити у Бафиу до јутра тог дана. Четири дана заједно. Мало? Тада нисам знао одговор.

Тог јутра, 21. августа, пошао сам аутобусом са осталима који су кренули до мора. На три километра пре Барчелоне, приликом скретања аутобуса ка западу острва, изашао сам са ранцем на леђима у коме су биле најнеопходније ствари за наредне дане, и препешачио пут до железничке станице. Највише времена сам провео тражећи цвећару у граду, у којој имају жуту ружу, коју сам јој поклањао сваком пригодном приликом. Путовање возом је јако брзо прошло, и убрзо сам био у Месини. Срце ми је снажно лупало а дланови се знојили, не од врућине. Угледао сам је на перону. Коса црна као угаљ везана у реп на потиљку. Велике, округле наочаре за сунце које су скривале очи. Летња, лагана, шарена хаљина без рукава. Кожа препланула, бакарна. На ногама равне сандале. А на лицу широк осмех и као снег бели зуби. Грлимо се и остајемо тако мало дуже него што би било за очекивати. Одмакнем је мало од себе, држећи је левом руком за њену десну, а мојом десном јој пружам жуту ружу. „Ниси заборавио...“, било је прво што је рекла.

СТИЖЕМО НА КОНЦЕРТ ОРГАНИЗОВАН У МОНТАЖНОМ ПОЛУАМФИТЕАТРУ, са партером у средини, и сценом на западној страни. Седимо у првом реду партера. Имао сам времена да преслушам музички опус Марија Биондија. Певао је џез на енглеском језику. Не знам да ли ми се свидео због тога што га је она обожавала, или је за то заслужан његов промукли глас који подсећа на Бери Вајта. Починье концерт. На сцени четрдесет два гудачка инструмента. Остале нисам бројао. Хор у позадини, и четири пратећа гласа. Пар тренутака затишја. Мрак. Чују се први акорди „Love dreamer“. Марио на сцени, пале се рефлектори свих боја. Починье бајка пријатне августовске вечери у Месини. Коса на глави се диже. Осећам како ме језа прожима по кожи. Спушта се од врата низ кичму, све до ножних прстију. У грудима ме нешто стеже,

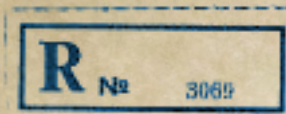
а у грлу имам огромну кнедлу коју не могу да прогутам. Неописив доживљај. У једном тренутку осетим њену руку на својој. Прсти се крећу од лакта до моје шаке. На тренутак ме стегне у ритму музике. Погледам је. Гледа право ка сцени. Благо подигнути рубови усана у осмех. Широм отворене очи. Преплиће прсте са мојим. Изгледа задовољно. Срећно.

Сетим се касне јесени 1979. године. Био сам друга година факултета. Она осми разред Основне школе. Била је много зрелија и озбиљнија од својих другарица. Издвајала се по свему. Веома брзо се испоставило да ме је лансирала у бескрај свемира. Живела је у другом од пет солитера у улици Стевана Филиповића, близу стадиона ЈНА. Испред зграде налазио се паркић са дечјим вртићем. Киша је сипала. Иако је било тек поподне, већ је био мрак. Уличне сијалице су гореле. Ми смо се клацкали на клацкалицу. Смех са обе стране. Волела је да се смеје. А ја сам волео да слушам њен смех. Обзиром да сам и са своја тадашња 72 килограма био доста тежи од ње, ја сам био тај који је водио ову игру. Она много дуже у ваздуху, ја на земљи. У истим кишним кабаницама са два лица. Моја окренута на жуту, њена на тегет страну. Гледала ме је истим овим крупним очима. Њена мајка Мара, предивна жена и права госпођа, какве сте и у то време могли ретко да сретнете, а камоли данас, говорила ми је за трпезаријским столом док смо је чекали да дође из школе:

„Батице, Лелица је још дете...“

„Шта ћу кад сам се заљубио...“, рекао сам гледајући је преко шољице за кафу. Мене су сви на факултету тада звали Батица, а моју другарицу Снежану из Ваљева Секица. Разлог је моја баба, која је пронашла да смо ми неки даљи род, те отуда и ти надимци који су се код неких људи задржали и до данашњих дана. Вероватно је Мара била у праву. Не вероватно. Сигурно. Али, мени се свиђало то дете у Лелици. Искрено, неискварено, наивно, чисто. Наши изласци су почињали и завршавали се биоскопом, не рачунајући шетње по парку. Гледао сам је као и вечерас, док је она била задубљена у филмско платно. „Бриљантин“. Оливија Њутн-Џон. Била је иста

Оливија из првог дела филма, док не обуче кожну јакну и панталоне. Ту престаје чаролија. Гледао сам тај филм још шест пута сам, и напуштао биоскоп у том тренутку. Размишљам у себи: „Да је била старија, можда би потрајало дуже. Али, сигуран сам да лепше није могло.“

После концерта фотографисали смо се са њеним другарицама из целе Италије, које заједно иду на све концерте Марија Биондија, као и са самим Мариом. Лелица му је рекла да сам специјално због овог концерта долетео из Београда, намигујући ми кришом, а он се одушевио, онако италијански, и обећао скори долазак у Београд. Испунио је своје обећање, и два пута био у Београду, на Калемегдану, на тениским теренима 25.07.2014. године, и у Битеф театру 02.10.2018. године. Оба пута сам био присутан. На крају концерта смо попричали колико му је време дозвољавало, фотографисао се са њим и истог тренутка слао фотографију Вибером у Италију.

Доручак у башти пансиона „Donna carmela“ у Летојаннију. Прави италијански еспресо. Најбољи на свету. Некад ми је уз њега ишла цигарета „Кента“. Пушио сам га само на мору, због белог филтера и специфичног укуса. Оставио сам цигарете пре десет година. У близини је плажа. Ситни шљунак. Јонско море азурно плаво, сланије од Тиренског. Све како бих само пожелео. И она и ја волимо море. Не излазимо из воде више од сат времена. Пливамо, причамо, ронимо, гледамо се под водом, додирујемо прстима. Можда овако изгледа Рај?

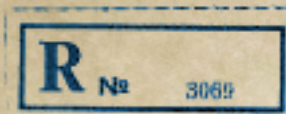
Касно поподне одлазимо аутом у Таормину. До града се стиже вожњом стрмим серпентинама, којима се пење до 200 метара надморске висине, као и жичаром из подножја. Таормина представља главну туристичку дестинацију Сицилије. Назив је добила по планини Тауро, а носи надимак - сицилијански Монте Карло. Предиван градић са лавиринтом средњовековних улица, уским пролазима иза којих се крију баште, кафићи, платои. Главна улица Корсо Умберто је пешачка, са бројним продавницама, баровима и посластичарницама са обе стране. Сви балкони су препуни саксија са цвећем најразличитијих боја. Најлепши трг *Piazza IX Aprile* има предиван поглед на море.

А са друге стране, надвијала се Етна, једини активни вулкан у Европи. Много тога има да се види у овом граду, али примат свакако заузима Грчки амфитеатар. Парадокс представља то што он у ствари и није Грчки, јер су Римљани у другом веку пре нове ере изградили садашњи амфитеатар на месту старог. Пречник амфитеатра износи преко сто метара, и често се користи за извођење разних позоришних представа и концерата. Највећи део вечери провели смо управо у амфитеатру. После дуге шетње, сели смо на трибине једно поред другог. Леђима сам се наслонио на горњи камен трибине. Она је своју главу спустила на моје груди. Сасвим сами. Привид. Изнад нас, на црном небу без месечине, гледа нас и слуша милијарде звезда...

Причали смо о свему и свачему. Често се једна тема надовезивала на другу, или би настала у тренутку тишине. Чудила се чега се све сећам, чак и њеног броја фиксног телефона у Београду. Расправљали смо се око тога кад смо се први пут видели. Она каже да је то било у дискотеци КСТ-а где је једног четвртка дошла са сестром, а ја сам сигуран да је то било у њиховом стану, 12. октобра на рођендану њене сестре, моје колегинице са факултета. На том рођендану била је у сукњи од преврнуте коже крем боје, мало изнад колена, браон ципелама и ролки. Попила је пола чаше црног вина за целу ноћ. Изашли смо на терасу. Сами. То вече је запалила своју прву цигарету. Срећом, није јој се допало. Причала ми је о ономе што воли. И о ономе што не. О првих пет разреда школе коју је похађала у Каиру, јер јој је отац био војни аташе СФРЈ у Египту. И о школи у коју сад иде. О „Битлсима“. О Полу Макартнију. О Езра Паунду. И жутој ружи коју сам јој то вече први пут поклоних. Плесали смо промрзли уз звуке Simon&Garfunkel-а са плоче која се окретала на њеном старом грамофону... Испратила ме до улаза у зграду кад је сунце већ излазило. Око зглоба леве руке везала ми је кожну наруквицу са исто тако кожном плочицом, на којој је било урезано ЛЕЛА.

Следеће недеље сам дошао у Ваљево. Нашо се са својом тадашњом девојчицом, и рекао јој да не могу више да будем са њом. Због тога што ми се свиђа друга. И не, нисам је преварио. Али не желим

да дођем у ситуацију да то урадим. Јер је волим. И не бих себи опростио да јој учиним тако нешто. Није ме баш разумела. Али ја сам осећао да је то исправно. Ништа још нисам имао са Лелицом. Али велики прасак се осећао у ваздуху. Желео сам да у то што наилази уђем чист пред собом. И не само пред собом. Да не повредим никог. Тада сам мислио да је то могуће. А није. Увек на крају неко буде повређен.

Четири дана су прошла као четири сата. Дошао је и 26. август. Дан мог повратка у Бафиу. Четири дана и четири ноћи једно питање ми виси над главом. Да ли да останем овде, са њом, заувек? Или да се вратим у Ваљево. Улоге су мало промењене. Прошло је пуно времена. Лелица се није удавала. Ја имам супругу, ћерку и сина. Пришла ми је са леђа, ухватила за надлактицу и рекла: „Хајде да се спакујеш. Чекају те.“ Гледа ме оним истим, крупним очима, смеје се још увек оним дечјим осмехом, и ја је још увек видим као моју малу Лелицу. А није тако. У међувремену је порасла. Преузела је одговорност. За обоје. Постала је Велика Лела.

Испратила ме је до железничке станице, на воз за Месину. Стајали смо загрљени, без речи, без пољупца. Само поглед. Онда ми је пружила две флашице воде и рекла „Требаће ти.“

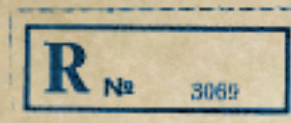
Воз је брзо стигао до Месине, где сам пресео у следећи, ка Палерму. Ободни део Сицилије је фантастично повезан железницом и ауто путевима. Али унутрашњост никако. Искрцао сам се у Барчелони. Пре него што сам кренуо на ово путовање, распитивао сам се да ли има неки градски аутобус до Бафије. Гледали су ме као да хоћу да се пребацим до Месеца. Пјетро ми тада рече, нема проблема, само стопирај, пролази тим путем доста аутомобила, све ће бити у реду. У пола пет поподне прошао сам поред путоказа са ознаком Кастрореале 28 км. Био сам у шорцу, мајици, зеленим дубоким старкама без чарапа и ранцем на леђима. Кад год бих чуо звук мотора иза себе, подигао бих палац да устоирам неког. Углавном момци у аутима, пролазили су поред мене не примећујући ме, или би и они подигли палац, нешто као „Супер си, момак“. А аутомобила уопште није било толико колико је Пјетро рекао. Скоро да их није ни

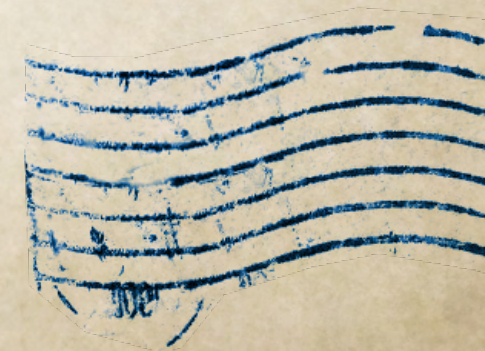
било. Ускоро се смркло, а ја сам храбро грабио напред. Био сам мокар до голе коже. У патикама на табанима су ми се створили и попуцали огромни жуљеви. И поред свега наведеног морам признати да је и по мраку предео око мене био фасцинантан. Гомиле звезда на небу, асфалт испред, а лево и десно дивно осветљени градићи. На дохват руке. А километрима далеко. Нисам смео да станем јер сам знао да од болова нећу моћи поново да кренем. У себи сам бројао кораке од једног до другог саобраћајног знака. После шест сати пешачења, стигао сам до једне раскрснице са пар објеката, и рачвањем путева, доле десно, и горе лево. Препознао сам ту раскрсницу. Пролазили смо туда сваки дан аутобусом. Бафиа је била путем десно, па, отприлике на десетак минута возње. Док сам код једног мештанина точио воду у флашице, које сам у међувремену искапио, на врло лошем италијанском објасних му да тражим фолклорни ансамбл из Србије смештен у Бафии. Он ми сав срећан показа пут који води горе, лево. Ја у тоталној недоумици, кренем десно. Он трчи за мном и показује пут лево. Питам га колико километара има до тамо. Кад ми рече око три, помислим, хајде да пробам. Немам пуно да изгубим. Ако нису тамо, вратићу се. То је само шест километара више. И кренем узбрдо. Врло брзо, указаше се светла неког градића. Мали амфитеатар. Заставе међу којима је и српска. Али то није Бафиа. На врху брда градић, предиван, са црквом у средини. Весело на све стране. Велика гужва. Угледах наше дечаке и девојчице у ношњама. Како се касније испоставило, завршно вече је био концерт у овом градићу, на који сам случајно набасао. Или би то неко назвао судбином.

Док сам седео у аутобусу за Ваљево, премотавао сам догађаје у протеклих пет дана. На ногама папуче. Кожа начисто сљуштена са табана болела је при сваком додиру. Запитах се у себи: „Је ли било вредно? Јесте. Било је. Ово не могу да нађен на Гуглу“.

Зоран Петронијевић, 62 године
Дипломирани грађевински инжењер, Ваљево

ПУТОПИС МАЈСТОРА ПЕРА

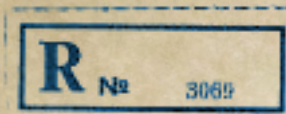

КРАЈ ШАДРВАНА

Те 1989. сам први пут била у Немачкој, тада још увек Западној Немачкој, и први пут летела авионом. Дошли смо, колега задужен за квалитет сировине и ја, технолог производњи, апатинске хладњаче, у посету сајму хране који се одржавао у Келну. С обзиром на велики број посетилаца ове најпознатије изложбе хране на свету, смештај смо, заједно са још тридесетак колега из Србије, нашли тек у Дизелдорфу и возом одлазили у Келн. Била сам одушевљена тачношћу немачких возова и лакоћом проналажења право перона, куповањем карте на аутомату, и нашом храброшћу, да ослањајући се само на зидне информације, без проблема и за само два сата возње стигнемо на одредиште. После целодневне шетње кроз шарене сајамске хале, кроз блештаву светлост великих кристалних лустера, а након разгледања, за оно време, савремене технолошке опреме и различите традиционалне и ново осмишљене хране, примамљивог укуса у мириса а надасве изгледа, стигли смо готово у сутон у нашу хотелску собу у маленом хостелу у Дизелдорфу. Са перона железничке станице у Келну, испратило нас је весело друштво Француза уз малене чашице шампањца. Оснажена радошћу због осећања припадности светској породици произвођача хране, замолила сам колегу, да након краћег одмора у соби, крене са мном у разгледање Алтштадта Дизелдорфа, старог дела Дизелдорфа, подигнутог у дванаестом веку, у коме је била и родна кућа славног песника, Хајнриха Хајнеа.

Било је топло, пријатно октобарско вече. Улице су биле готово празне. Вредни Немци и њихови радници из других, сиромашнијих земаља су тек стизали са посла кући и одмарали се за нови радни дан. Колега се пожалио на бол који му задају нове ципеле, па смо, после дужег ходања, сели на дрвену клупу испред евангелистичке цркве строгих линија. На поплочаном тргу испред, чуо се жубор малене чесме, фонтане, из чијих је отвора, на све четири стране света, истицала вода коју су сркали многобројни голубови, гурајући

се на њеном каменитом крилу. С југа је почео да дува млак ветар који је донео нечију сетну песму с речима на нашем језику. Најпре тихо, па све гласније, чуло се: „Ја се зovem Ел Мухамед, из племена старих Азра, што за љубав живот губе и умиру када љубе“. Висок, витак мушкарац средњих година у раскопчаном, похабаном сакоу и у гуменим опанцима обувеним на вунене беле чарапе, певао је из свег гласа, чинило ми се из очаја и снажног осећања напуштености. Пришао је фонтани и напио се воде из дланова а онда се, бацакајући капи високо горе, освежио по лицу и заиграо свој плес, ширећи обе руке. Обишао је неколико кругова, затворених очију, њишући се у својој магијској игри, док су му голубови слетали на рамена и главу, као да су стари познаници. Једног је пољубио у кљун и потом нагло продужио улицом замичући иза каменитих зидина. Готово ми се завртело у глави од његовог кружења у тужном заносу, од мириса топлог ветра, оног истог као код нас на Балкану, од осећања да је живот кратак, свет само један а човек опет у њему у исто време мален као трун прашине а велики, јединствен и целовит као сама васељена. За њим су остале да трају у ћарлијању поветарца и шапату воде, на овом усамљеном, озбиљном плацу, речи севдалинке. Мени се све време чинило да сањам и да смо се, ношени овим врућим струјањем ваздуха и песмом испуњеном чежњом, нашли сви скупа у Сарајеву, на Башчаршији поред Себиљ чесме и тако, у једном тренутку који је трајао десетима минута, спојили исток и запад, евангелисте и ислам, Хајнеа и Шантића, прошлост и будућност.

„Знаш ли да су Азре старо јеменско племе чији су младићи одлазили у рат или у пустињу да сусретну смрт уколико би им љубав из неког разлога била неузвраћена. Радије су умирали но да живе без љубави. Азра није босанска народна песма већ песма Хајнриха Хајнеа коју је превео Шантић“, кажем колеги још увек лебдећи у меком заносу величанственог сусрета свих песника и нежних људи овога света. „А сви смо ми само космички путници жељни нежности“, додала сам гласно.

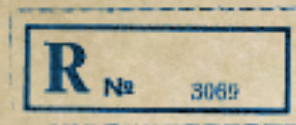
Мислећи само на свој умор, колега ми је одговорио: „Но, Лорелај можемо ли назад у хотел, сада када си ти пронашла свог романтичног песника и пре Алтстадта?“

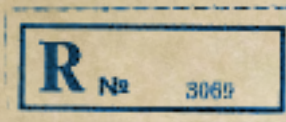
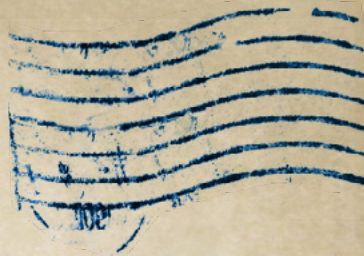
Још увек у полусну одсутно сам климнула главом и остала да седим. Ноћ је падала по нама и високе звезде сјајније од оних кристалних куглица огромних лустера из сајамских хала, су нам се смешиле и грлиле нас. Да, ја сам пронашла свога песника овде, у овом необичном сусрету светова.

Помислим, понекад, када се сетим овог доживљаја, да ли и данас на неком светском тргу уз шум шадрвана још увек разбија вечерњу тишину нечије призивање љубави или морају балкански топли ветрови да опет уприличе те сусрете и повежу их својим веригама?

Биљана Бенић, 66 година
технолог у пензији, Апатин

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-992(082.2)

ОСВОЈЕНИ хоризонти : "Драганова награда 2022" за
најбоље путописе старијих особа /
[уредник Надежда Сатарић]. - Београд : Удружење
грађана "Снага пријатељства" - Amity, 2022
(Земун : Birograf). - 222 стр. ; 24 cm

Тираж 300. - Стр. 8-9: Драги читаоци / Надежда Сатарић,
Беба Кука. - Стр. 10-13:

Један од могућих утисака по читању награђених
путописних прозних и песничких
радова достављених на конкурс за угледну „Драганову
књижевну награду“ / Видак М. Масловарић.

ISBN 978-86-89147-16-2
COBISS.SR-ID 68288521

ДРАГАНОВА НАГРАДА ЗА НАЈБОЉЕ
ПУТОПИСЕ СТАРИЈИХ 2022. године

ОСВОЈЕНИ ХОРИЗОНТИ

„НИСУ БИТНЕ ГОДИНЕ ВАШЕГ ЖИВОТА.
БИТНО ЈЕ КАКАВ ЖИВОТ ЖИВИТЕ
У ГОДИНАМА КОЈЕ ИМАТЕ.“

ISBN 978-86-89147-14-8

 AmitY
snaga prijateljstva

Београд, јун 2022.